

SLOVENSKÁ PSYCHOLOGICKÁ SPOLOČNOSŤ
pri Slovenskej akadémii vied

PSYCHOFORUM

***BULLETIN SLOVENSKEJ PSYCHOLOGICKEJ
SPOLOČNOSTI PRI SAV***

1/2007

Bratislava

ČO NÁJDETE V TOMTO ČÍSLE ...

<p><i>NAMIESTO ÚVODNÍKA</i> ..... 3</p> <p><i>SPRÁVY Z AKCIÍ</i> ..... 4</p> <ul style="list-style-type: none"> - Študentské psychologické dni 2007 - „Ďuričove dni“ 2006 - Konferencia „Citizens and resilience, the balance between awareness and fear. <p><i>PRIPRAVOVANÉ AKCIE</i> ..... 11</p> <ul style="list-style-type: none"> - 25. psychologické dni v Trenčíne - Osobnosť v kontexte kognícií, emocionality a motivácií - Konferencia Psychológia pre život - Psychológia práce a organizácie - 2007 - Psychická odolnosť a psychológia zdravia - Sociálne procesy a osobnosť - Ďalšie pripravované akcie <p><i>KURZY, SEMINÁRE, VÝCVIKY</i> ..... 27</p> <ul style="list-style-type: none"> - Akcie Inštitútu Virginie Satirovej - Terapie pevným objektím - Svetová konferencia o rodine – Praha 2007 - Diagnostika inteligencie detí a dospelých štandardizovanými testami - Letné adlerovské stretnutia, III. ročník <p><i>PREHLAD KONFERENČNÝCH PODUJATÍ VO SVETE A UNÁS</i> ..... 34</p> <p><i>SPOMÍNANIE</i> ..... 38</p> <ul style="list-style-type: none"> - prof. PhDr. Vladislav Kačáni, DrSc. 	<p><i>BLAHOŽELÁME</i> ..... 39</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jubilujúci kolegovia v prvom polroku 2007 - Trištvrtstoročie dôstojného jubilanta našej psychológie - K jubileu nášho predsedu <p><i>OZNAMY</i> ..... 43</p> <p>Noví členovia SPS pri SAV</p> <p><i>DO KNIŽNICE ?</i> ..... 44</p> <p>Irvin D. Yalom: Existenciálna terapia. E.W.L. Smith: Telo v psychoterapii I. Ruisel (Eds.) Múdrosť - inteligencia – osobnosť</p> <p><i>METODOLOGICKÁ PRÍLOHA</i> ..... 49</p> <p>V. Dočkal: Rázcestie psychológie ... A. Ritomský: Je štatistická signifikancia signifikantná? T. Kolárik: Metodológia a psychologická prax E. Komárik: Klasifikácia a interpretácia výskumných dát S. Ježek: Kvalita dotazování v psychologii a sociálnych viedach D. Kováč: Diskusný príspevok</p> <p><i>KLUB PSYCHOFÓRUM</i> ..... 85</p> <p>Novinky z Portálu</p>
--	--

NAMIESTO ÚVODNÍKA ...

Vážené kolegyně, kolegovia,

na tomto mieste sme si zvykli či už bilancovať naše aktivity za nejaký uplynulý čas alebo robiť vízie našej činnosti do budúcnosti alebo sa aj chváliť o tom čo sa nám podarilo ale aj priznať čo nie. Nebude to ani tentoraz inak, ale zobral som si na „pomoc“ naše informačné bulletin (Psychofórum) od roku 1999. Bol to do istej miery rok prelomový, keď po oscilácii či stagnácii, či už informačného toku oboma smermi, tak aj ostatných foriem spolupráce, s ktorými už tak nezápasíme. Čo je však hlavné, niektoré otázky sa pravidelne opakujú a ich riešenie sa odďaľuje. Teraz k veci - čo sa nám darí či podarilo vykonať a čo nepodarilo za uplynulé obdobie.

1. vydávanie informačného média – Psychofóra má zabehnutú periodicitu, aj keď informácie ktoré sa dostávajú obci dva razy za rok nemusia byť už aktuálne. V tomto zmysle sa nám nepodarilo oživiť ani diskusné fóra, predovšetkým „Metodologické okienko“, ktoré je totálne vakantné. Je to naozaj obraz metodologickej úbohosti našej práce, alebo iba nechut' ísť tak povediac s „kožou na trh“. Ale, veď práve metodológia je to, čo našu prácu môže a musí „držať nad vodou“ prípadne odlišovať od iných nie celkom vedeckých postupov. Ako prílohu bulletinu nájdete v plnom znení texty z Metodologického semináru I, ktorý bol v októbri 2006 v Bratislave.

2. organizácia vedeckých a odborných podujatí: v tomto smere máme dobré svedomie, úspešnosť pravidelných akcií ako sú Psychologické dni PD, ktoré organizujeme spolu s kolegami s ČMPS (vrátane tzv. študentských) je vysoká a možno ich považovať za jedny z najvýznamnejších vedeckých akcií v bežnom roku. Tento rok to budú opäť „trenčianske“ Psychologické dni, navyše jubilejné 25. a veríme v bohatú účasť a ešte bohatšiu diskusiu na nich, tá je skutočne tým správnym korením každého podujatia. Akýmsi „predskokanom“ PD 07 bude už druhý Metodologický seminár, venovaný tak kvalitatívnym ako i kvantitatívnym aspektom, určený všetkým psychológom, vrátane študentov a vysokú úroveň prezentácie zabezpečujú dvaja poprední metodológovia zo Slovenska i Česka, príd'te. Pozvánky na všetky plánované akcie nájdete vnútri bulletinu.

3. aktivizácia členskej základne – toto je jedným z mála neúspechov, nedarí sa stretávať sa tak ako kedysi, mám na mysli napr. bratislavskú oblastnú skupinu, nepodarilo sa nám kompletizovať adresár slovenských psychológov a pod.

Prajem v mene celého výboru SPS dobrý rok 2007, úspešnosť v ňom, veľa chuti stretávať sa, diskutovať a spolupracovať.

*Ivan Sarmány-Schuller,
predseda SPS pri SAV
Marec 2007*

Študentské psychologické dni 2007

Celoslovenská študentská vedecká a odborná konferencia

Už 8. ročník celoštátneho kola ŠVOK 2007, sa konal 3. -4. apríla 2007 na Ústave aplikovanej psychológie Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave. Túto veľmi zaujímavú konferenciu zorganizovali Slovenská psychologická spoločnosť pri SAV v spolupráci s Ústavom aplikovanej psychológie FSEV UK. Po výbere najlepších prác na jednotlivých katedrách sa stretlo 23 víťazov, autorov osemnástich prác, zo siedmich katedier psychológie vysokých škôl zo Slovenska (Bratislava – 2 katedry, Trnava – 2 katedry, Nitra, Banská Bystrica, Prešov), aby počas dvoch dní, v tvorivej atmosfére prezentovali výsledky svojich prác ŠVOČ a diskutovali o skúmanej problematike. Príprava, organizačné zabezpečenie a realizácia konferencie sa uskutočnila podľa tohto štatútu:

Štatút

Študentských psychologických dní 2007

Celoslovenská študentská vedecká a odborná konferencia – 8. ročník

A. Vyhlasovateľ

Študentské psychologické dni vyhlasuje každoročne Výbor Slovenskej psychologickej spoločnosti pri SAV v spolupráci s katedrami psychológie zo Slovenska.

B. Poslanie a ciele

- zvýšiť motiváciu študentov odborne riešiť odbornú psychologickú problematiku;
- porovnať úroveň kvality odbornej a vedeckej činnosti študentov na katedrách psychológie jednotlivých vysokých škôl na Slovensku;
- umožniť študentom prostredníctvom osobných kontaktov výmenu informácií a skúseností nielen z vedeckej a odbornej činnosti, ale aj zo zamerania plánov výučby a priorít na jednotlivých vysokých školách na Slovensku;
- systematickou prácou so študentami v rámci vedeckej a odbornej činnosti zvýšiť úroveň výučby na katedrách psychológie jednotlivých vysokých škôl;
- podnecovať a prehľbovať záujem študentov o kooperáciu a zdravú konkurenciu v odbornej a vedeckej činnosti.

C. Organizácia

1. 10. 2006

- vyhlásenie Študentských psychologických dní 2007 Výborom SPS pri SAV v spolupráci s Ústavom aplikovanej psychológie, FSEV, UK;
- 31. 10. 2006
- prerokovanie a schválenie predbežného organizačného zabezpečenia;

- listy vedúcim katedrií psychológie vysokých škôl v SR (Bratislava- 3 katedry, Trnava - 2 katedry, Nitra – 2 katedry, Banská Bystrica, Prešov, Košice), s cieľom zistiť záujem o akciu a organizačne ju zabezpečiť;
- zaslanie návrhu kritérií na hodnotenie prác študentskej vedeckej a odbornej činnosti, ich pripomienkovanie (do 10. 11. 2006);
30. 11. 2006
- zaslanie definitívnych kritérií hodnotenia prác ŠVOK všetkým katedrám;
2. 3. 2007
- konzultovanie a vedenie prác študentov; (navrhované spracovanie podľa: KATUŠŤÁK, D. 1998. Ako písať vysokoškolské a kvalifikačné práce. 2. doplnené vyd. Bratislava: Stimul, 1998. 121 s.; súčasťou každej práce je súhrn);
15. 3. 2007
- katedrové kolá študentskej vedeckej a odbornej činnosti (študenti 1. – 4. ročníka) a prihlásenie prvých troch katedrových víťazov, zaslanie 2 vytlačených exemplárov súťažných prác + 1x prácu e-mailom (odporúčaný rozsah 15 – 30 normostrán);
30. 3. 2007
- vypracovanie posudkov na jednotlivé súťažné práce;
3. - 4. 4. 2007
- Študentské psychologické dni 2007 (8. Celoštátna konferencia ŠVOK) v Bratislave, organizuje Ústav aplikovanej psychológie, FSEV UK v spolupráci s SPS pri SAV, s účasťou troch víťazných prác a ich autorov fakultných kôl zo všetkých katedrií psychológie vysokých škôl zo Slovenska;
do 31. 12. 2007
- spracovanie, vydanie a rozoslanie zborníkov formou CD ROM zo Študentských psychologických dní 2006 – Celoštátnej konferencie ŠVOK 2007.

Konferenciu otvorila a základnú informáciu o programe poskytla Mgr. Zuzana Netíková. Úvod rokovania obohatili svojimi vystúpeniami prof. PhDr. Teodor Kollárik, DrSc., dekan FSEV UK a doc. PhDr. Ivan Sarmány - Schuller, CSc., predseda SPS pri SAV. Počas prvého dňa, v priebehu popoludňajšej sekcie vystúpilo 11 autorov, aby oboznámili plénum s obsahom svojich deviatich výskumných prác. Po večeri, v rámci spoločenského programu mali aktívni účastníci možnosť sa zoznámiť a navzájom informovať, okrem iného aj o obsahu výučby psychológie na jednotlivých pracoviskách. Na druhý deň dopoludňajší blok vyplnilo prezentáciami na rôzne témy ďalších 11 autorov deviatich víťazných prác z katedrových kôl ŠVOK. Prítomných osem členov hodnotiacej komisie: doc. PhDr. Mária Bratská, CSc. – predsedníčka, Mgr. Peter Halama, PhD., PhDr. Katarína Henneľová, PhD., PhDr. Richard Keklak, PaedDr. Erika Kováčová, PhD., PhDr. Gabriela Mikulášková, doc. PhDr. Ivan Sarmány - Schuller, CSc., PaedDr. Jana Stehlíková nemalo vôbec ľahkú úlohu. Zamerali sa na hodnotenie 15 minútových dôkladne pripravených prezentácií a nasledujúcich 5 minútových podnetných diskusií ku každej práci. Riadili sa prijatými kritériami hodnotenia písomných prác a ústnych prezentácií. Všetky písomné práce odborne posúdila PhDr. Viera Diežková, CSc. Po zosumarizovaní udelených bodov za písomnú časť a ústnu prezentáciu prác dospela porota k takémuto poradiu:

Víťazi celoslovenského kola ŠVOK 2007

1. miesto

Juliana Ševčíková: Vodcovstvo v dimenziách emocionality, maskulinity a femininity. *Katedra psychológie FSVZ Univerzity Konštantína Filozofa, Nitra.*

2. miesto

Lucia Gálová: Zhoda medzi posudzovateľmi ako verifikačná stratégia reliability v kvalitatívnom výskume (kvantitatívna štúdia). *Katedra psychológie FSVZ Univerzity Konštantína Filozofa, Nitra.*

Ivana Čerget'ová – Tomanová: Zmena vzťahovej väzby počas života človeka a súvislosť s mierou perfekcionizmu a vyhorenia. *Katedra psychológie FF Trnavskej univerzity, Trnava.*

3. miesto

Lucia Hargašová: Rodová rola žien v meniacej sa spoločnosti a jej vzťah so subjektívnou pohodou. *Katedra psychológie FF Trnavskej univerzity, Trnava.*

Peter Žitný: Štruktúra osobnosti a iracionalita v myslení vo vzťahu so senzibilitou voči nespravodlivosti. *Katedra psychológie FF Trnavskej univerzity, Trnava.*

Víťazka ceny študentov v rámci celej súťaže

Lucia Hargašová: Rodová rola žien v meniacej sa spoločnosti a jej vzťah so subjektívnou pohodou. *Katedra psychológie FF Trnavskej univerzity, Trnava.*

Blahoželanie patrí tak víťazkám a víťazom, ako aj ich konzultantkám a konzultantom. Víťazi získali finančné ocenenie a odborné publikácie. Každý zo súťažiacich študentov si okrem estetických darčiekov s logom Univerzity Komenského, odnášal domov diplom za aktívnu účasť a taktiež odbornú monografiu alebo zborník, ktoré venovala do súťaže SPS pri SAV. Poďakovanie patrí vedeniu Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského za upomienkové darčeky pre aktívnych účastníkov a za poskytnutie priestorov na konanie konferencie. Na tom, že aktívni i pasívni účastníci hodnotili konferenciu pozitívne, vyjadrovali spokojnosť s jej priebehom a zabezpečením má veľký podiel Mgr. Zuzana Netíková, doc. PhDr. Elena Hradiská, PhDr. Eva Letovancová, PhD. a ďalší pracovníci Ústavu aplikovanej psychológie FSEV UK, ako aj členovia výboru SPS pri SAV. Na stúpajúcej kvalite konferencií majú najväčší podiel hodnotné súťažné práce a podnetné prezentácie zúčastnených študentov. Práve im a ich konzultantom a učiteľom treba poďakovať za vynaložené úsilie, čas a energiu. To najcennejšie, čo si odnášali všetci prítomní, boli predovšetkým nové poznatky a skúsenosti, nadviazané kontakty a priateľstvá v príjemnej tvorivej atmosfére. Na nej sa podieľalo veľkou mierou publikom pozostávajúce z poslucháčov katedier psychológie a ich učiteľov. Potešiteľné je, že súťažiacich študentov prišlo podporiť počas dvoch dní až 177 poslucháčov v pléne.

Čo si zaželať na záver? Študentom a ich učiteľom na jednotlivých katedrách psychológie vysokých škôl na Slovensku prajeme veľa síl, entuziazmu, tvorivej energie a nápadov pri

vypracovávaní súťažných prác. Všetkým študentom, ktorí idú reprezentovať seba a svoje katedry na medzinárodné kolo študentskej vedeckej a odbornej činnosti – Študentské psychologické dni 2007 - do Brna želáme veľa úspechov a radosti z vedeckej práce. A so všetkými študentkami a študentami, ktorí sa v súčasnosti zamýšľajú nad výskumnými témami, sa tešíme do skorého videnia na celoslovenskej ŠVOK 2008.

Mária Bratská

Stretnutie školských psychologov „Ďuričove dni“ 2006 na PdF UMB v Banskej Bystrici

V dňoch 31. 8. – 2. 9. 2006 sa stretli na pôde PdF UMB školskí a poradenskí psychologovia, riaditelia a učители škôl, akademickí pracovníci z vysokých škôl a ďalší hostia. Katedra psychológie tejto fakulty v spolupráci s Asociáciou školskej psychológie SR a ČR usporiadala medzinárodnú konferenciu pod názvom „Ďuričove dni“.

Pracovníci z oblasti školskej psychológie v ČR a SR a všetci jej priaznivci sa stretávajú pravidelne na konferenciách, aby si navzájom vymenili poznatky i skúsenosti z oblasti školskej psychológie. V Banskej Bystrici sa ich stretlo takmer 100.

Kolegovia z ČR založili tradíciu stretávania sa ešte vtedy, keď obe republiky tvorili jeden štát. Po rozdelení ČSFR sa však táto tradícia neprerušila, a tak sa teda stretávajú každoročne naďalej, raz v ČR a inokedy zase v SR. Pôvodný názov tohto medzinárodného podujatia, a doteraz v ČR aj zotrval, bol Novinky v pedagogickej a školskej psychológii. Pred 2 rokmi boli organizátormi kolegovia z UKF v Nitre, kde slovenská konferencia zmenila svoj názov na „Ďuričove dni“.

Viaceri uvítali názov tohto podujatia najmä preto, že meno prof. Ďuriča bolo a je známe u nás i v zahraničí. Kolegovia, ktorí ho poznali, myslím že sa stotožnia s konštatovaním, že prof. Ďurič bol veľmi vzácny človek, bojovník za školskú psychológiu a školského psychológa, jeden z tých, ktorý dlhé roky v spolupráci so svojimi kolegami, (doc. Blaškovič, prof. Grác, doc. Štefanovič, doc. Jurčo, prof. Hvozdič) mali nemalý podiel na rozvoji a propagácii disciplíny – školskej psychológie. Žiaľ, prof. Ďurič už nie je medzi nami a práve v tomto roku, v roku 2006 sme si pripomenuli 5. výročie jeho úmrtia. Na podujatí sa zúčastnila jeho dcéra, dr. Katarína Cabanová, ktorej sme zaželeli i jej celej rodine pri tejto príležitosti veľa zdravia, šťastia, osobnej i pracovnej pohody a vyslovili sme želanie, aby dielo prof. Ďuriča malo svojich nasledovníkov nielen v dr. Cabanovej, ale i všetkých tých, ktorým školská psychológia a školský psychológ nie sú ľahostajné.

Pedagogicko-psychologická obec na Slovensku si s úctou a vďakou spomína na priekopnícke myšlienky a ideály, ktoré by v dnešnom svete mali určite väčšie možnosti realizácie a napĺňania sa ako v dobe, v ktorej sa o to pokúšal prof. Ďurič. Prof. Ďurič bol naozaj veľký priekopník, ktorý sa vyznačoval originalnosťou a akousi výnimočnosťou. Svedčí o tom veľa monografií, učebníc, vedeckých štúdií, článkov vedeckých i populárnych, ktoré zanechali hlbokú stopu v pedagogickej i školskej psychológii. Svedčí o tom i založenie a vybudovanie Katedry pedagogickej psychológie FFUK s oddelením

školskej psychológie, ale i experimentálnej školy, ktorá bola súčasťou katedry. Dnes sa takýmito aktivitami pochváliť nemôžeme.

Výnimčnosť prof. Ďuriča spočívala aj v jeho ľudských kvalitách, ktoré sú v dnešnom uponáhľanom svete skôr výnimkou, ako pravidlom. Jeho odborný, a najmä ľudský prístup bol tým činiteľom, ktorý výrazne ovplyvnil, jeho žiakov a tak do určitej miery zabezpečil generačnú kontinuitu psychologickéj špecializácie. Prof. Ďurič patril k ľuďom, ktorí brali život plným priehrštím. Konferencia bola dôkazom toho, že snaha a úsilie pána prof. Ďuriča neboli celkom márne.

Školská psychológia ako veda má už svoje miesto v systéme psychologických vied. Profesia školského psychológa však na Slovensku stále nie je rozvinutá tak, ako by sme si v súčasnosti želali. Rovnako v príprave školských psychológov sú pretrvávajúce rozpory.

Medzinárodná konferencia sa niesla v duchu témy „Násilie na školách“. K tejto téme vystúpilo viacero odborníkov, ako napr. prof. Mareš, doc. Štech, dr. Zapletalová, doc. Gajdošová, dr. Herényiová, doc. Kariková, doc. Valihorová, doc. Flešková, V.Poliach, PhD. a ďalší. Odborné referáty i príspevky (51 vystúpení) jednoznačne naznačili, že násilie v spoločnosti všeobecne, ale osobitne na školách narastá a znižuje sa vek, kedy sa začína vyskytovať. Nie je žiadnou výnimkou, že tento negatívny jav sa v určitej podobe vyskytuje už na materských školách. Učitelia, riaditelia škôl, ale aj profesionálni psychológovia sa nemôžu správať ľahostajne a tak, že násilie je jav, ktorý sa v dnešnej škole nevyskytuje. Práve naopak, rôzne prejavy násillia od verbálnej agresie, ohovárania, vyhrážania sa cez drobné fyzické strkanie, bitie, kopanie a pod. treba včas eliminovať, alebo skôr predchádzať. Ukazuje sa, že násilie, šikanovanie, agresívne správanie pozorujeme nielen medzi žiakmi, ale v určitej podobe – mobbing - i v učiteľskom zbore. Je preto nevyhnutné i vedecko – výskumné aktivity orientovať na skúmanie aj týchto nežiadúcich javov.

Funkcia školského psychológa je nezastupiteľná. To jednoznačne naznačili vystúpenia odborníkov, psychológov, učiteľov, ktorí s činnosťou školského psychológa poukazovali najmä na jeho úlohu v súvislosti s prevenciou násillia a jeho riešením.. Školský psychológ je kvalifikovaný odborník, ktorý by v zmysle zákona č. 279 Z. z. O školských zariadeniach i Vyhlášky MŠ SR č. 43 O podrobnostiach o výchovnom poradenstve mal sídlieť na škole, ako súčasť školského systému, ktorý spolupracuje so všetkými subjektami, podieľajúcimi sa na edukácii žiakov.

V SR pôsobí okolo 100 školských psychológov na viac ako 3000 základných a stredných školách. V porovnaní s ČR je toto číslo neuspokojivé, ba alarmujúce. Želáme si, aby sa rozvíjanie školskej psychológie na Slovensku a najmä jej aplikácia do pedagogickej praxe aj prostredníctvom školských psychológov aspoň priblížilo k situácii, ktorá je v súčasnosti v Českej republike a v iných krajinách Európy.

Medzinárodná konferencia, domnievame sa, splnila svoje poslanie. Účastníci prijali odporúčanie, z ktorých niektoré uvádzame:

- Posilniť prípravu učiteľov v pregraduálnom aj postgraduálnom štúdiu v oblasti prevencie násillia a jeho zvládania (model ČR – VIP kariéra).
- Vypracovať metodiku výskumného bádania sociálno-patologických javov, osobitne šikanovania a podieľať sa na realizácii týchto výskumov systémovo a komplexne.

- Komunikovať s MŠ SR a prostredníctvom kompetentných pracovníkov zabezpečiť distribúciu overených preventívnych programov do škôl.
- Vyvíjať úsilie a osvetu o funkcii a práci školského psychológa, osobitne u riaditeľov škôl.
- Doriešiť systém prípravy školských psychológov a ich ďalšieho vzdelávania v intenciách EFPY v spolupráci univerzít a katedier pripravujúcich psychológov, AŠP SR a ČR a SPS.
- Vypracovať systém supervízie školských psychológov vrátane tréningu budúcich supervízorov.
- Realizovať osvetovú prácu v oblasti násilia všeobecne, zvlášť na školách a vo verejnosti ako aj prostredníctvom masmédií.
- Odporučiť zintenzívniť spoluprácu MŠ SR a MŠ ČR s IPPP pri MŠ ČR najmä s vedením inštitútu.
- Pokračovať v organizácii vedeckých konferencií a iných odborných podujatí na tému násilie na školách.

Marta Valihorová

Konferencia „Citizens and resilience, the balance between awareness and fear.“

V dňoch 22.-24.11.2006 sa konala v holandskom Haagu konferencia venovaná problematike psychickej odolnosti a možnosti jej rozvoja. V období zvýšenej hrozby terorizmu, katastrofických situácií a prírodných pohrôm, ako aj v kontexte s tragickými udalosťami v januári 2006 a čerstvou tragédiou v Novákoch, je to téma výsostne aktuálna i pre náš región. Konferencia bola zameraná medziodborovo. Okrem zdravotníkov, boli prítomní pracovníci rezortov vnútra, armády, vládnych a nevládných organizácií, z 25 krajín EU - celkovo 150 odborníkov, zameraných na zvládanie následkov katastrof a traum. Slovensko bolo na konferencii zastúpené 4 účastníkmi.

Pod organizovanie podujatia sa významne podpísala firma Impact, ktorá je v Holandsku vzdelávacím a poradenským centrom, zameraným na poskytovanie psychosociálnej starostlivosti v období po prekonávaní následkov katastrof. Konferencia bola orientovaná na 3 hlavné okruhy: 1. psychická odolnosť pri nešťastiach a teroristických útokoch ako odborný – teoretický aj empirický problém, 2. aktívne okrúhle stoly, nasledujúce hneď po každej prednáške, 3. workshopy zamerané na:

- a) tvorbu a uplatnenie kampaní vo verejných komunikačných prostriedkoch a médiách,
- b) zásady stratégie komunitných intervencií pre profesionálov, pôsobiacich v oblasti zvládania traumatických zážitkov, plynúcich z katastrof a teroristických útokov;
- c) zásady spracovania materiálov pre deti: snaha pomôcť učiteľom v príprave detí na primerané zvládanie emócií a reakcií v súvislosti s katastrofami a hrozbu terorizmu.

V prvom bloku odznali prednášky popredných európskych a svetových odborníkov z danej oblasti: D. Alexander, riaditeľ Centra pre výskum traumy v Aberdeenu prednášal o psychosociálnych aspektoch terorizmu; R. Yehudová z USA o biologických aspektoch strachu a odolnosti; G.A. Bonano z kolumbijskej univerzity prednášal o taxonómii faktorov posilňujúcich odolnosť; A. Mastensová z minesotskej univerzity o vývojovo psychologickom pohľade na možnosti zvyšovania úrovne odolnosti v kontexte terorizmu; B. Gersons z amsteradamskej univerzity o komunitnej intervencii v rámci zvládania katastrof a následkov násilia; P. Dixová z Londýna prednášala o význame občianskych komunitných centier a aktivít pri katastrofách.

Ad.2. a 3 workshopy a aktívne okrúhle stoly: zaujímavým zážitkom na konferencii bolo na vlastné oči vidieť a zažiť, ako sa dá sklbiť klasická forma prednášok, tak interaktívne organizovaných workshopy a guľatých stolov, za využitia modernej techniky a bezdrôtovej komunikačnej siete na okamžité informovanie všetkých účastníkov, ako aj na individuálne kontakty aktérov. Konferencia svojim zameraním aj manažmentom bola pre všetkých účastníkov veľmi prínosná.

Psychickej odolnosti v zmysle resilience vo vzťahu ku katastrofám a násiliu, ale aj iným, podobne zameraným koncepciám, obohacujúcim teoreticky aj prakticky psychologické myslenie, bude venovaná 2. konferencia psychológie zdravia, ktorá sa bude konať 10.5.2007 v Bratislave, a na ktorú vás zároveň srdečne pozývame.

Dušan Selko

PLÁNOVANÉ AKCIE

SLOVENSKÁ PSYCHOLOGICKÁ SPOLOČNOSŤ PRI SAV A ČESKOMORAVSKÁ PSYCHOLOGICKÁ SPOLEČNOST

organizujú jubilejné

25. Psychologické dni „Metanoia – harmónia človeka“

Trenčín, 6. - 8. september 2007
Kultúrno-metodické centrum ozbrojených síl SR

Z á v ä z n á p r i h l á š k a

Meno a priezvisko: .....

Kontaktná adresa: .....

.....

Podnik, firma, organizácia:.....

E-mail.....Telefón:.....FAX.....

Prihlášku zašlite na adresu sekretariátu SPS pri SAV:

Dúbravská 9, 813 64 Bratislava, alebo e-mailom na adresu: **sps@savba.sk**

Účastnícky poplatok (bude sa vyberať pri prezentácii):

1. PD 2007: pre členov SPS a ČMPS 500 Sk (pri prezentácii je potrebné preukázať sa dokladom o zaplatení členského na rok 2007), pre ostatných 1000 Sk. Vložné slúži na pokrytie organizačných nákladov podujatia a zborník z podujatia).
2. Dôchodcovia a študenti platia 100 Sk (bez zborníka), v prípade záujmu o zborník treba uhradiť plné vložné (členovia SPS a ČMPS 500 Sk, ostatní 1000 Sk).

Termín vrátenia záväznej prihlášky: 31. máj 2007

Ubytovanie je rezervované na viacerých miestach v Trenčíne, bude uvedené na stránke www.psychologia.sav.sk/sps. Každý účastník PD 2007 si zabezpečí ubytovanie sám.

Abstrakt príspevku (bude publikovaný) žiadame zaslať elektronickou poštou na adresu **sps@savba.sk**

Požiadavky na formu abstraktu:

1. Priezvisko, Meno, adresa (aj e-mail)
2. Názov príspevku

typ písma: Times New Roman, 12; riadkovanie 1.5; zarovnávanie vľavo; počet slov do 250;

Dátum: ..... Podpis: .....

V rámci 25. Psychologických dní v Trenčíne organizujeme sprievodný **Metodologický seminár** (určený všetkým kolegom, doktorandom aj našim študentom) bude vo štvrtok 6.9.2007 od 8-12 hod., jeho cieľom je oboznámiť sa s aktuálnymi metodologickými problémami v oblasti realizácie a aplikácie kvalitatívneho i kvantitatívneho výskumu. Lektormi budú Doc. PhDr. Michal Miovský, PhD., a Doc. PhDr. Ján Ferjenčík, PhD. Poplatok za seminár sa hradí zvlášť – 200 Sk. Registráciu na seminár a platbu prosíme uhradiť bankovým prevodom do 31.5.2007 na č. účtu 0110805440/0900. K platbe pripojte poznámku „metodologický seminár“.

Závazná prihláška na Metodologický seminár

Meno a priezvisko: .....

Kontaktná adresa: .....

Podnik, firma, organizácia:.....

E-mail.....Telefón:.....FAX.....

Prihlášku zašlite na adresu sekretariátu SPS pri SAV:

Dúbravská 9, 813 64 Bratislava, alebo e-mailom na adresu: sp@savba.sk

*** Priznanie kreditov v rámci sústavného vzdelávania pri vzdelávacej akcii na celoslovenskej, resp. medzinárodnej úrovni.**

- a) 5 kreditov za prvý deň účasti,
- b) 7 kreditov za druhý a každý ďalší deň účasti,
- c) 3 kredity za posledný deň pri vzdelávacej aktivite trvajúcej viac ako 48 hodín.

Za aktívnu účasť na sústavnom vzdelávaní, ktorou je prednáška na vzdelávacej aktivite na celoslovenskej alebo medzinárodnej úrovni, sa autorovi prizná 15 kreditov a spoluautorovi 10 kreditov. Kredity možno priznať najviac dvom spoluautorom. Ak sa vzdelávací materiál prezentuje opakovane, ďalšie kredity sa nepriznávajú.

Za aktívnu účasť na sústavnom vzdelávaní, ktorou je poster alebo účasť v panelovej diskusii na vzdelávacej aktivite na celoslovenskej alebo medzinárodnej úrovni, sa autorovi prizná 10 kreditov a spoluautorovi 5 kreditov. Kredity možno priznať najviac dvom spoluautorom. Ak sa vzdelávací materiál prezentuje opakovane, ďalšie kredity sa nepriznávajú.

Za aktívnu účasť na sústavnom vzdelávaní, ktorou je prednáška, poster alebo účasť v panelovej diskusii, ktoré sú vedené v cudzom jazyku, alebo sa konajú v zahraničí, sa autorovi prizná 15 kreditov, spoluautorovi 10 kreditov. Kredity možno priznať najviac dvom

POKYNY

pre aktívnych účastníkov 25. Psychologických dní, Trenčín, 6.- 8. september 2007

1. Ústna prezentácia

Maximálny čas pre ústnu prezentáciu je 15 minút vrátane diskusie, u vyžiadaných prednášok 30 minút. V prípade neúčasti prezentujúcich z danej sekcie je možné prezentáciu rovnomerne predĺžiť.

2. Postery

Prezentácia posterov sa uskutoční počas posterovej sekcie. Povinnosťou každého prezentujúceho autora je byť počas celého času sekcie prítomný pri svojom posteru. Neprítomnosť autora sa bude považovať za neodprezentovanie príspevku a takýto príspevok nebude v zborníku publikovaný. Maximálny rozmer posteru je 90x120 cm.

3. Zborník

Príspevky (**výlučne len prezentované**) budú publikované v zborníku z 25. Psychologických dní 2007 s rovnakým názvom „**Metanoia – harmónia človeka**“. Autori odovzdajú príspevok v tlačenej aj elektronickej forme (disketa, CD) pri registrácii. **Príspevky dodané po tomto termíne nebudú akceptované. Maximálny rozsah príspevku do zborníku je 5 normovaných strán (9000 znakov)**, u vyžiadaných prednášok 10 normovaných strán (18000 znakov) vrátane abstraktu (povinný), tabuliek (tabuľky a grafy žiadame dodať vo formáte A5), grafov, zoznamu literatúry a iných príloh. **Editori zborníka si vyhradujú právo neuverejniť príspevok, ktorý prekračuje uvedený rozsah, prípadne nespĺňa formálne požiadavky vedeckého príspevku a to bez oznámenia autorovi. Celý príspevok do zborníka musí byť písaný typom Times New Roman a musí mať nasledovnú formu:**

- Názov – veľkými písmenami, bold, veľkosť písma 14
- Autor/i – priezvisko veľkými písmenami, krstné meno/á s veľkými začiatocnými písmenami, bold, veľkosť písma 12.
- Za menom autora/ov uviesť adresu pracoviska aj e-mailovú adresu
- Text príspevku – veľkosť písma 12, riadkovanie 1.5
- Každý príspevok, v ktorom je citovaný zdroj informácie, musí mať aj zoznam použitej literatúry podľa normy (nie je možné na konci príspevku uvádzať napr. „literatúra je u autora a pod.), pri číselných údajoch v texte aj tabuľkách uvádzajte napr. iba desatinnú bodku, nie desatinnú čiarku.
- Všetky informácie budú priebežne prístupné na www.psychologia.sav.sk/sps

Príklad:

AKO POMÔČŤ PSYCHOLÓGOM V RANOM KAPITALIZME
Rudolf MRKVIČKA

Ústav pre lepší rozvoj človeka, Dolná 18, 425 87 Sabinov, email: mrkvicka@slovakia.sk

Filozofická fakulta Univerzity Komenského

Katedra psychológie

v spolupráci

s Ústavom experimentálnej psychológie SAV

a

Universidad Complutense v Madride

si Vás dovoľujú pozvať na medzinárodnú konferenciu

Osobnosť v kontexte kognícií, emocionality a motivácií

Cieľom konferencie je rozšírenie pohľadu do súčasného stavu teoretického a aplikovaného psychologického výskumu na Slovensku a prepojenie teórie a praxe z aspektu experimentálnych a empirických skúseností.

Termín: 15. a 16. november 2007

Miesto: Filozofická fakulta UK v Bratislave

Konferencia je otvorená pre širokú odbornú verejnosť, najmä pre pracovníkov univerzít a výskumných ústavov. Aktívna účasť je možná v pléne, alebo v posterovej sekcii. Odprezentované príspevky a postery budú recenzované a publikované v zborníku Psychologica.

Dôležité termíny:

30. jún 2007 – zaslanie prihlášky a abstraktu v slovenskom a anglickom jazyku o rozsahu 60 – 80 slov, spolu s kľúčovými slovami príspevku. Prihlášku môžete nájsť na webovej adrese <http://kpsych.fphil.uniba.sk> a vyplnenú ju zasielajte na emailovu adresu: konferencia2007@fphil.uniba.sk.
30. júl 2007 – zaslanie potvrdenia o zaplatení konferenčného poplatku vo výške 500 Sk na číslo účtu: 7000083100/8180, VS=05. Konferenčný poplatok je možné uhradiť aj v prvý deň konania konferencie – pri uhradení poplatku priamo na mieste je to 700 Sk.
15. september 2007 – rozposielanie presného harmonogramu konferencie a organizačných pokynov akceptovaným účastníkom.
15. november 2007 – odovzdanie príspevkov v elektronickej forme o rozsahu max 14 000 znakov vo formáte MS Word.

Odborní garanti konferencie:

doc. PhDr. Igor Brezina, PhD. (vedúci Katedry psychológie FiF UK)
prof. PhDr. Anton Heretik, PhD. (Katedra psychológie FiF UK)
prof. PhDr. Imrich Ruisel, DrSc. (riaditeľ Ústavu experimentálnej psychológie SAV)

Organizačný výbor konferencie:

Garant: PhDr. Daniela Čechová, PhD. (Katedra psychológie FiF UK)

PhDr. Vladimír Burčík, PhD.
Mgr. Viera Cviková, PhD.
doc. PhDr. Eva Szobiová, PhD.
(Katedra psychológie FiF UK)

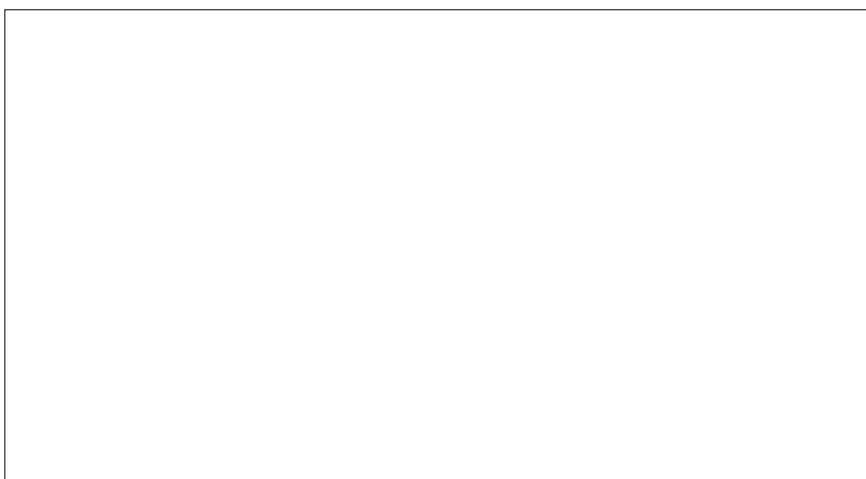
PhDr. Jana Benedikovičová
Mgr. David Lupták
Mgr. Lenka Golecká
(ÚEP SAV)

Kontaktné adresy:

e-mail: konferencia2007@fphil.uniba.sk
poštová adresa: Katedra psychológie FiF UK
Organizačný výbor konferencie
Gondova 2
P. O. BOX 1
818 01 Bratislava 16

Aktuálne informácie ohľadom konferencie sú dostupné na <http://kpsych.fphil.uniba.sk>
a <http://www.psychologia.sav.sk>

Abstrakt ²

PRIHLÁŠKA

na medzinárodnú konferenciu

„Osobnosť v kontexte kognícií, emocionality a motivácií“

Bratislava

15. a 16. november 2007

Meno, priezvisko, tituly: _____

Pracovisko: _____

Kontaktná adresa (vrátane PSČ): _____

E-mail / telefón: _____

Názov a typ príspevku (prezentácia, resp. poster):

.....
.....

Title of your report¹:

.....
.....

K prezentácii budem potrebovať: spätný projektor – data projektor – iné

.....
.....

Meno autora / autorov:

.....
.....

Kľúčové slová:

.....
.....

Key words¹:

.....
.....

Podpis: .....

Kontakty:

Email: konferencia2007@fphil.uniba.sk

Adresa

organizačného výboru: Katedra psychológie FF UK, Gondova 2, P. O. BOX 1,
818 01 Bratislava 16

¹ názov, kľúčové slová a abstrakt uveďte tiež v anglickom jazyku

² Súčasťou prihlášky je abstrakt v rozsahu 60- 80 slov (pozri predchádzajúcu stranu)

KATEDRA PSYCHOLÓGIE
FILOZOFICKEJ FAKULTY TRNAVSKEJ UNIVERZITY

v spolupráci

s Inštitútom existenciálnej psychológie a noo-logoterapie, Centrom komunikácie
a Sekciou existenciálnej psychológie Slovenskej psychologickéj spoločnosti pri SAV

V á s p o z ý v a
na vedeckú konferenciu s medzinárodnou účasťou,
organizovanú pri príležitosti
15. výročia Katedry psychológie na Trnavskej univerzite v Trnave

PSYCHOLÓGIA PRE ŽIVOT

11. - 13. október 2007

Aula Pázmaneum, Trnavská univerzita, Univerzitné námestie 1,
918 43 Trnava

TÉMATICKÉ OKRUHY VYCHÁDZAJÚCE Z AKTUÁLNEHO VÝSKUMNÉHO ZAMERANIA KATEDRY:

Psychológia domova a komunity

gestorka: Doc. PhDr. Eva Naništová, CSc.

Multidimenzionálny prístup k teoretickým i výskumným bádaniam o význame domova a komunity z hľadiska environmentálneho, sociokultúrneho, psychologického a noetického. K téme môžu prispieť najmä odborníci z oblasti environmentálnej, sociálnej a komunitnej psychológie, vývinovej psychológie, psychológie zdravia, ako aj sociológovia, filozofi, teológovia. Socio-kulturálne kontexty témy sú definované pojmami domov, rodina, komunita, spoločenstvo, susedstvo a otázkami, ktoré súvisia s identitou, migráciou a väzbou na miesto v globálnom svete.

Psychológia etiky v diferenciálnych riešiteľských prístupoch

gestor: Prof. PhDr. Ján Grác, DrSc.

Sekcia sa tematicky zameriava na psychológiu etiky z hľadiska jej nosných konceptov: axiológia, hodnotovosť, normatívnosť, Dekalóg apod. Psychológia etiky môže byť aplikovaná na niektoré aktuálne problémy správania človeka, najmä rodina a jej prostredie, etická klíma v rodine, násilie, agresivita, etický charakter psychoterapie a pod. Psychológia etiky bude riešená aj z vývinového hľadiska, t.j. v rámci problematiky alternatívnych predškolských zariadení, sociálno-etickéj charakteristiky predškolača apod.

Hodnotové systémy a vzťahy v postmodernej spoločnosti

gestorka: Doc. PhDr. Eva Klčovánská, PhD.

Chápanie hodnôt, ich systemizácia, stabilita, variabilita a dynamická premena v kontexte súčasnej spoločnosti. Súvislosti medzi hodnotovými systémami a konštituovaním vzťahov. Faktory ovplyvňujúce kvalitu utváraných vzťahov a hľadanie možností ich optimalizácie v poradenskom a psychoterapeutickom procese. Psychologické aspekty preferencie a selekcie pri utváraní hodnotových systémov. Axiologické, antropologické a noetické dimenzie vzťahu – relácie. Xenologické aspekty utvárania vzťahu. Typológia vzťahov. Etický význam hodnotových systémov a ich dejinná kodifikácia a premenlivosť. Patologické formy vzťahov a ich riešenie v poradenskom a psychoterapeutickom procese.

Psychologické aspekty religiozity a spirituality

gestorka: Mgr. Lucia Adamovová, PhD.

Sekcia bude zameraná na teoretické a empirické príspevky z oblasti psychológie náboženstva a pastorálnej psychológie. Cieľom bude predstaviť a reflektovať aktuálne domáce i zahraničné trendy skúmania v daných oblastiach. Priestor bude patriť aj aplikácii psychológie v pastorálnej praxi.

Psychoterapeutická intervencia, jej realizácia a overovanie efektivity

gestori: *Doc. Mgr. Ladislav Timulák, PhD., Mgr. Peter Halama, PhD.*

Spôsoby psychoterapeutickej intervencie, problematika zhodnocovania psychologických zmien u pacientov/klientov v podmienkach bežnej psychoterapeutickej praxe, otázka dostupnosti psychoterapie a poskytovania psychoterapie, otázky profesionálneho a osobnostného rozvoja psychoterapeutov na Slovensku, špecifické problémy vybraných psychoterapeutických smerov (logoterapia, integrovaná psychoterapia apod.).

„Absolvent v teórii a praxi“

gestorky: *host'. Doc. PhDr. Judita Stempelová, PhD., Mgr. Jana Kunová*

V rámci konferencie sa uskutoční VII. ročník konferencie absolventov, doktorandov a študentov Katedry psychológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Svoje skúsenosti z praxe tu budú prezentovať alumni katedry psychológie. Cieľom stretnutia je najmä zdieľať sa s mladšími kolegami o svojich úspechoch a neúspechoch v začínajúcej praxi. Príspevky doktorandov (interných aj externých) sú zamerané na témy ich vedecko-výskumnej činnosti.

Postery

gestor: *PhDr. Peter Szeliga, PhD.*

Súčasťou programu konferencie bude aj prezentácia zistení z rôznych oblastí psychologickéj vedy a praxe, ktorá sa uskutoční v priebehu konferencie formou posterovej sekcie.

Workshopy

gestorky: *Mgr. Iveta Schusterová, PhD., PhDr. Mgr. Iva Mocáková*

V programe konferencie sú zaradené aj workshopy pre absolventov a frekventantov postgraduálneho vzdelávania a výcvikov v logoterapii, ako aj pre členov Sekcie existenciálnej psychológie pri Slovenskej psychologickej spoločnosti.

Súčasťou konferencie bude aj pravidelné stretnutie členov Sekcie existenciálnej psychológie SPS pri SAV. Pri tejto príležitosti pozývame okrem doterajších členov sekcie aj tých, ktorí by mali záujem stať sa jej členmi a zapojiť sa do jej aktivít. (nevyhnutným predpokladom pre členstvo v sekcii je členstvo v SPS pri SAV s uhradeným členským príspevkom). Programom stretnutia bude okrem iného aj plán činnosti ako aj voľba výboru sekcie.

INFORMÁCIE PRE ÚČASTNÍKOV:

MIESTO: Aula Pázmaneum, Trnavská univerzita, Univerzitné námestie 1, Trnava, Slovensko

TERMÍN: 11. až 13. október 2007 (štvrtok, piatok, sobota)

PRÍHLÁŠKA: Na konferenciu sa prihlasuje výlučne elektronickou formou prostredníctvom e-mailu. Formulár je k dispozícii na internetovej stránke <http://katpsych.truni.sk/konferencia>. Prosíme záujemcov o účasť na konferencii, aby vyplnili prihlášku a zaslali ju ako prílohu e-mailu na adresu konferencia.katpsych@truni.sk.

V prípade aktívnej účasti je potrebné zaslať spoločne s prihláškou ako prílohu aj text abstraktu. Príspevok na publikovanie v zborníku sa odovzdáva v elektronickej podobe najneskôr pri prezentácii na konferencii. Uverejnenie príspevku v zborníku je podmienené rozhodnutím vedeckého výboru konferencie. Podrobné informácie pre autorov nájdete na internetovej stránke konferencie.

Prihlášku a abstrakty príspevkov je potrebné zaslať najneskôr do 30. mája 2007.

KONFERENČNÝ POPLATOK: 500,- SK (v sume sú zahrnuté režijné náklady a zborník z konferencie), prosíme uhradiť prevodným príkazom alebo poštovou poukážkou na účet :

Štátna pokladnica 7000241228/8180 Variabilný symbol 0185000106 Špecifický symbol 9010 (Trnavská univerzita je platcom DPH). V prípade, že úhrada konferenčného poplatku bude realizovaná neskôr ako 7 dní pred začiatkom podujatia, požadujeme predloženie kópie dokladu o zaplatení pri prezentácii. Od študentov sa uhradenie konferenčného poplatku nevyžaduje.

UBYTOVANIE: Účastníci konferencie si ubytovanie zabezpečujú individuálne. Informácie o ubytovaní nájdete na internetovej stránke konferencie <http://katpsych.truni.sk/konferencia>.

STRAVA: Organizačný sekretariát zabezpečí pre záujemcov možnosť zakúpenia obedov z ponuky študentskej jedálne Trnavskej univerzity (platba v hotovosti priamo na mieste vydávania obedov). V priestoroch univerzity je k dispozícii aj bufet.

Organizačný sekretariát:

Mgr. Mária Kozelková

Katedra psychológie FF TU, Hornopotočná 23, 918 43 Trnava

Tel.: 00421-33-5939361, 5939362

Fax: 00421-33-5939370

E-mail: konferencia.katpsych@truni.sk

Web-stránka: <http://katpsych.truni.sk/konferencia>

ÚSTAV NA VV A VTOS KOŠICE

SPOLOČENSKOVEDNÝ ÚSTAV
SAV KOŠICE

FAKULTA MANAŽMENTU PU V PREŠOVE

ÚSTAV APLIKOVANEJ PSYCHOLÓGIE
FAKULTA SOCIÁLNYCH A EKONOMICKÝCH VIED UK BRATISLAVA

VÁS POZÝVAJÚ
na medzinárodnú odbornú konferenciu

Psychológia práce a organizácie - 2007

Termín a miesto konania:

16. – 18. máj 2007
Horský hotel CANYON
Lipovce

Ciele konferencie :

Výmena skúseností medzi psychológmi z teórie a praxe z oblastí pracovnej psychológie, organizácie, riadenia a odborníkmi z ďalších spolupracujúcich vedných disciplín.

Tématické okruhy konferencie :

1. Vzdelávanie a výskum v psychológii práce
2. Trh práce a nezamestnanosť
3. Manažment – súčasné trendy psychológie v ozbrojených zložkách
4. Psychológia dopravy – súčasnosť a vývojové trendy
5. Manažment a personalistika
6. Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť

7. Psychológia v legislatívnom kontexte
8. Projekty: možnosti a trendy čerpania finančných prostriedkov z fondov EÚ, informácia o projekte SOP EZ – 2005/1.3/01 realizovanom v podmienkach ZVJS

Miesto konania

Horský hotel CANYON (082 36 Lipovce, tel.: 00421 – 51 – 79 18 231, 79 18 201
Fax: 00421 – 51 79 18 234, mobil: 0903 601 973, e – mail: canyon@nexttra.sk)

(dopravu z Kysaku cez Prešov do cca 20 km vzdialených Lipoviec zabezpečia organizátori konferencie)

Odborní garanti podujatia

Prof. PhDr. Jozef VÝROST, DrSc., Spoločenskovedný ústav SAV Košice
Doc. PhDr. Miroslav FRANKOVSKÝ, CSc., Fakulta manažmentu PU Prešov
Prof. PhDr. Teodor KOLLÁRIK, DrSc., Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK Bratislava
JUDr. Oto LOBODÁŠ, Generálny riaditeľ ZVJS

Organizační garanti

Plk. JUDr. Jozef NAĎ – riaditeľ, Ústav na VV a VTOS Košice
Plk. PhDr. Dušan GRAJCIAR – riaditeľ, Ústav na VV Prešov

Účastníci

Konferencia je určená pre odbornú verejnosť z oblasti psychologickéj teórie, školstva, psychológie práce a organizácie, rezortov ozbrojených zložiek a ďalších odborníkov príbuzných vedných odborov.

Rámcový program konferencie

16. máj (streda) 2007

15,00 – 16, 00 Príchod účastníkov konferencie do Kysaku
(odvoz účastníkov zo žel. stanice cez Prešov do miesta konania konferencie do Horského hotela CANYON Lipovce)
16,00 – 18,00 Prezentácia, ubytovanie (Hotel CANYON)
18,30 - Otvorenie konferencie a spoločenský večer(CANYON)

17. máj (štvrtok) 2007

7,30 – 9,00 Raňajky
9,00 – 12,30 Odborný program + diskusia (rokovanie sekcií)
13,00 – 14,00 Obed
14,00 – 17,30 Odborný program + diskusia (rokovanie sekcií)
18,30 – 19,30 Večera
19,30 - Workshop alebo individuálny program
(aktuálna ponuka Horského hotela CANYON, resp. Individuálny program)

18. máj (piatok) 2007

7,30 – 9,00 Raňajky
9,00 – 12,00 Odborný program + diskusia (rokovanie sekcií)
12,00 – 12,30 Záver konferencie
13,00 – 14,00 Obed (RZ ZVJS)
Odvoz účastníkov konferencie cez Prešov do Kysaku

Organizačné pokyny

Účastnícky poplatok (zborník, prenájom, konferenčné materiály)	1 500,- Sk s DPH
Ubytovanie / noc apartmány 2 a 3 posteľové izby	500 / 600,- Sk s DPH 2 x 500 = 1 000,- - Sk s DPH 2 x 600 = 1200,- Sk s DPH
Stravné v hoteli CANYON (raňajky, obed, večera)	350- Sk s DPH / deň
Kalkulovaná suma na celú konferenciu	<u>3200,- až 3400 Sk s DPH</u>

.....

Účastnícky poplatok je stanovený dohodou podľa Zákona č. 18/1996 Zb. a v prípade neúčasti účastníka konferencie sa nevracia – možno vyslať náhradníka.

Ubytovanie + stravné hradia účastníci konferencie priamo pri prezentácii v mieste konania konferencie.

Záväznú prihlášku s požiadavkami na spôsob prezentácie príspevku (dataprojektor, spätný projektor) prosíme zaslať najneskôr do 30. 04. 2007 na adresu: Spoločenskovedný ústav SAV, Karpatská 5, 040 01 Košice, alebo e-mailom na adresu: konf@saske.sk

Účastnícky poplatok bude uhradený vopred, zašlite ho na číslo účtu: 7000007861/8180 najneskôr do 30. 04. 2007

.....

KONTAKT:

Spoločenskovedný ústav SAV
Karpatská 5, Košice 040 01
Tel.: 00421 55/6251986
Fax: 00421 55/6255856
E - mail: takac@saske.sk

Ústav VV a VTOS
Floriánská 18, Košice 040 01
Tel.: 00421 55/622 44 51, 61
Fax: 00421 55/622 18 41
E - mail: piaterj@zvjs.sk
E – mail: tokarcikova@zvjs.sk

ZÁVÄZNÄ PRIHLÄŠKA

na medzinärodnú odbornú konferenciu
PSYCHOLÓGIA PRÁCE A ORGANIZÁCIE - 2007

OBJEDNÄVATEĽ – ÜČASTNÍK (Meno, priezvisko, titul):

.....

Firma:.....

Adresa:.....

Telefón:..... Fax:.....

IČO: ..... DIČ:.....

Bankové spojenie: .....

Üčast' na konferencii (zakrúžkovať): **aktívna** x **pasívna** x Workshop: **äno** x **nie** x

Näzov príspevku: .....

Tematický okruh: ..... (uveďte äíslo podľa programu pozvánky)

Požiadavky na prezentáciu: ..... (dataprojektor, meotar)

Príspevky z konferencie budú vydané na CD-ROM, preto žiadame ich spracovanie na diskete, Word 6 a vyšší software – príspevky môžete zaslať aj elektronicky na adresu: konf@saske.sk, prípadne odovzdať najneskôr na konferencii.

UBYTOVANIE: streda: **äno** - **nie** štvrtok: **äno** - **nie**

ÜČASTNÍCKY POPLATOK: 1 500,- Sk s DPH uhradiť do 30. 04. 2007 na

äíslo üčtu: **7000007861/8180 Štätna pokladnica**

konštantný symbol: **0308**

variabilný symbol: **111**

AVÍZO O ZAPLATENÍ PREDLOŽIŤ PRI PREZENTÄCII

Prihläšku zaslať na adresu: **Spoločenskovedný üstav SAV, Karpatská 5, 040 01 Košice**

resp. faxom na äíslo: **055/625 58 56 Ing. Anna Takáčová**

alebo e-mailom na adresu: konf@saske.sk

.....
(dätum, podpis, peäiatka organizácie)

DAŇOVÝ DOKLAD OBDRŽÍ ÜČASTNÍK PRI PREZENTÄCII

PRIHLÄŠKU ODOŠLITE DO 30. 04. 2007!

Celoslovenská konferencia Sekcie psychológie zdravia SPS s medzinárodnou účasťou na tému

Psychická odolnosť a psychológia zdravia

sa uskutoční dňa **10.5.2007**, t.j. vo štvrtok, od 9.00 hod
v prednáškovej sále DFN, Limbová 1, Bratislava-Kramáre

Záujemcovia o aktívnu účasť sa môžu prihlásiť na nižšie uvedenej adrese do

15.4.2007

Tematické okruhy:

- Psychická odolnosť a psychológia zdravia
- Teoretické a metodologické prístupy a východiská
- Psychická odolnosť a možnosti jej štúdia v praxi
- Varia

Na príprave konferencie sa podieľajú:

Sekcia psychológie zdravia SPS pri SAV
Kancelária WHO na Slovensku

Tešíme sa na stretnutie s Vami

Za prípravný výbor

PhDr. D. Selko, CSc., MPH

Kontaktná adresa: Dušan Selko

Národný ústav srdcových a cievnych chorôb, a.s.

Pod Kráskou hôrkou 1, 833 48 Bratislava

Tel: 02/59320 237 resp. 02/32321 237;

e-mail: sedus@susch.sk

10. konferencia na tému

Sociálne procesy a osobnosť

13. a 14. september 2007, Telč

Pohyb, vývoj, zmena

Organizátori

Psychologický ústav Filozofickej fakulty Masarykovy Univerzity, Psychologický ústav
Akadémie vied ČR, Ústav experimentálnej psychológie SAV v Bratislave a
Spoločenskovedný ústav SAV v Košiciach.

Téma konferencie

V roku 2005 bola konferencia venovaná pamiatke poprednej českej aj slovenskej metodologičke Doc. PhDr. Lidušky Oseckej, CSc., a ako hlavnú tému konferencie bola preto zvolená metodológia psychologického výskumu. Pre tento ročník je to **téma**:

Pohyb, vývoj, zmena.

Vítané sú príspevky z vývinovej psychológie detí aj dospelých, analýzy vývinových období, a životných etáp, štúdie skupinovej dynamiky a dynamiky sociálnych procesov.

Konferencia súčasne ostáva otvorená všetkým príspevkom z oblasti sociálno-psychologického výskumu a výskumu osobnosti.

Novinky

Jedna z programových sekcií sa bude konať v angličtine. Už v minulosti konferenciu navštívili zahraniční hostia a našou snahou je naše pravidelné stretnutia otvoriť ďalším kolegom zo zahraničia. Do programu bude ďalej zaradená sekcia pre začínajúcich vedeckých pracovníkov a študentov doktorského i magisterského štúdia.

Príspevky

Príspevky bude možné prezentovať buď ako **prednášku** (15 minút) alebo ako **poster** (veľkosť tabule 1,5 x 1 m).

Zborník

Príspevky sú už tradične zverejňované v zborníku. Svoj príspevok môžete zaslať kedykoľvek e-mailom (hump@phil.muni.cz), prípadne ich privezte so sebou na konferenciu. Očakávame **text** Vašej prednášky, resp. posteru, najlepšie v textovom editore MS Word (vo formáte **doc**, **rtf**).

Maximálny **rozsah textu** (vrátane literatúry) **je obmedzený 10 stranami**. U výskumných štúdií štruktúrujte prosím text podľa bežných štandardov pre časopisecké publikácie. Všetky príspevky prosím doplňte o **názov, abstrakt a kľúčové slová v angličtine**.

Miesto konania a časový rozvrh

Konferencia sa uskutoční v priestoroch Univerzitetného centra Masarykovej univerzity v Telči. Podrobný časový rozvrh obdržia účastníci najneskôr týždeň pred začiatkom konferencie.

Ubytovanie

Vzhľadom k tomu, že organizátori nedisponujú ubytovacími priestormi v danej lokalite, prosíme všetkých účastníkov, aby si ubytovanie zaistili individuálne. Bližšie informácie o možnostiach ubytovania nájdete na tomto internetovom odkaze:

<http://www.telc.eu/ubytovani>

S hotelom Pod kaštany je dohovorovaná možnosť ubytovania v rozmedzí približne jedného týždňa pred/po konferencii pre všetkých účastníkov. Ubytovacích možností je však v Telči dostatok.

Konferencia začína 13.9. o 9.00 hodine, je preto vhodné **zaistiť si ubytovanie už od stredy 12.9.**

Doprava

Priama dostupnosť do Telča nie je vlakom ani autobusom z Brna či Prahy práve najľahšia, preto bude **deň pred zahájením konferencie** pre záujemcov vypravený **priamy autobus Brno – Telč za zvýhodnenú cenu** (približne 30 až 50,- Kč za jednu cestu). Presný čas odjazdu bude všetkým prihláseným upresnený najneskôr týždeň pred konaním konferencie. Ďalšie možnosti dostupnosti hromadnou dopravou viz napr.: <http://www.vlak-bus.cz>

Konferenčný poplatok

Konferenčný poplatok je 700,- Kč a bude uhradený pri registrácii.

Informace o konferenci na internetu

Všetky informácie o konferencii budú na k dispozícii na internetových stránkach Psychologického ústavu FFMU (<http://www.phil.muni.cz/psych>) a Psychologického ústavu AV ČR (<http://www.psu.cas.cz>).

Prihlášky

Termín uzávierky pre prihlášky je **31.7. 2007**.

Okrem písomných prihlášok je k dispozícii aj **on-line registrácia** na vyššie uvedených internetových stránkach – **prosíme účastníkov, aby využívali najmä túto formu prihlasovania**.

Za organizátorov konferencie srdečne zdravia
Prof. PhDr. Mojmir Svoboda, CSc.
Prof. PhDr. Marek Blatný, CSc.

Kontaktné údaje pro korespondenciu, otázky, prihlášky:

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta, Psychologický ústav
PhDr. Pavel Humpolíček, Ph.D.
Arne Nováka 1
602 00 Brno
E-mail: hump@phil.muni.cz

Ďalšie pripravované akcie v skratke

25. 4. 2007

Politická psychológia u nás v Litve a Lotyšsku

medzinárodná konferencia Nitra (KPgPs) kontakt: pselvek@ukf.sk

13.4. 2007

Medzinárodná konferencia doktorandov v odbore psychológia a sociálna práca

medzinárodná konferencia Nitra (KPsV) kontakt: lpilarik@ukf.sk

20.9.2007

Intervenčné programy v perspektíve rôznych prístupov

konferencia Nitra (KPsV) kontakt: mzatkova@ukf.sk

27.9. 2007

Možnosti použitia štatistiky pri hodnotení žiakov

konferencia Nitra (KPgPs) kontakt: pselvek@ukf.sk

19.10.2007

Aktuálne problémy školskej psychológie

odborný seminár Bratislava (AŠP) kontakt: gabriela.herenyiova@fphil.uniba.sk

28.11.2007

Násilie v rodine a škole IV

medzinárodná konferencia Nitra (KPgPs) kontakt: ahamranova@ukf.sk

29.11.2007

Konzultácia v psychologickkej praxi

konferencia Košice (KP UPJŠ) kontakt: hvozd@centrum.sk

Vybrané akcie Institutu Virginie Satirovej na rok 2007

Samostatné semináre pre otvorené skupiny účastníkov:

“Povedz to priamo” - preventívny základný zážitkový kurz, akreditovaný MŠ v SR

Termín a miesto konania: 07. - 08. septembra 2007 v Bratislave

5. rastová komunita pre rodiny a rodinných príslušníkov “Zdravé vzťahy”

Termín a miesto konania: 29. júna - 01. júla 2007 v Bratislave

Mužská komunita - pre mužov otcov, synov a bratov, priateľov, kolegov atď.

Termín a miesto konania: pravdepodobne október 2007

Domáce násilie

Termín a miesto konania: september 2007 Slovensko (podrobnosti oznámime dodatočne)

Cesta ku kongruencii v rámci krátkodobej systemickej transformačnej terapie

Termín a miesto konania: september - október 2007 (podrobnosti oznámime dodatočne)

Rodinné väzby - I. časť

Termín a miesto konania: 30. novembra - 01. decembra 2007 v Bratislave

Dlhodobé výcviky pre uzavreté skupiny:

Dvojročný intenzívny systemický terapeutický a rastový výcvik podľa modelu Virginie

Satirovej STAR basic II. pre uzatvorenú skupinu poradcov a terapeutov - 1. stretnutie

Termín prvého stretnutia : 21. - 27. novembra 2007 v Kočovciach pri Novom Meste nad Váhom

Lektori: Mgr. Rebeka Trepáčová, PhD. Oľga Nemcová

Výcvik v štyroch celotýždňových sústredueniach je určený pre uzatvorenú skupinu profesionálov v pomáhajúcich profesiách, ktorí budú vybraní lektormi IVS v SR na základe výberových pohovorov v roku 2007. Výberové konanie podľa predpísaných kritérií (uvedených na www.satir-institute.sk) sa uskutoční v dňoch 01. júna a 25. júla 2007. Prvé stretnutie otvorí základné teoretické vzdelávanie, zážitkové skúsenosti a nácvik zručností zameraných na osobný rast a prácu s človekom a jeho rodinným systémom podľa modelu Virginie Satirovej a úvodné supervízie v skupine v rozsahu 60 hodín a prebieha rezidenčným spôsobom. Systematická supervízia nie je súčasťou tohto výcviku.

Štvorročný intenzívny systemický terapeutický a rastový výcvik podľa modelu Virginie Satirovej STAR-T I.

pre uzatvorenú skupinu terapeutov

Termín a miesto prvého stretnutia: 5. - 8. septembra 2007 v Kočovciach pri Novom Meste nad Váhom

Lektori: PhDr. Hana Ščibranyová, PhDr. Nad'a Feketeová, PhDr. Blažena Ghillányová
Štvoročný psychoterapeutický výcvik v súlade s požiadavkami SPS v celkovom rozsahu 680 hodín. Výcvik je určený pre uzatvorenú skupinu profesionálov-psychoterapeutov, ktorí budú po splnení predpísaných kritérií (uvedených na www.satir-institute.sk) vybraní lektormi IVS na základe výberových pohovorov v dňoch 22. marca a 17. apríla 2007. Prvé stretnutie prvého semestra v rozsahu 32 hodín otvorí základné teoretické vzdelávanie, zážitkové skúsenosti a nácvik zručností zameraných na osobný rast a terapeutickú prácu s človekom a jeho rodinným systémom podľa modelu Virginie Satirovej, ako aj úvodné supervízie v skupine. Výcvik prebieha rezidenčným spôsobom a systematická supervízia aj cvičná terapia sú jeho súčasťou.

Viac informácií na www.satir-institute.sk

Rodinné centrum SZUŠ v Liptovskom Hrádku v spolupráci
s Mestským Kultúrnym strediskom Vás pozývajú na

**verejnú prednášku a odborný seminár medzinárodne uznávanej doktorky
PhDr. JIŘINY PREKOPOVEJ - významnej nemeckej psychologičky
českého pôvodu na tému**

TERAPIA PEVNÝM OBJATÍM

Bezpodmienečná láska ako jedna zo základných životných potrieb človeka

Terapia pevným objatím (napriek svojmu jednoducho pôsobiacemu názvu) je v psychológii terminus technicus. Tradične sa táto metóda používa pri zmiernovaní prejavov detí s autizmom. Dr. Prekopová ju však rozšírila i na iné problémy vrátane manželských konfliktov, vzťahov medzi dospelými a ich žijúcimi alebo už zosnulými rodičmi, prepojila ju s tzv. systematickou terapiou a vyvinula z nej veľmi účinnú terapiu pre poruchy osobnostného vývoja a väzieb v rodine. Ďalej z nej majújú prospech deti s poruchou pozornosti, hlavne keď sú zneistené v citových vzťahoch a v skúsenosti bezpodmienečného citového prijatia, ďalej pre deti zvýšene úzkostné, fóbické, majúce problémy s nadväzovaním kontaktu s rovesníkmi. Veľmi dobrý vplyv má i na vzťahy detí s ťažko korigovateľnou tendenciou k dominancii vo vzťahu k rodičom. Jiřina Prekopová označuje také dieťa ako „malý tyran“.

22. 5. 2007 – 17:30 Prednáška pre širokú verejnosť, predovšetkým rodičovskú

ČO POTREBUJE DIEŤA, ABY Z NEHO BOL DOBRÝ ČLOVEK – Pevné objatie ako životná forma

23. 5. 2007 – od 09:00 do 18:00 Seminár pre odbornú verejnosť a zainteresovaných laikov (pedagógovia, psychológovia, vychovávatelia a iné s deťmi pracujúce profesie, rodičia, pracovníci materských centier a pod.)

ZÁKLADY TERAPIE PEVNÝM OBJATÍM

podrobný program prednášok bude dodatočne upresnený na www.szuslh.sk.

24. 5. 2007 – 10:00 Terapia zmierenia s chorými, starými alebo už zosnulými rodičmi (praktický workshop s PhDr. Jiřinou Prekopovou pre 18 – 20 účastníkov)

Miesto konania:

Všetky prednášky a workshopy sa budú konať v priestoroch Mestského Kultúrneho strediska v Liptovskom Hrádku.

Cena:

Prednáška v utorok 22. 5. 2007 = 100,- Sk za osobu; 150,- Sk za manželský pár

Celodenný seminár v stredu 23. 5. 2007 = 300,- Sk za osobu

Workshop vo štvrtok 24. 5. 2007 = 100,- Sk za osobu

Permanentka na celé podujatie (všetky prednášky a workshopy) = 350,- Sk za osobu

Z dôvodu veľkého záujmu je nutné účasť včas rezervovať zaslaním e-mailu na adresu mariastankova@karneval.cz

Jiřina Prekopová (1929) je zakladateľkou a prezidentkou Spoločnosti pre terapiu pevným objatím. Narodila sa v Prostějove, v roku 1968 však spolu so svojím manželom emigrovala do Nemecka. Mnoho rokov pracovala ako psychologička v detskej nemocnici v Stuttgarte s deťmi s poruchami správania. Napísala množstvo kníh, z ktorých niektoré boli preložené až do 16 jazykov a stali sa bestsellermi. V českom preklade vyšli napr. Malý tyran, Deti jsou hosté kteří hledají cestu, Prvorozené dítě, Když dítě nechce spát, Empatie ai. Každoročne organizuje na stovku prednášok, kurzov a seminárov v najrôznejších miestach sveta. Jej metódu uplatňuje mnoho odborných pracovísk (najbližšie Praha – PhDr. Šturma). Inštitúty Jiřiny Prekopovej, ktoré založili jej žiačky, sú už i v Mexico City a vo Viedni.

SVETOVÁ KONFERENCIA O RODINE - PRAHA 2007

16. - 19. mája 2007
Praha, Hotel Pyramida

Konferencie sa koná pod záštitou

PRIMÁTORA HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY MUDR. PAVLA BĚMA,
SVĚTOVÉ ASOCIACE RODINNÉ TERAPIE IFTA,
JEJÍMŽ PRESIDENTEM JE TOBY SIGRUN HERMAN

A

VÝBORU SEKCE RODINNÉ TERAPIE PSYCHOTERAPEUTICKÉ SPOLEČNOSTI
ČESKÉ LÉKAŘSKÉ SPOLEČNOSTI J. E. PURKYNĚ

U PŘÍLEŽITOSTI NEDOŽITÝCH 90. NAROZENIN VIRGINIE SATIROVÉ
A 20. VÝROČÍ PRVNÍHO SVĚTOVÉHO KONGRESU O RODINNÉ TERAPII V PRAZE.

V rámci konferencie proběhne i výroční setkání členů a institutů Avanty.
"Avanta Network" je nezisková vzdělávací organizace s celosvětovou sítí, kterou založila V. Satirová

Téma konference:

RODINA V GLOBÁLNÍM SVĚTĚ

„Když pomáháme rodině, uzdravujeme svět“ (VIRGINIA SATIROVÁ)

Čestný prezident konference:

DR. JOHN BANMEN, PSYCH., R.M.F.T.,

profesor Univerzity v Britské Kolumbii, Kanada, ředitel výcviku Satir Institute of the Pacific

TÉMATICKÉ OKRUHY:

1. Stejnosti a rozdíly rodin světadílů,

univerzální zdroje rodin, jejich odlišnosti, možnosti růstu a vzájemného propojování.

2. Multidisciplinární péče o rodinu

v oblasti sociální, justiční, zdravotní, psychologické, pedagogické, práce a řízení organizace, v neziskových organizacích a jejich vzájemné propojování.

3. Terapeutická práce s rodinou, co spojuje rodinné terapeuty při práci s rodinou, teoretická východiska, přístupy a nástroje jednotlivých směrů rodinné terapie, jejich odlišnosti, možnosti propojování a vzájemného obohacení.

4. Osobnost a práce Virginie Satirové a její odkaz světu. Oslava nedožitého 90. narozenin Virginie Satirové

Dne 19. 5. 2007 se uskuteční výroční setkání institutů, členů Avanty a hostů a W. Zahnd převeze cenu LIVING TREASURE AWARD Avanty za celoživotní práci v modelu V. Satirové

V rámci konference se bude dne 18. 5. 2007 od 11.00 do 17.00 v hotelu Pyramida konat schůze výboru IFTA. a 15. 5. a 20. 5. 2007 se uskuteční zasedání výboru Avanty

Viac informácií na www.conference.cz/WFC2007

**Katedra psychológie Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku
Asociácia poradenských psychológov ČR
Metodicko-výskumný kabinet psychologického a výchovného poradenstva a prevencie
VÚDPaP Bratislava**

vás pozývajú

v termíne

**4. – 5. septembra 2007
(rozsah 15 hodín)**

na odborný seminár

DIAGNOSTIKA INTELIGENCIE DETÍ A DOSPIEVAJÚCICH ŠTANDARDIZOVANÝMI TESTAMI

*Seminár je prioritne určený poradenským, školským a klinickým psychológom
používajúcich pri svojej práci štandardizované testy inteligencie*

Miesto konania:

Katedra psychológie, Filozofická fakulta KU v Ružomberku

Lektori:

doc. PhDr. Jiří Dan, CSc.

doc. RNDr. Alojz Ritomský, CSc.

Mgr. Judita Baumgartnerová

Témy:

Súčasný stav psychologickej diagnostiky inteligencie.

Diagnostika inteligencie „intelligenčnými testami“.

Iné možnosti diagnostiky inteligencie, netestová diagnostika.

Používanie štandardizovaných testov inteligencie v rámci rôznych psychologických predikčných modelov – jednofaktorové a viacefaktorové modely, neuropsychologická diagnostika.

Psychometrické charakteristiky testov inteligencie – ako čítať príručky k testom.

Test WISC- slovenská a česká lokalizácia jeho revidovaných foriem.

Štandardizácia testu WISC-III^{UK} pre slovenskú a českú populáciu.

Interpretácia celkového skóre a čiastkových skóre. Interpretácia jednotlivých subtestov a profilu.

Použitie testu WISC-III pre diagnostiku mimoriadne nadaných, zmyslovo hendikepovaných, príslušníkov etník.

Diagnostika inteligencie u osôb znevýhodnených nižšou znalosťou vyučovacieho jazyka.

Kontrola znevýhodnenia príslušníkov minorít pri konštrukcii a lokalizácii testu, pri administrácii testu a interpretácii jeho výsledkov.

Útoky proti používaniu testov inteligencie v minulosti a dnes, ich kategorizácia a možnosti obrany.

Skúsenosti poradenských a klinických psychológov s testami PDW a WISC-III.

Kazuistiky.

PRIHLÁŠKA NA ODBORNÝ SEMINÁR

Odoslať do 30.4. 2007

DIAGNOSTIKA INTELIGENCIE DETÍ A DOSPIEVAJÚCICH ŠTANDARDIZOVANÝMI TESTAMI

4. – 5. september 2007

Priezvisko, meno, tituly:

Pracovisko (katedra):

Adresa pracoviska:

Telefón:

E-mail:

Dátum:.....

Podpis: .....

Adresa pre odoslanie prihlášky:

Zuzana Lesáková

Katedra psychológie FF KU

Hrabovská cesta 1

034 01 Ružomberok

e-mail: lesakova@fphil.ku.sk

Podrobnejšie organizačné informácie a presný harmonogram podujatia zašleme prihláseným účastníkom.

pozvánka na podujatie

Letné adlerovské stretnutia

III. ročník

V prázdninovom termíne **14. - 17. júla 2007** sa už po tretí raz uskutoční stretnutie členov a priateľov Slovenskej adlerovskej spoločnosti, na ktoré Vás srdečne pozývame.

Odborný program pre priaznivcov adlerovskej individuálnej psychológie zabezpečí organizačný tím v spolupráci s **Dr. Romanom Borboa**, prezidentom Švajčiarskej adlerovskej spoločnosti so sídlom v Zürichu. Okrem prednášok a demonštrácií práce s klientom, budú si môcť účastníci letného stretnutia vyskúšať i niektoré praktické techniky poradenskej práce s dôrazom na analýzu životného štýlu a raných spomienok. Na podujatí budú prezentované odborné prednášky na tému: „Proces a poradenské zručnosti v adlerovskej psychoterapii“, „Ako porozumieť egocentrizmu adolescentov a prekonávať ich odpor“, „Povzbudzovanie - lepšie ako odmena a trest“ a ďalšie vzdelávacie zážitkové aktivity. Akcia ponúka i športové a spoločenské možnosti ako aj príležitosti pre účastníkov, a osobitne ich deti v mladšom i adolescentnom veku, nájsť si v atmosfére prispievania a spolupatričnosti nových priateľov. Deti a mládež majú vlastný obohacujúci poznávací a rekreačný program pod supervíziou.

Ak vám v lete nestačí len oddychovať, ale chcete získať aj nové informácie a skúsenosti, je naše podujatie pre vás tým pravým spojením relaxu a poznávania. V prípade Vášho záujmu o účasť na ňom pošlite prihlášky na horeuvedenú adresu našej spoločnosti alebo na e-mailovú adresu: alfredadler.sk@gmail.com.

Telefón usporiadateľa: 0905 269 537.

S podrobným programom a podmienkami účasti na podujatí sa oboznámite na našej webovej stránke: www.alfredadler.sk

*Barbora Mesárošová
členka výboru*

PREHLAD KONFERENČNÝCH PODUJATÍ

***

Vo svete

***

☞ **9-13. máj 2007**
5th Biennial Conference of the International Academy for Intercultural Research

web: www.interculturalacademy.org/

***

☞ **9-12. máj 2007**
European Congress of Work and Organizational Psychology

Miesto: Štokholm, Švédsko

web: www.eawop2007.org

***

☞ **9-11. máj 2007**
Third International Conference on Children Exposed to Domestic Violence

Miesto: London, Ontario, Kanada

<http://www.lfcc.on.ca/conference.html>

***

☞ **17-20. máj 2007**
Applied Neuroscience for Healthy Brain Function

Miesto: Nijmegen, the Netherlands

www.appliedneuroscience.nl

***

☞ **19. máj 2007**
105th International Conference on STRESS /DEPRESSION: CAUSE AND TREATMENT

Miesto: Miláno, Taliansko

<http://www.rocce-stendoro.it>

☞ **20-23. máj 2007**

Chinese-German Congress on Psychotherapy: Changing Societies- Changing Peoples: Psychotherapeutic answers

Miesto: Shanghai, China

<http://www.dcap.de>

***

☞ **23-27. máj 2007**
Second European Cognitive Science Conference: EuroCogSci 2007

Miesto: Delphi, Greece

<http://conferences.phs.uoa.gr/>

EuroCogSci07

***

☞ **24-25 máj, 2007**
International Colloquium on career counseling psychology

Miesto: Rouen, France

<http://www.univ-rouen.fr/08606744/0/>

fiche_UFP__pagelibre/

***

☞ **May 30 - June 2, 2007**
6th Annual Hawaii International Conference on Social Sciences

Miesto: Honolulu, Hawaii, USA

<http://www.hicsocial.org/>

***

☞ **31. máj - 1. jún 2007**
The 5th Nordic Conference on Research on Autistic Spectrum Disorders

Miesto: Reykjavik, Iceland <http://www.yourhost.is/>

www.yourhost.is/

[index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=49](http://www.yourhost.is/index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=49)

***

☞ **31. máj - 2. jún 2007**
Jean Piaget Society Meetings
Miesto: Amsterdam, Holandsko
<http://www.piaget.org/>

***

☞ **7-9. jún 2007**
Canadian Psychological Association (CPA) Annual Convention
Miesto: Ottawa, Kanada <http://www.cpa.ca/>

***

☞ **7-9. jún 2007**
2007 Advertising and Consumer Psychology: New Frontiers in Branding: Attitudes, Attachments, and Relationships
Miesto: Santa Monica, California, USA
e-mail: priester@usc.edu

***

☞ **21-22. jún 2007**
Small group meeting on social stigma and social disadvantage
Miesto: Oud-Poelgeest Castle, Holandsko
Kontakt: barreto@fsw.leidenuniv.nl

***

☞ **1-6. júl 2007**
International Conference on Perception and Action (ICPA 14 Japan 2007)
Miesto: Yokohama City, Kanagawa, Japonsko
<http://www.trincoll.edu/depts/ecopsyc/isep>

***

☞ **3-8. júl 2007**
3rd International Congress of Psychology and Law
Miesto: Adelaide, Austrália
Kontakt: woods@sapmea.asn.au

***

☞ **4-7. júl 2007**
2007 Annual Meeting of the International Society of Political Psychology
Miesto: Portland, Oregon, USA
<http://ispp.org/meet.html>

***

☞ **5-8. júl 2007**
The 15th Biennial Conference of the Australasian Human Development Association (AHDA)
Miesto: Sydney, Austrália
<http://www.psych.usyd.edu.au/ahda07/>

***

☞ **9-12. júl 2007**
EUROPEAN SOCIETY FOR PHILOSOPHY AND PSYCHOLOGY
Miesto: University of Geneva, Switzerland
www.eurosp.org

***

☞ **9-13. júl 2007**
Eighth Annual Conference, International Stress Management Association
Miesto: Montreal, Kanada
<http://www.isma-usa.org/>

***

☞ **9-14. júl 2007**
5th Biennial Conference of the International Academy for Intercultural Research
Miesto: Groningen, The Netherlands
http://www.interculturalacademy.org/groningen_2007.html

***

☞ **11-13. júl 2007**
2007 International Attachment Conference
Miesto: University of Minho, Braga, Portugalsko
<http://www.iep.uminho.pt/iac2007>

***

☞ **13-15. júl 2007**

International Conference on the Teaching of Psychology

Miesto: Vancouver, Canada

www.kwantlen.ca/ictp

***

☞ **24-28. júl 2007**

Annual Colloquium, International School Psychology Association (ISPA)

Miesto: Tampere, Fínsko

www.ispaewb.org/6.html

***

☞ **1-4. august 2007**

29th Annual Meeting of the Cognitive Science Society - CogSci2007

Miesto: Nashville, Tennessee, USA

<http://csep.psyac.memphis.edu/cogsci07/>

***

☞ **16-19. august 2007**

International Council of Psychologists (ICP)

Miesto: San Diego, California USA

<http://icpsych.tripod.com/>

***

☞ **17-20. august 2007**

112th Annual Convention of the American Psychological Association (APA)

Miesto: San Francisco, California, USA

www.apa.org/convention

***

☞ **21-25. august 2007**

13th European Conference on Developmental Psychology (ECDP)

Miesto: Jena, Nemecko

<http://www.esdp2007.de/>

***

☞ **23-26. august 2007**

2007 World Conference of Stress

Miesto: Budapest, Maïarsko

<http://www.stress07.com/>

***

☞ **25-29. august 2007**

ESCAP - European Society of Child & Adolescent Psychiatry, 13th International Congress

Miesto: Florence, Taliansko

<http://www.escap-net.org/>

***

☞ **17-20. október 2007**

Annual Institute & Conference of The American Academy of Psychotherapists

Miesto: San Diego, California, USA

www.aapweb.com

***

☞ **15-18. november 2007**

48th Psychonomic Society Annual Meeting

Miesto: Long Beach, California, USA

<http://www.psychonomic.org/meet.htm>

***

☞ **23-25. november, 2007**

Psychological Assessment in Personnel Selection

Miesto: Delhi, India

<http://www.personnelselection.org/>

***

☞ **6-9. december 2007**

International Society for Quality-of-Life Studies (ISQOLS): From QOL Concepts to QOL Performance Measures

Miesto: San Diego, California, USA

<http://www.isqols.org/>

Na Slovensku a v Čechách

☞ **16. a• 19. mája, 2007**

World Family Conference

Miesto: Praha, Česká republika

<http://www.conference.cz/WFC2007/>

***

☞ **3. a• 6. júla 2007**

10-ty Európsky kongres psychológie

Miesto: Praha, Česká republika

www.ecp2007.com/intro.htm

***

☞ **6. a• 8. septembra 2007**

25. Psychologické dni

„Metanoia – harmónia človeka“

Miesto: Trenčín

www.psychologia.sk/sps

***

☞ **13. a 14. septembra 2007**

Sociálne procesy a osobnosť:

Pohyb, vývoj, zmena

Miesto: Telč, Česká republika

<http://www.phil.muni.cz/psych>

***

☞ **21. a• 23. september 2007**

International Conference on Spirituality

Miesto: Praha, Česká republika

<https://praha.psu.cas.cz/spirituality>

***

☞ **11. - 13. október 2007**

Psychológia pre život: Konferencia pri príležitosti 15. výročia

Katedry psychológie FF TU

Miesto: Trnava

<http://katpsych.truni.sk/konferencia>

***

☞ **16. a• 20. októbra 2007**

26. česko-slovenská psychoterapeutická konferencie: Jedinec a skupina v psychoterapii a ve výcviku.

Miesto: Luhačovice, Česká republika

***

☞ **15. a• 16. novembra 2007**

Osobnosť v kontexte

kognícií, emocionality a motívácií.

Organizátori: Katedra psychológie

FF UK s ÚEPs SAV

Miesto: Bratislava

<http://kpsych.fphil.uniba.sk>

Odišiel z našich radov prof. PhDr. Vladislav Kačáni, DrSc.

Správa o tom, že pán profesor Kačáni dňa 2. 2.2007 nečakane odišiel spomedzi nás bola hlbokou ranou pre všetkých, ktorí sme ho poznali, spolupracovali s ním a bol pre mnohých úprimným priateľom, učiteľom, poradcom. Odišiel vzácny človek, výrazná osobnosť slovenskej pedagogiky a psychológie.

Profesor Vladislav Kačáni začal pracovať na Katedre psychológie PF UMB v roku 1996 ako profesor, ktorý prednášal sociálnu psychológiu, viedol vedeckých aspirantov, skúšal na štátnych, rigorózných a dizertačných skúškach. Bol dlhoročným členom VR PF UMB. Pôsobil ako predseda habilitačných a inauguračných komisií a práve jeho zásluhou sa vedecká psychologická obec v SR a ČR rozšírila o radu docentov i profesorov.

Pán profesor sa venoval o. i. rozpracovaniu psychologických aspektov výchovy a vzdelávania, čoho výsledkom je jeho výskumná vedecká a publikačná činnosť. Je autorom viacerých monografií, odborných štúdií i populárnych článkov. Vystúpil na desiatkach vedeckých seminárov a konferenciách doma i v zahraničí.

Kolegovia z katedry psychológie i celá akademická obec PF UMB len ťažko môžu uveriť tomu, že prof. Kačáni plný optimizmu, dobrej pohody, pripravený a ochotný vždy pomôcť a poradiť už nikdy nepríde na katedru s úsmevom a pre neho tak typicky rozžiarenou tvárou. Pri poslednom stretnutí 19. decembra 2006 na koncoročnom zasadnutí katedry spolu s kolegami plánoval zorganizovať odborný seminár pri príležitosti 50.-teho výročia pôsobenia ako vysokoškolský učiteľ. Žiaľ, nedoprial nám toto odborné stretnutie, odišiel nečakane, bez rozlúčky, skôr ako sa mohli naše spoločné plány naplniť. Rovnako sme uvažovali o pokračovaní vydávania publikácie spoločnej s kolegami z Katedry pedagogiky PF UMB – „Psychológia a pedagogika pomáhajú škole“. Ani pri realizácii tohto zámeru už žiaľ s nami nebude. Chceme ho však ubezpečiť, že v diele, ktoré začal a nestihol ukončiť, sa budú usilovať kolegovia z Katedier psychológie a pedagogiky PF UMB pokračovať.

Títo pracovníci, ale aj ďalší pracovníci z PF UMB v Banskej Bystrici oceňujú pomoc prof. Kačániho, jeho veľkorysosť a rady, ktoré im dával a budú sa ich snažiť uplatňovať v reálnom živote. Poznali sme ho ako pracovitého, milého a úprimného človeka, ochotného vždy pomôcť a poradiť, prísneho ale spravodlivého pedagóga, ktorý málokedy povedal nie. Bol naším vzorom.

Dovoľte mi preto, aby sme sa s prof. PhDr. Vladislavom Kačánim, DrSc. rozlúčili v mene vedenia PF UMB Banskej Bystrici, v mene spolupracovníkov Katedry psychológie PF UMB a všetkých zamestnancov PF UMB Banskej Bystrici.

Češť Vašej pamiatke

Marta Valihorová

BLAHOŽELÁME

**Jubilujúci kolegovia v prvom polroku 2007
(v abecednom poradí bez titulov):**

AIBEKOVÁ MARTA
BÍRO VILIAM
BOROVIČKA PETER
FARKAŠ GABRIEL
GAÁLOVÁ EVA
GALANOVÁ BARBARA
GALLASOVÁ BOŽENA
GRÓFOVÁ MÁRIA
JAVORSKÝ JOZEF
JUNASOVÁ TATIANA
KALINOVÁ MARTA
KITA LADISLAV
KOSTÍK CYRIL
KRIŽANOVÁ EVA
KUBALÁK MILAN
KUCEK PETER
KVASSAY JÁN
LÁZNIČKOVÁ ĽUBICA
LENORÁKOVÁ SOŇA
LUŠČÁK RADO
MAJTÁSOVÁ ĽUDMILA
MARTONOVÁ NAĎA
MELICHERČÍKOVÁ EVA
NEVRLÁ VIERA
NOPPIGOR
NOVODVORSKÁ TEKLA
SOBOTA JURAJ
STRÁNSKY ZDENĚK
SZARKOVÁ KAMILA
ŠARIOVÁ DANIELA
ŠEBEJ FRANTIŠEK
ŠIMOVÁ EVA
ŠKARBOVÁ ANNA
ŠKODÁČKOVÁ JELA
TAKEREROVÁ MÁRIA
TATARKOVÁ DESANKA
VÁŠ PETER
ŽIAK EDUARD

TRIŠTVRŤSTOROČIE DÔSTOJNÉHO JUBILANTA NAŠEJ PSYCHOLÓGIE

Kohože? No predsa toho, ktorý pôsobí celý profesionálny život, t.j. 53 rokov v Ústave experimentálnej psychológie SAV. Nastúpil tam v období prevládajúcej pavlovovskej psychológie u nás (experimentálne skúmal žmurkací reflex), od 60. rokov sa v laboratóriu i v teréne podieľal na rozvoji inžinierskej psychológie a v 90. rokoch inicioval rozvoj psychológie náboženstva v celoslovenskom meradle.

Akiste už je pre mnohých zrejmé, že tým jubilantom je **PhDr. Michal Stríženec, DrSc.** (*19. sept. 1932). K encyklopedickej skratke patrí vymenovať popri množstve časopiseckých štúdií a príspevkov v zborníkoch (do r. 2006 blízko k 300) aspoň najdôležitejšie knižné publikácie: **Psychológia a kybernetika (1966), Súčasná tendencie v inžinierskej psychológii (1971), Človek a počítač (1978, preklad v Poľsku r. 1984), Psychológia náboženstva (1936), Súčasná psychológia náboženstva (2001), Religiozita, spiritualita a osobnosť (2006, M.S. je tu jedným zo štyroch autorov).**

Keďže jubilantovi som verejne gratuloval pri jeho 50-ke, potom obširne aj pri 60-ke a nedávno historicko-esejisticke pri jeho 70-ke, tentoraz začnem inakšie. Michal je vo veku, v ktorom samé bilancovanie prerastá do kategórie naplňovania života. Aj keď nie je dobre zdravý, za to je naďalej veľmi výkonný i ambiciózný. Už 45 rokov žije v súladnom manželstve s Terezkou (lekárka – čelustná ortopédka), má dvoch profesne úspešných, ženatých synov a päť vnúčat. Jubilant sa stal nielen (už prv spomenutým) iniciátorom ale aj rozvíjateľom psychologickéj disciplíny – „religion psychology“. O jej význame, najmä v súčasnej globalizácii dobrého i zlého sa už napísalo dost. V Ústave experimentálnej psychológie SAV – podčiarkujem experimentálnej – sa mu podarilo združiť niekoľko mladších pracovníkov k tejto téme jeho mysle, čo možno pokladať za **etablovanie psychológie náboženstva v slovenskej komunite psychológov**. V tejto oblasti pôsobí v posledných rokoch aj pedagogicky na viacerých vysokých školách, odkiaľ sa o tento „topic“ začali interesovať ďalší „mladší“.

Ústav experimentálnej psychológie SAV si nedávno pripomenul 50. výročie svojej existencie. Žiaľ, nedošlo pritom na tých, ktorí by si pri takej príležitosti boli zaslúžili relevantné ocenenie za vydobyté postavenie tohto ústavu vo vývoji novodobej psychológie na Slovensku. Nech je mi dovolené ako dlhodobému riaditeľovi tejto inštitúcie udeliť Michalovi – môjmu spolupracovníkovi a priateľovi, tajomníkovi a neskoršie i nástupcovi, aspoň vyhlásením ocenenie, ktoré by sa mohlo vymedziť takto: **Významná, jadrová, vedecká, organizátorská, ideovo-kultivovaná osobnosť slovenskej psychológie.**

Damián Kováč

K JUBILEU NÁŠHO PREDSEDU

Neúprosný kolotoč času neúnavne naháňa nových kandidátov do elitného klubu šesťdesiatnikov. Tohto roku sa medzi nich zarád i náš predseda, kolega a priateľ Ivan Sarmány Schuller.

Host. doc. PhDr. Ivan Sarmány Schuller, CSc. sa narodil 8.7. 1947 v Bratislave, kde absolvoval aj svoje oficiálne vzdelávanie. R. 1973 nastúpil do Ústavu experimentálnej psychológie SAV a pôsobí tu až podnes. V priebehu rokov absolvoval aj „nadstavbové vzdelávanie“, to jest splnil podmienky na udelenie titulov PhDr. a CSc. Vedeckým kvalifikačným stupňom IIa. získal aj plnú kvalifikáciu pre realizáciu výskumnej a vedeckej činnosti. A faktom je, že Ivan Sarmány Schuller svoje schopnosti aj s vervou využíval. Mentálne sa rýchle stotožnil s experimentálnym charakterom pracoviska. Vedecký záujem symetrický rozložil medzi experimentálnu, všeobecnú a pracovnú psychológiu. Začiatky vedeckej kariéry absolvoval v spolupráci so skúseným pracovným psychológom prof. PhDr. Jozefom Danielom, DrSc. Je pozoruhodné, že po mnohých rokoch sa ich cesty znova stretli a to pri spoločnom pedagogickom pôsobení na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre.

Spomínaná experimentálna orientácia Ivana Sarmányho Schullera sa výrazne prejavovala už pri spracovávaní problémov pracovnej psychológie. Intenzívne sa venoval výskumom pracovnej záťaže, biorytmov i perцепčných javov. Postupne presedlal na výskum kognitívnych štýlov a táto problematika ho doslovne „chytla za srdce“. Stal sa kapacitou nielen v domácom, ale aj v zahraničnom kontexte. Publikoval viacero významných časopiseckých výstupov nielen v domácich (Studia psychologica a Československá psychologie), ale aj v zahraničných vedeckých periodikách.

Prehlbujúca sa vedecká reputácia ho čoraz výraznejšie posúvala do koncepčných i riadiacich aktivít. Stal sa zástupcom šéfredaktora v medzinárodnom karentovanom časopise „Studia psychologica“ a školiteľom doktorandského štúdia. Aby získané poznatky pravidelne odovzdával mladším generáciám budúcich psychológov, postupne sa prepracoval k pedagogickej činnosti. Vychovával nielen budúcich psychológov, ale sprostredkoval psychologické poznanie aj študentom iných odborov. Pravidelne prednáša na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, Slovenskej technickej univerzite v Trnave ako aj na Univerzite A. Dubčeka v Trenčíne. Je členom viacerých vedeckých rád a doktorandských komisií. Viedol niekoľko grantových projektov. Vďaka svojim vedeckým aktivitám sa stal známy aj na zahraničných pracoviskách. Veľkú pozornosť venoval aj spolupráci so zahraničnými partnermi. Vynikajúce jazykové vybavenie mu umožnilo absolvovať dlhodobšie výskumné pobyty v Barcelone, Berne, Tel Avive a inde.

Od r. 1999 pôsobí v čele Slovenskej psychologickéj spoločnosti pri SAV. Aj keď súčasná sociálna atmosféra príliš nežičí spolkovým aktivitám, spoločnosť sa pod jeho vedením vypracovala na dynamický útvar, ktorý sa významne podieľa na ďalšom vzdelávaní slovenských psychológov najmä mladšej generácie (napr. iniciovaním ŠVOČ, vydávaním Psychofóra a usporadúvaním tuzemských i zahraničných konferencií). Vďaka jeho pôsobeniu ako národného reprezentanta v organizácii STAR sa r. 2000 uskutočnila

medzinárodná konferencia, ktorá bola v slovenských podmienkach svojim významom ojedinelá. Vďaka špeciálnemu sympóziu sme napríklad získali detailnejšie informácie o tzv. Y2K fenoméne. Aj keď tento problém, ktorý vznikol pri očakávaní možných ťažkostí v súvislosti s prechodom počítačovej techniky do 3. tisícročia máme zdanlivo za sebou, nemôžeme vylúčiť jeho opakovanie v budúcnosti (a tým aj obyčajný ľudský strach z nástrah, ktoré nám moderná technika prináša).

Nemožno prehliadnuť ani ďalšie významné aktivity Ivana Sarmányho Schullera vo funkcii člena Predsedníctva Slovenskej akadémie vied, kde sa podieľal sa nielen na riadení psychológie v rámci tejto významnej vedeckej inštitúcie, ale aj ostatných humanitných. Milý Ivan, dovoľ, aby som Ti v mene Tvojich kolegov, členov spoločnosti, študentov i osobných priateľov zaželel veľa zdravia, životnej spokojnosti a hlavne motivácie k ďalším vedeckým výbojom. Aby si si užil veľa radosti zo svojich vnukov, zo zážitkov z obľúbených opier i z pôsobenia endorfínov po dlhých kopcovitých behoch. A aby si toho ešte veľa nabehal.

Imrich Ruisel

Noví členovia Slovenskej psychologickej spoločnosti pri SAV

Na zasadnutiach výboru SPS pri SAV od októbra 2006 do marca 2007 boli do SPS pri SAV prijatí títo noví členovia:

Riadny člen

Mgr. Andrea Baranovská, PhD.

Mimoriadni členovia

Mgr. Martin Sdurka

PaedDr Klaudia Danišková

Mgr. Eva Šoporová

Irvin D. Yalom: Existenciálna terapia. Praha, Portál, 2006

Irvin Yalom je čitateľom na Slovensku a v Česku známy najmä svojimi románmi o psychoterapii, ktoré vyšli v o vydavateľstve Portál, viacerí poznajú jeho knihu o skupinovej psychoterapii, ktorá je mnohými odborníkmi považovaná za najlepšiu pôvodnú učebnicu skupinovej psychoterapie. Málokto však Yaloma pozná ako zakladateľa významného prúdu existenciálnej psychoterapie. Kniha, ktorú predstavujem v tejto recenzii reflektuje práve túto dimenziu Yalomovej práce - dôraz na existenciálne súvislosti prežívania a správania človeka. Kniha samotná je staršieho dáta, pôvodne vyšla v Amerike v roku 1980 a po svojom uvedení na trh sa stala jednou z najcitovanejších kníh existenciálnej psychológie. Hoci sa to deje s veľkým časovým odstupom od pôvodného vydania, vydanie tejto knihy veľmi oceňujem.

V úvodnej kapitole predstavuje Yalom svoju teóriu existenciálnej psychoterapie založenú na psychodynamických predpokladoch, ktoré vychádzajú z jeho primárne psychodynamickej orientácie. Poukazuje na to, ako v človeku pôsobia rôzne sily, tlaky, ktoré ovplyvňujú jeho správanie, častokrát aj nevedomé. Yalom však pôvodnú psychodynamickú koncepciu konfliktu medzi pudom a superegom, z ktorej vyplýva úzkosť nahrádza existenciálnou dynamikou. Jej základom je prežívanie úzkosti z tzv. základných záležitostí, voči ktorej si človek utvára obrany. Existenciálna dynamika je tak založená na konflikte človeka s vedomím existenciálnych daností. Yalom tvrdí, že každý človek je konfrontovaný týmito danosťami, ktoré nevyhnutne sprevádzajú jeho existenciu. To že si ich uvedomuje, je špecificky ľudský fenomén. V štyroch častiach svojej knihy rozpracováva štyri podľa neho základné existenciálne danosti: smrť, sloboda, osamelosť, a strata zmyslu.

Tou prvou danosťou je smrť. Vedomie smrti je totiž nevyhnutnosť v živote človeka, človek ju však vníma ako ohrozenie - vedomie smrti vyvoláva úzkosť. Yalom často zdôrazňuje, že úzkosť zo smrti je evidentná, dokazujú ju aj mnohé výskumy, avšak strach zo smrti nemusí byť vždy vedomý. Tohto strachu nie sú uchránené ani deti, pretože intenzívne vnímajú smrť, aj keď ešte nemajú rozvinuté abstraktné myslenie. Yalom poukazuje na to, ako deti veľa o smrti uvažujú, pýtajú sa na ňu, vytvárajú si fantázie o prekonaní smrti apod. Adekvátny vývin dieťaťa znamená zvládnuť strach zo smrti a vytvoriť si voči vedomiu smrti adekvátne obrany. Väčšina stratégií, ktoré si ľudia podľa Yaloma vytvárajú, sú adaptívne, avšak existujú aj patologické stratégie vyrovnania sa smrťou medzi ktoré Yalom zaraďuje najmä kompulzívne hrdinstvo, workoholizmus, či agresívne ovládanie iných.

Sloboda je zväčša vnímaná ako pozitívny jav, väčšina ľudí pociťuje potrebu slobodne si voliť a vyberať. Yalom však poukazuje ako je sloboda spätá so zodpovednosťou a práve

tá vyvoláva úzkosť, pretože človek v mnohých situáciách nemá žiadne vodítka o tom, ako sa má rozhodnúť - je si iba vedomý, že jeho rozhodnutia ovplyvnia jeho ďalší život. Prirodzenou obranou voči tejto úzkosti je prijatie či vytvorenie si nejakých noriem a rozvinutie svojej schopnosti konať slobodne. Patologické obrany sú najmä nadmerné podliehanie konformizmu a autoritám, ale napr. aj formy kompulzívneho správania, kedy človek podriaďuje svoje správanie iracionálnym požiadavkám.

Osamelosť je prirodzenou súčasťou ľudského prežívania, ale Yalom chápe existenciálnu osamelosť ako hlbší jav, vyplýva z toho, že iný človek, nech by ako chcel, nie je schopný pochopiť úplne iného človeka. Vyjadruje izoláciu od sveta ako takého, existenciálne rozdelenie na ja a ostatní. Dalo by sa povedať, že existenciálna izolácia vyjadruje fakt, že sme fundamentálne izolovaní od sveta. Úzkosť, ktorú človek na základe tohto javu prežíva súvisí s túžbou nebyť sám, nebyť izolovaný od sveta, a byť chránený tým, že som súčasťou celku. Prirodzenou obranou voči tejto úzkosti sú vzťahy - starostlivosť o iných, angažovanie sa v spoločnosti, avšak Yalom zdôrazňuje, že ak majú byť tieto vzťahy zrelé, človek si musí vyvinúť dostatočnú sebahodnotu a stabilnú identitu. Nezrelé vzťahy zahŕňajú závislosť na iných, nadmernú podriadosť, prípadne fúziu s iným (napr. vo vzťahu rodič-dieťa). Yalom považuje aj kompulzívnu sexualitu (nutkavé vyhľadávanie čo najväčšieho počtu sexuálnych zážitkov) za prejav nezvládnutej existenciálnej osamelosti.

Strach z bezzmyselnosti vychádza z faktu, že človek sa rodí do sveta, ktorý nemá predom definovaný zmysel. Človek prežíva bezzmyselnosť, no zároveň cíti potrebu nájsť v živote zmysel, ktorému by sa mohol odovzdať. Yalom v tejto časti oceňuje prínos Franklovej logoterapie pre prácu s bezzmyselnosťou. Spôsob adekvátnej reakcie na stav bezzmyselnosti je vytvoriť si hodnoty pre svoj život, príp. adoptovať nejaké už vo svete prítomné a naplno sa do nich angažovať. Neadekvátne formy reakcie sú nihilizmus, pasívnosť a bezcieľnosť.

Yalomovi sa v knihe podarilo integrovať filozofické zdroje existencializmu, svoje názory aj zistenia viacerých výskumov. S názormi Yaloma sa dá v mnohom diskutovať, patrí totiž medzi tzv. existenciálnych skeptikov, ktorí zdôrazňujú neprítomnosť objektívneho zmyslu vo svete, nedá sa však povedať, že by nebral do úvahy ostatné názory. Jedinou rušivou vecou, ktorú som pocítil pri čítaní knihy, boli preklady niektorých kľúčových pojmov, ktoré podľa mňa niekedy opomínali pôvodný význam. Napr. preklad osamelosť nie je presným prekladom anglického originálu *isolation*, ktorý vyjadruje skôr odtrhnutie, odlúčenie, separáciu. Podobne preklad anglického *meaninglessness* ako strata zmyslu navodzuje dojem straty už nájdeného či vytvoreného zmyslu, pričom pre Yaloma je stav bezzmyselnosti (podľa mňa vhodnejší preklad) prvotným javom prežívania človeka. Kniha je však aj napriek tomu cenným zdrojom informácií pre ľudí, ktorí chcú obohatiť svoju prácu s klientmi o existenciálnu dimenziu.

Peter Halama

E.W.L. Smith: Tělo v psychoterapii. Praha, Portál 2006

Vydavateľstvo Portál opäť potešilo záujemcov o psychoterapiu, tentokrát prekladom knihy amerického gestalt psychoterapeuta *Tělo v psychoterapii*, ktorá po „prvýkrát vyšla v roku 1985 (a) je dodnes uznávaným dielom na poli psychoterapie zameranej na prácu s telom“ (z obalu).

Tak ako názov, aj úvodná myšlienka autorovho predhovoru (Jungov výrok: „...duša je závislá na tele a telo je závislé na duši“) dáva tušiť, čo v knihe možno nájsť. Autorovým cieľom je zmysluplne integrovať jemu známe, dovtedy zväčša jednotlivo publikované informácie o práci s telom v psychoterapeutickom procese.

Prvá časť knihy sa zaoberá historickými koreňmi práce s telom a organizmickým pohľadom na osobnosť, psychopatológiu a psychoterapiu. V prvej kapitole autor v podstate definuje myšlienkový priestor, do ktorého je zasadená celá kniha, pričom treba podotknúť, že tento priestor je veľmi široký, podnetný a štedrý – ohraničujú ho myšlienky viacerých psychoterapeutov (a smerov), ktorí do svojej práce s pacientami a do svojho pohľadu na zdravé a narušené fungovanie človeka vo svete okrem myšlienok a verbálnej práce zahrnuli aj telesné pocity (napríklad Freud, Ferenczi, jeho žiak Reich, Kaiser, Perls, Lowen a iní). V ďalších kapitolách vysvetľuje organizmický pohľad na dynamiku osobnosti (ktorá sa zdravo realizuje v cykle kontaktu organizmu s prostredím, uspokojením a následným stiahnutím sa z tohto kontaktu), na psychopatológiu (ktorou rozumie zvykové vzorce narušenia plynulosti vynárania a ustupovania kontaktných cyklov v ich rôznych fázach) a na psychoterapiu. Organizmický pohľad na psychoterapiu zdôrazňuje prácu s telom, ktorá okrem facilitácie procesu uvedomovania umožňuje v bezpečnom terapeutickom prostredí aj expresiu - nové spôsoby akcie, ktoré umožnia dokončenie v minulosti prerušených cyklov a povedú k uspokojeniu a k ich uzatvoreniu.

Druhá časť knihy je venovaná poznávaniu osobnosti prostredníctvom tela, teda venuje sa základnej praktickej aplikácii práce s telom v psychoterapii. Vedie čitateľa k tomu, ako možno prostredníctvom fyzickej aktivity človeka poznávať jeho spôsob bytia vo svete.

V kapitole Komunikácia s telom sa možno dozvedieť, prostredníctvom akých informácií sa telo terapeutovi ukazuje – autor sa zameriava na oblasť telesných postojov a gest (na neverbálnu komunikáciu). Terapeut z tzv. „čítania tela“ môže porozumieť spôsobu, akým pacient svoje telo utvára. Terapeut sa snaží podľa evolučného a funkcionalistického princípu „keď niečo nepoužívaš, stratíš to“ čítať telesnú konštitúciu pacienta/klienta – sledovať (či už voľne – fenomenologicky alebo interpretačne – typologicky), ktoré časti tela sú používané, vyživované a ktoré časti precvičované a vyživované nie sú a preto sa naplno nerozvíjajú a môžu atrofovať. Za touto kapitolou nasleduje stať venovaná konkrétnym metódam, ktoré pacientovi umožňujú rozvíjať uvedomenie si tela, teda organizmické uvedomenie si špecifických telesných vnemov, ktoré svedčia o zníženej živosti určitých miest alebo o blokoch v energetickom toku. Sú to informácie, ku ktorým sa pacient dostane priamo a vedú k terapeutickému zásahu zameranej na telo.

Tretia časť knihy – Psychoterapeutické intervencie zamerané na telo – nadväzuje na predchádzajúce časti. Rozvíja možnosti terapeutických stretnutí, ktoré smerujú k zvýšeniu uvedomenia a podpore rastu pacienta prostredníctvom na telo zameraných intervencií. Tieto techniky môžu pacientovi umožniť vďaka zaujatiu telesných pozícií zintenzívnené vedomie vlastného tela, psychický regres, intenzívnejšie vyjadrenie emócií (ide o použitie tzv. mäkkých techník, ktoré sú veľmi mierne a bezpečné). Tzv. tvrdé techniky sú veľmi silné, nepríjemné, niekedy dokonca bolestivé a často vedú k dramatickému uvoľneniu zablokovaných emócií a spomienok. Expresívne techniky v terapii napomáhajú pohybu energie do svalového systému – vedú ku konkrétnej akcii, ktorú pacient vníma ako prirodzenú a podporujúcu jeho rast.

Vo štvrtjej časti sa autor venuje etickým témam psychoterapie zameranej na telo a v záverečnej kapitole sa venuje filozofickej téme „živosti“ a jej prejavom v každodennom živote. Knihu považujem za zrozumiteľnú, autor svoje myšlienky prezentuje jasne a pútavo, vysvetľuje aj u nás zatiaľ systematicky nerozpracovávané oblasti, akými sú napríklad bioenergetika. Odporúčam ju záujemcom o psychoterapiu.

Lucia Adamovová

Imrich Ruisel (red.): Múdrosť – inteligencia - osobnosť

Bratislava, vydavateľstvo Don Bosco, 2006, 169 s.

Múdrosť bola, a stále i zostáva, tvorivou inšpiráciou už od vekov. Spomína sa v najdôležitejších knihách svetových náboženstiev, uvažujú o nej filozofi, stretávajú sa s ňou obyčajní ľudia ako so súčasťou každodenného života, najnovšie sa stala predmetom skúmania i viacerých spoločenských vied, vrátane psychológie.

Kolektívna práca prevažne slovenských psychológov - ktorej ústrednou témou, v kontexte inteligencie a osobnosti, je múdrosť - tak predstavuje hodnotný vklad pri objavovaní jej nových súvislostí. Spoluautormi monografie, ktorá pozostáva z vyžiadaných a krátkych príspevkov, sú - okrem pracovníkov akadémie - i odborníci z rôznych, najmä univerzitných pracovísk.

Sériu vyžiadaných príspevkov otvára *M. Mráz*, ktorý sa venoval antropologicko-filozoficko – teologicko – psychologickéj syntéze pojmu *psyché* ako jedného z najzaujímavejších prameňov múdrosti. *I. Ruisel* sa zase zameril na viacaspectovú analýzu múdrosti ako interdisciplinárneho pojmu, vymedzenie a charakteristiku prístupov k múdrosti. Identifikáciou múdreho a hlúpeho konania v bežnom živote sa zaoberal *D. Kováč*. *V. Bačová* sa sústredila na analýzu terminologického aspektu identity. V kontexte pozitívnej psychológie *M. Stríženec* hľadal súvislosti medzi dvomi špeciálnymi spôsobmi zvládania životných problémov (t.j. spiritualitou – vďačnosťou) a múdrosťou. Na sociálne kontexty múdrosti zase poukázal *J. Výrost*. *V. Dočkal* zdôraznil kultúrne podmienené

rozdiely v štruktúre inteligencie. Dvojica českých autorov - *M. Svoboda a H. Klimusová* – sa venovala etickým otázkam psychologickéj diagnostiky v praxi. *E. Sollárová* uvažovala ako PCA zručnosti prispievajú k múdrosti pri kreovaní a udržiavaní medziľudských vzťahov. Napokon osobnostnými charakteristikami a otázkami prípravy mladých manažérov typu „High potential“ sa zaoberal *T. Kollárik*.

V druhej časti *krátkych* príspevkov sa *L. Adamovová* venovala vymedzeniu implicitných teórií múdrosti. *M. Bratská* sa zase zamerala na zisťovanie vzťahu medzi múdrosťou a autoritou. *I. Sarmány Schuller* sa zaoberal kultúrnymi aspektami inteligencie. Autori *P. Halama a E. Tomková* sa sústredili na typické profily inteligencie u dospievajúcich chlapcov a dievčat. Dvojica autoriek *O. Árochová a L. Golecká* zisťovala predikčnú hodnotu verbálnej inteligencie u seniorov. Problematiku emočnej inteligencie vo vzťahu k osobnosti načrtla *E. Ficková*. Charakteristiku osobnosti a zvládanie v kontexte implicitných teórií inteligencie skúmali *Z. Ruiselová a A. Prokopčáková*. *J. Kordáčová* zisťovala vzťahy medzi iracionálnymi presvedčeniami a vybranými osobnostnými charakteristikami. Problematiku implicitných teórií sociálnej inteligencie a morálky u riadiacich pracovníkov načrtol *J. Uriga*. Otázkami rodového sebapoňatia a hľadáním vlastnej hodnoty sa zaoberali autorky *D. Kusá a J. Gurňáková*. Napokon túto časť uzatvára príspevok, v ktorom sa nad potrebou empirického prístupu k otázkam dobrovoľníctva zamýšľa *M. Hatoková*.

Monografia predstavuje hutnú syntézu najnovších poznatkov (nielen o múdrosti) a bohatých skúseností autorov, ovocie ich dlhodobej systematickej práce, vedeckých i osobných reflexií a otvorenosti voči životu. Svojím obsahovým zameraním je skôr určená pre náročného vedecky orientovaného čitateľa.

Napriek metodologickým ťažkostiam skúmania komplexného a nejednoznačného fenoménu múdrosti, dielo je prezentáciou hľadania možností ako môže psychológia prispieť k štúdiu múdrosti.

Ako však zdôrazňuje i filozof *W. Brugger* *láska k múdrosti* (význam slova filozofie), naznačuje, že človek, napriek svojej neustálej túžbe, nikdy úplne s konečnou platnosťou nepochopí všetko, čo *múdrost'* (mysleť priložená k srdcu) v sebe zahŕňa, čo znamená.

Eva Klčovanská

METODOLOGICKÁ PRÍLOHA

**Príspevky z metodologického seminára uskutočneného
6.10.2006 v Bratislave**

**RÁZCESTIA METODOLÓGIE
alebo
O POUŽÍVANÍ ZDRAVÉHO ROZUMU PRI PLÁNOVANÍ A VYHODNOCOVANÍ
PSYCHOLOGICKÉHO VÝSKUMU**

VLADIMÍR DOČKAL

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Bratislava

Pozvanie predniesť niekoľko slov na seminári o rázcestiach psychologickej metodológie ma potešilo, hoci sa nepokladám za metodológa. Metodológia nie je primárnou oblasťou môjho odborného záujmu; keďže však vyše tridsať rokov robím psychologické výskumy, nemôžem sa jej nevenovať ako prostriedku na dosahovanie výskumných cieľov. Okrem vlastnej výskumnej práce som metodologicky dozrieval ako vedúci diplomových a dizertačných prác, ako ich oponent a v neposlednej miere ako zodpovedný redaktor odborného periodika. V tejto funkcii musím pred uverejnením posudzovať, a to aj z metodologického hľadiska, nielen ponúkané príspevky, ale aj recenzné posudky na ne. Za tie roky ich bolo neúrekom. Hádám ma získané skúsenosti oprávňujú hovoriť o psychologickej metodológii dostatočne zainteresovane.

Odkedy pracujem v našom odbore, neustále počúvam o kríze psychologickej metodológie i psychológie ako takej. Až v roku 2002 bola táto obľúbená téma našich stavovských dišpút mierne pozmenená. Desiaty zjazd Slovenskej psychologickej spoločnosti si do záhlavia napísal: Psychológia na rázcestí (pozri Sarmány Schuller, Košč, 2002). Obe vyjadrenia odrážajú názor, podľa ktorého je história psychológie neustálym bojom nových paradigiem so starými; tento boj sa vníma ako kríza, ktorú možno prekonať iba tak, že tá správna paradigma zvíťazí. V metafore rázcestia: Psychológia (alebo psychologická metodológia) stojí pred dilemou, ktorou z viacerých možných ciest sa vyberie; pritom sa mlčky predpokladá, že iba jedna z ciest je tá správna.

Domnievam sa, že podobné chápanie nás z rázcestia môže zvieŕť na scestie. Od etablovania sa psychológie ako samostatnej vedeckej disciplíny vznikli v jej rámci viaceré smery, azda až samostatné a zdanlivo nekompatibilné psychológie. Každý nový smer vychádzal z kritiky toho predchádzajúceho. Tá kritika však nevedla k odstráneniu a nahradeniu predošlého smeru, ale k jeho zdokonaleniu či modifikovaniu. Pôvodný smer ostal v modernejšej podobe súčasťou psychológie rovnako, ako sa ňou stal i smer nový, ktorý postupne stratil revolučné ostrie. Od polovice minulého storočia sa psychologické východiská i metódy postupne integrujú a súčasný hlavný prúd má podobu tzv. integrovanej psychológie, aj keď v jej rámci možno nájsť viacero špecializovaných teoretických orientácií (Bačová, 2000).

Spoločným znakom „hlavného prúdu“ je príklon ku kvantitatívnej metodológii; neplatí to však o psychoanalýze (v ortodoxnej podobe zo začiatku minulého storočia i v neopodobách) ani o humanistickej psychológii, rozvíjanej od šesťdesiatych rokov. „Nová“ alebo „kritická“ psychológia (tak o viacerých smeroch, ktoré sa zrodili v poslednom trisťročí, referuje V. Bačová) akcentuje predovšetkým sociálny rozmer nášho psychického života. Nadväzujúc na humanistickú psychológiu snaží sa prekonať priepasť, ktorú väčšina doterajších smerov vytvorila medzi akademickou a praktickou psychológiou (tamtiež). Kritizuje analytické a redukcionistické prístupy k výskumu v doterajšej akademickej psychológii, ich odtrhnutosť od reality, nedostatočné zohľadňovanie kontextu, ako aj napodobňovanie prírodovednej metodológie. Východisko vidí v uplatňovaní kvalitatívnej metodológie, ktorá vychádza z princípov fenomenológie (tá existovala ešte pred W. Wundtom), hermeneutiky (náuky o interpretácii textu, resp. významu) a sociálneho konštruktivizmu (tamtiež) a pokúša sa o holistický (celostný) pohľad na skúmané problémy (Ferjenčík, 2000).

Súčasnú situáciu v psychologickkej metodológii by azda bolo možné charakterizovať ako váhanie medzi kvantitatívnym a kvalitatívnym prístupom, ako rázcestie, z ktorého vedú tieto dve hlavné cesty. Treba však povedať, že každá z hlavných ciest má mnoho odbočiek, ktoré sa vzájomne prepletajú, a aj obe hlavné cesty sa z času na čas stretávajú alebo krížia. Predstava, že sa psychológia (alebo metodológia) musí rozhodnúť pre jedinú z týchto ciest, je zavádzajúca. Som presvedčený, že tak, ako je rozmanitý psychický život človeka, môžu byť rozmanité aj prístupy k jeho poznávaniu. Že teda **psychológiu treba akceptovať ako multiparadigmálnu disciplínu s rôznorodou metodológiou**. Verím, že tak ako sa rôzne psychologické smery a školy postupne integrovali do súčasného „hlavného prúdu“, integrujú sa doň „bez ujmy na jeho i vlastnom zdraví“ aj smery „novej“ psychológie. Psychológia v budúcnosti tak bude iná ako tá súčasná, rovnako ako je súčasná psychológia iná než bola tá pred šesťdesiatimi rokmi. Ale stále je to psychológia.

V oblasti metodológie je tento trend už badateľný. Zatiaľ čo do sedemdesiatych rokov 20. storočia sa za psychologickú metodológiu pokladala temer výhradne metodológia kvantitatívna (pozri napr. prácu F. N. Kerlingera, 1972), od deväťdesiatych rokov vychádzajú príručky ako kvantitatívnej (u nás Maršalová, Mikšík, 1990; Ferjenčík, 2000; Ritomský, 2002), tak aj kvalitatívnej (Straus, Corbinová, 1999; Disman, 2000; Silverman, 2005) metodológie. Ich autori zväčša venujú stručnú zmienku aj „druhej ceste“ – a nezatracujú ju. Naopak, nebránia sa ich kombinácii, zdôrazňujú však potrebu primeranosti použitej metodológie konkrétnemu výskumnému cieľu. Najnovšia britská učebnica psychologickkej metodológie (Breakwell et al., 2006) prináša prehľad kvantitatívnych i kvalitatívnych metodologických prístupov, ktoré sú chápané ako celkom rovnocenné.

Stojí teda psychológia a jej metodológia na rázcestí? Moja odpoveď znie: Nie. Na rázcestí stojí konkrétny psychológ, a to vždy, keď sa rozhoduje, akým spôsobom uchopiť problém, ktorý chce riešiť. Voľba cesty potom závisí od tohto problému. Nie všetko možno kvantifikovať a nie na všetky otázky možno odpovedať kvalitatívnym výskumom. Okrem toho: kvalitatívna metodológia obsahuje viac rozličných postupov (pozri Disman, 2000; Silverman, 2005) a tak isto pri voľbe kvantitatívnej analýzy má výskumník k dispozícii viacero metód a každý problém možno rovnako „správne“ riešiť viacerými z nich (Hendl, 2004).

Voľba metódy (metodológie)

Psychologický výskum, ako ktorákoľvek ľudská aktivita, podlieha móde. A to nielen čo do obsahu (skúmané problémy), ale aj formy (metodológia). V posledných rokoch sa mi niekoľkokrát stalo, že študent na otázku, čomu by sa chcel venovať v rámci diplomovej práce, odpovedal, že mieni robiť kvalitatívny výskum. Fajn, hovorím, ale čo chceš kvalitatívne skúmať? To ešte presne neviem, ale určite budem robiť kvalitatívny výskum.

Aj výskumná metóda, postup či konkrétna metodika môžu byť predmetom výskumu (napríklad štandardizačného), o niečo také ale študentovi nešlo. No vedel vopred, akú použije metódu, hoci nevedel, čo by ňou mal skúmať. Takýto prístup je samozrejme neadekvátny. **Primárna musí byť štylizácia problému; až z nej vyplynie vhodný metodologický prístup.**

Kvalitatívny výskum je vo všeobecnosti vhodný tam, kde chceme generovať hypotézy, prípadne teóriu (Straus, Corbinová, 1999), kde chceme preniknúť do myšlienkového a pocitového sveta skúmaných osôb, kde chceme zistiť, aký význam pripisujú javom a udalostiam, čo vo svojom živote pokladajú za dôležité a pod. Kvantitatívny výskum je vhodný v mnohých prípadoch, keď skúmané javy majú kvantitatívny charakter. Možno ho využiť pri overovaní hypotéz a získavaní podkladov pre potvrdenie platnosti teórie (Ritomský, 2002). V mnohých prípadoch možno oba prístupy kombinovať. Kvalitatívny prístup sa uplatní v exploračnej fáze výskumu (Silverman, 2005). Na rozdiel od kvantitatívneho, ktorý pracuje s vopred stanovenými kategóriami, možno v kvalitatívnom výskume nové kategórie vytvárať a následne ich použiť vo výskume kvantitatívnom. Výsledky kvantitatívneho výskumu zasa možno kvalitatívnou analýzou nielen ilustrovať, ale nájsť s jej pomocou aj ich subjektívny význam (Bačová, 2000), čo čisto kvantitatívna analýza nedokáže. **Pri použití ktorejkoľvek metodológie by si výskumník mal byť vedomý nielen jej výhod, ale aj jej slabín.**

Napríklad viera psychológov, že pomocou kvantitatívneho výskumu možno vytvoriť psychologické teórie, je neopodstatnená. Každá explicitná vedecká teória má základ v implicitnej teórii svojho tvorca. Kvantitatívnym výskumom možno túto teóriu iba potvrdiť alebo vyvrátiť, prípadne spresniť. Uvediem príklad: Faktoroví analytici tvrdili, že teórie inteligencie vypracúvajú na základe svojich výpočtov. Azda o tom boli aj presvedčení. Z výpočtov však nemôže vziť nič, čo do nich nebolo vložené. Keď analyzovali množstvo testových úloh, spresňovali vlastne implicitné teórie tvorcov týchto úloh, napríklad A. Bineta alebo D. Wechslera. Keďže medzi analyzovanými úlohami neboli úlohy divergentného typu, nemohli ako faktor inteligencie objaviť tvorivosť. Keď však takéto úlohy J. P. Guilford (1967) do batérie overovanej faktorovou analýzou zaradil, tvorivé schopnosti sa náhle súčasťou inteligencie stali. Je jasné, že to nebolo na základe faktorovej analýzy, ale na základe Guilfordovej implicitnej teórie intelektu. O obsahu inteligencie (ani iného pojmu) nemôže rozhodovať matematicko-štatistická procedúra. Ona ale nemôže rozhodnúť ani o formálnej štruktúre psychologického konštruktu, dokonca ani o jeho existencii. Tvorcovia teórií o nezávislých intelektových schopnostiach (L. L. Thurstone, J. P. Guilford) i psychológovia, ktorí verili v ich hierarchické usporiadanie (C. E. Spearman, E. P. Vernon) dokazovali svoje teórie pomocou faktorovej analýzy – v závislosti od toho, čo chceli dokázať, však použili jej rôzne verzie (Gould, 1998). Podobne

sa na výsledky faktorových analýz odvolávajú aj odborníci, ktorí obhajujú alebo vyvracajú existenciu všeobecného intelektového faktoru. Rozhodnutie nie je na metóde ale na nich. Metóda totiž môže viesť aj k reifikácii (zvecneniu, uznaniu za reálne) niečoho, čo je v skutočnosti iba štatistickým artefaktom (tamtiež).

Ak psychológ nechce tvoriť vedeckú teóriu iba na základe vlastnej implicitnej teórie, môže sa pokúsiť analyzovať implicitné teórie iných ľudí. Aj to sa využíva vo výskume inteligencie (pozri napr. Ruisel, 2004). Kvantitatívny postup vyžaduje vopred vytvoriť kategórie, na ktoré sa pýtame. Ak chceme, aby sa kategórie, pomocou ktorých inteligenciu opíšeme, samé „vynorili“ z údajov (Silverman, 2005), použijeme kvalitatívnu analýzu voľných výpovedí sledovaných osôb. Ale pozor, kvalitatívny výskum nie je všemocný. Keď sa budeme chcieť dozvedieť niečo o výške inteligencie konkrétnych ľudí (aj keď sme inteligenciu definovali na základe kvalitatívneho výskumu implicitných teórií), nebude analýza diskurzu o intelektu týchto osôb dostatočne validná. Na základe vytvorenej teórie budeme musieť vyvinúť merací nástroj, ktorý (so všetkými nedostatkami kvantifikácie) odpovie na našu otázku spoľahlivejšie než by umožnila kvalitatívna metodológia.

Doktor Cronbie

Anglický spisovateľ Graham Green (1969) predstavil v jednej zo svojich poviedok starého lekára a náruživého fajčiara doktora Cronbieho, ktorý tvrdil, že rakovinu pľúc zapríčiňuje sexuálny styk. Oponoval tak štatistikám, podľa ktorých je za túto chorobu zodpovedné fajčenie, lebo medzi ľuďmi, ktorí na ňu zomierajú, je veľké percento fajčiarov. „Môžu poprieť, že štatisticky je moje riešenie oveľa presvedčivejšie ako všetky ostatné? Takmer sto percent tých, čo umierajú na rakovinu, pestovalo pohlavné styky“ (tamtiež, s. 153).

Keď som pred rokmi čítal Doktora Cronbieho, jeho argumentácia ma okamžite zaujala, a to nielen svojím vtipom. Ten vtip totiž odhaľuje viaceré metodologické problémy. Pokúsim sa ich zhrnúť:

a) Kvantifikácia a štatistika samy o sebe nezaručujú správnosť poznania. Dôležité je čo a ako sa kvantifikuje a ako sa získané údaje spracujú a interpretujú.

b) Interpretácia nezávisí natoľko od údajov, ako od vnútorného presvedčenia výskumníka. Odporcom fajčenia hovorí vysoký výskyt fajčiarov medzi tými, čo zomreli na rakovinu, niečo iného, ako fajčiarovi dr. Cronbiemu, ktorý okamžite nachádza frekventovanejšiu „príčinu“ úmrtí.

c) Pri akomkoľvek výskume, ktorý sa pokúša odhaliť kauzalitu, potrebujeme kontrolnú skupinu. Čo ak je percento fajčiarov v iných skupinách či v celej populácii rovnaké (alebo dokonca vyššie) ako medzi tými, ktorí zomreli na rakovinu?

d) Spätne hľadanie príčin môže byť inšpiráciou pre postavenie hypotézy. Jej potvrdenie však vyžaduje obrátený postup. Musí byť jasné, čo pokladáme za príčinu (nezavislú premennú) a čo za následok (závislú premennú). Nejde o to, aké percento tých, čo zomreli na rakovinu, fajčilo, ale o to, na aké choroby zomierajú fajčiari. Zomierajú na rakovinu častejšie ako nefajčiari? Až kladná odpoveď na túto otázku potvrdzuje hypotézu o škodlivosti fajčenia.

Poznámky ku kvantitatívnej metodológii

Mnohí kvantitatívni výskumníci (a recenzenti) sa domnievajú, že možnosť zovšeobecniť výsledky výskumu závisí od veľkosti sledovanej vzorky. Je to samozrejme omyl. **Veľkosť súboru súvisí iba s presnosťou merania, nie s jeho reprezentatívnosťou.** Čím viac probandov vyšetříme, tým užší je interval spoľahlivosti zisťovaného parametru (Hendl, 2004). Predstavme si, že máme vytvoriť národné normy k novému psychologickému testu. Pretože chceme, aby boli čo najpresnejšie, naplánujeme si pracovať s početným štandardizačným súborom, napríklad 1500 osôb. Ak by boli všetky sledované osoby z Bratislavy, výsledky prirodzene nebudú reprezentovať obyvateľov Slovenska. Reprezentatívnosť možno zaistiť iba kvalitným výberom vzorky – techniky výberu opisujú všetky metodologické a štatistické príručky (Ferjenčík, 2000; Ritomský, 2002; Hendl, 2004).

Problémom štatistického spracovania výskumu (s výnimkou experimentu) je nemožnosť postihnúť kauzalitu. **Žiadna štatistická metóda nehovorí o tom, ktorá z premenných je nezávislá a ktorá závislá.** Aj keď niekedy ich takto vkladáme do počítačového programu, z výpočtu kauzalita nevyplýva. Stanovuje ju výskumník na základe logiky problému. V mnohých prípadoch je kauzalita obojsmerná, často sprostredkovaná ďalšími (nesledovanými) premennými. Napríklad korelácia schopností a záujmov má pravdepodobne takúto príčinnosť: vyššia schopnosť vedie (cez úspešnosť v činnosti) k rozvoju záujmu, ten vedie (cez vykonávanie činnosti) k rozvoju schopnosti atď.

Štatistické usudzovanie (inferencia) je založené na overovaní tzv. nulovej hypotézy. **Nulová (ani alternatívna) štatistická hypotéza nie je výskumnou hypotézou.** Používa sa aj tam, kde si výskumník hypotézy nekladol (napr. v exploračnom výskume – pozri Ritomský, 2002). **Kvantitatívny výskum nemusí overovať hypotézy** (aj keď to niektorí recenzenti požadujú). Hypotézy formulujeme iba v tzv. verifikačnom výskume, keď je na základe doterajších poznatkov alebo teórie možno dostatočne zdôvodnene predpokladať smer zisťovaných rozdielov alebo závislostí (tamtiež).

Konvenčný spôsob štatistického usudzovania umožňuje iba zamietnuť nulovú hypotézu, nie prijať ju. Vypočítaná hodnota p vyjadruje pravdepodobnosť zamietnutia nulovej hypotézy, napriek tomu, že ona platí (Hendl, 2004). Inými slovami: hodnota p vyjadruje pravdepodobnosť s akou bolo možné získať konkrétne namerané údaje za predpokladu, že platí nulová hypotéza (Ritomský, 2002). Preto čím menšie p , tým je zamietnutie nulovej hypotézy signifikantnejšie. Avšak **štatistická signifikancia nevyplýva nič o vecnom význame zisteného rozdielu alebo vzťahu.** Fakt, že sme získali empirické údaje, ktoré sú za predpokladu platnosti nulovej hypotézy málo pravdepodobné, ešte neznamená, že zistený rozdiel alebo vzťah je natoľko veľký, aby bol vecne dôležitý. Napriek tomu ho tak výskumníci niekedy interpretujú. Pri zisťovaní rozdielov medzi skupinami je adekvátne pozrieť sa okrem štatistickej signifikantnosti na intervaly spoľahlivosti (čo naši výskumníci, žiaľ, často nerobia). V posledných rokoch sa začali používať aj štatistické ukazovatele miery účinku či tzv. vecnej signifikantnosti (Ritomský, 2002). Ale pozor – ide opäť iba o štatistické ukazovatele, ktoré sú navyše iba orientačné a podľa kontextu pripúšťajú rôznu interpretáciu (Hendl, 2004). Typickou „mierou účinku“ je korelačný koeficient. Pri dostatočne veľkom súbore sú štatisticky významné aj relatívne

nízke korelačné koeficienty. Výskumník by mal vedieť, že interpretáciu vzťahu nemôže založiť iba na signifikancii, ale práve na výške koeficientu. Nízky koeficient je síce nenáhodný, ale ostáva nízky: signalizuje nízku mieru vzťahu a tým aj malú možnosť usudzovať z hodnoty jednej premennej na výšku tej druhej.

Používanie procedúr matematickej štatistiky má pomerne ustálené pravidlá, napriek tomu je možné ten istý problém riešiť viacerými postupmi. Možno súvisí aj s trendom k módnosti, že sa čím ďalej tým častejšie uprednostňujú sofistikované viacrozmerné analýzy, zatiaľ čo výskumy vyhodnotené jednoduchšími štatistickými metódami sa pokladajú za málo hodnotné, ba nenáležité. Som presvedčený, že **výskum vyhodnotený jednoduchými štatistickými postupmi, ak boli použité adekvátne, je hodnotnejší, než výskum využívajúci zložité matematické operácie, ak nie je zaručená ich primeraná aplikácia a adekvátne interpretácia** vypočítaných štatistických ukazovateľov (kritérií, indexov, koeficientov).

Poznám recenzentov, ktorí zahoria spravodlivým rozhorčením nad každou štúdiou, v ktorej sa získané údaje vyhodnocovali pomocou t-testu. Ak ale autor použil analýzu rozptylu či nebudaj faktorovú analýzu, tolerujú (alebo prehliadnu), že údaje nespĺňali podmienky, aby takéto postupy mohli byť použité. Že Studentov t-test alebo Pearsonov korelačný koeficient vychádzajú z predpokladu o normálnom rozložení údajov, vieme. Variačná a faktorová analýza stavajú na rovnakom predpoklade – napriek tomu sa veselo používajú aj tam, kde nie je, ba ani nemôže byť splnený – napríklad pri práci s dichotomickými diskretnými premennými.

Podstatná časť údajov, s ktorými vo výskume pracujeme, nevyhovuje teoretickým predpokladom používania parametrických štatistických metód. Žiaľ, **neparametrické štatistické testy sa pri vyhodnocovaní výskumných výsledkov využívajú iba málo**. Ak by išlo iba o prípady práce s intervalovými premennými, v ktorých sa namerané údaje odchyľujú od normálnej distribúcie, dalo by sa prižmúriť oko (t-test je napríklad dostatočne „robustnou“ metódou, ktorej výsledok nie je na splnení predpokladu normality priveľmi závislý – Hendl, 2004). Avšak **mnohí výskumníci nerozlišujú medzi úrovňami merania, resp. typom použitých škál**, a to je chyba zásadná. Stretol som sa s prípadom, keď autor štúdie použil na výpočet rozdielu medzi súbormi neparametrický U-test („pretože údaje nemali normálne rozloženie“). Problém však bol v tom, že údaje nezisťoval na poradovej škále, pre ktorú je U-test určený, ale pracoval s početnosťami v kvalitatívnych kategóriách. Počítač samozrejme nerozozná, či číslo 1 v riadku konkrétnej skúmanej osoby znamená nameranú hodnotu, zistené poradie, alebo príslušnosť ku kategórii. Ak zadáme príkaz vypočítať test založený na poradí, zoradí kategórie 1 až k do poradia od najvyššieho čísla po najnižšie a počíta. Ak ide o kategórie, medzi ktorými nie je kvantitatívny vzťah, výsledok samozrejme nemá zmysel.

Ak výskumníka zláka možnosť použiť niektorú z mnohorozmerných štatistických analýz, ktoré súčasná kvantitatívna metodológia preferuje, často sa nezamýšľa nad tým, nakoľko je to adekvátne. Oplyvňuje ho aj možnosť používať pohodlné a rýchle počítačové programy. Stretol som sa so študentmi, ktorí takto používali program SPSS – „dám vyrátať ľubovoľný test a uvidím, čo to urobí“. Výskumník v minulosti, ktorý musel komplikované výpočty spojené napríklad s analýzou rozptylu počítať ručne, si svoj postup

vopred radšej poriadne premyslel. Dnes stačí iba nahádzať čísla do PC a zadať príkaz. To je bezpochyby skvelé, výskumník by ale mal vedieť, ktorý príkaz sa ku ktorým dátam hodí. Aj neparametrická štatistika ponúka viacrozmerne analýzy. Kruskal-Wallisov alebo Friedmanov test neposkytujú síce toľko možností ako ANOVA, nehovoriac už o MANOVE, v mnohých prípadoch by však bolo ich použitie primeranejšie.

Najzávažnejším obmedzením kvantitatívnej metodológie v psychológii je podstata psychologických premenných. Aj tie, ktoré možno merať, meriame s omnoho menšou presnosťou, než prírodné vedy, ktorých metodológiou sa inšpirujeme. Väčšina psychologických kvantifikácií sú iba odhady. Pri meraní fyzikálnych veličín ako je napríklad dĺžka alebo hmotnosť, spočíva nepresnosť v chybe merania (tá má dva zdroje: presnosť nástroja a jeho použitie). Pri psychologickom meraní sa nepresnosť týka už spôsobu kvantifikácie. Nepresný nie je len test a práca s ním (chybám merania v tomto zmysle sa matematická štatistika dostatočne venuje a pozná prostriedky, ako ich čo najviac eliminovať – pozri napr. Halama, 2005). Nepresnosť spočíva už vo východiskách psychologickéj kvantifikácie. **Meranie v psychológii totiž nikdy nie je priame; je len (zväčša niekoľkonásobne) sprostredkovaným pravdepodobnostným usudzovaním.**

Ako príklad rozoberiem „meranie“ dobre známeho intelligenčného kvocientu (ktorý môžeme pokladať za najprepracovanejšiu a teda aj najpresnejšiu z psychologických mier). Pokladáme ho za ukazovateľ relatívne stabilnej psychickej vlastnosti zvanej inteligencia. Ako ho však stanovujeme? Najprv musíme vytvoriť test – súbor modelových úloh, ktoré bude proband riešiť. To je prvá úroveň sprostredkovania: z výkonu v modelových úlohách usudzujeme na správanie sa jednotlivca v reálnom živote. Nasleduje druhá úroveň sprostredkovania: z konkrétneho (zväčša jednorazového) výkonu podaného pri testovaní usudzujeme na dlhodobú výkonnosť človeka, inak by meranie inteligencie ako osobnostnej vlastnosti (schopnosti) nemalo zmysel. Až na tretej úrovni sprostredkovania usudzujeme z odhadovanej výkonnosti na schopnosť. A len potom prichádzajú na rad matematické nepresnosti. Pri prevode hrubého testového skóre na IQ (nech sú normy vypracované akokoľvek starostlivo) sa neubránime zaokrúhľovaniu. A napokon, ak bol test vypracovaný naozaj kvalitne, zistíme, že testovaný jedinec má IQ rovné napríklad 105 s 95 percentným intervalom spoľahlivosti od 97 do 113 (99 percentný interval siaha od 95 po 115). A to všetko platí iba v prípade, že nejaká relatívne stabilná inteligencia vôbec existuje. Do štatistických výpočtov pravda postupuje len tá nameraná hodnota $IQ=105$.

Z napísaného vyplýva môj zásadný postoj k aplikácii matematicko-štatistických metód spracovania výskumných výsledkov: Zatiaľ čo postupy matematickej štatistiky sú čím ďalej tým presnejšie, kvantitatívne údaje o psychologických premenných sú (a vždy budú) veľmi nepresné. To neznamená, že by sa matematická štatistika nemala používať, treba si však neustále uvedomovať jedno: **Sebaexaktnejší matematický postup neodstráni nepresnosť našich zistení, pretože údaje, ktoré do výpočtov vkladáme, sú nepresné zo svojej podstaty.** Ak teda vieme, s akými „soft“ údajmi pracujeme, je nástojenie na čo najpresnejších matematických postupoch ich spracovania často zbytočné. Nástojit' treba len na tom, aby jednotlivé matematické procedúry neboli používané v zásadnom rozpore s podmienkami, pre ktoré boli vyvinuté (to sa týka predovšetkým charakteristík použitej škály a distribúcie údajov).

Poznámky ku kvalitatívnej metodológii

Kvalitatívne možno vyhodnotiť aj výsledky kvantitatívnych štúdií (Silverman, 2005). Takýto postup však nenazývam kvalitatívnu metodológiou. Niektorí výskumníci sa k nemu uchýľujú preto, že dostatočne neovládajú matematickú štatistiku. Rozhodnú sa preto svoje číselné údaje iba verbálne opísať (presnejšie je nepríliš spisovné slovo „obkecať“). V tomto prípade však nejde o kvalitatívny, ale o neadekvátne a nedostatočne spracovaný kvantitatívny výskum.

Kvalitatívny výskum pracuje primárne s nekvantifikovanými údajmi (Silverman, 2005) a analyzuje ich inými než štatistickými postupmi (Strauss, Corbinová, 1999). Samozrejme, že aj niektoré údaje z kvalitatívneho výskumu možno kvantifikovať (tamtiež), rovnako ako možno kvalitatívne analyzovať kvantitatívne dáta. Podstatná je ale práve tá kvalitatívna analýza. Nemá byť len opisom výskumníkových dojmov, ale musí sa riadiť určitými všeobecnými pravidlami (inak nemožno hovoriť o metodológii). Kvalitatívna metodológia preto takisto ako tá kvantitatívna uvažuje o validite a reliabilite výskumných výsledkov, aj keď postupy ich overovania sa od postupov používaných v kvantitatívnych štúdiách líšia (pozri Silverman, 2005).

Kvalitatívny výskumník musí poznať pravidlá a postupy kvalitatívneho výskumu, rovnako ako musí kvantitatívny výskumník poznať pravidlá výskumu kvantitatívneho. Tu vidím prvý problém – o metodológii kvalitatívneho výskumu vedia naši psychológovia ešte menej, než o matematickej štatistike. Vysvetlenie je ľahké: korene kvalitatívnych prístupov treba hľadať v postmodernizme, ktorý k nám mal šancu preniknúť až po páde železnej opony, a vyvíjali ich predovšetkým odborníci z iných disciplín než je psychológia (etnológovia, umenovedci, sociológovia). Situáciu v našej psychológii môžem ilustrovať nasledovným príkladom: Recenzent vytýkal autorovi štúdie využívajúcej postupy navrhnuté B. Glaserom nesprávny metodologický postup, odvolávajúc sa na prácu A. Straussa a J. Corbinovej (1999). Tá bola v čase, o ktorom hovorím, jedinou u nás dostupnou príručkou tohto zamerania a hoci referuje iba o jednej z možností, ako pri kvalitatívnej analýze postupovať, nesie zavádzajúci názov *Základy kvalitatívneho výskumu*. Recenzent, zdá sa, nevedel, že v nej opísaná metóda ukotvenej teórie (grounded theory) nie je jediným postupom kvalitatívnej analýzy, že túto metódu pôvodne vyvinuli sociológovia B. Glaser s A. Straussom spoločne, no neskôr sa ich cesty rozišli a každý (prípadne so spolupracovníkmi) rozvíjal pôvodnú myšlienku iným smerom (Timuľák, 2000). A ani jeden z týchto smerov nemožno označiť za jediný „správny“.

Uplatnenie kvalitatívnej metodológie má skôr charakter aplikácie heuristik, než algoritmov, ako sme na ne zvyknutí z kvantitatívnej metodológie. Preto je pri realizácii kvalitatívneho výskumu žiaduca flexibilita (Silverman, 2005), aj keď niektorým ľuďom (asi podobne ako vyššie citovanému recenzentovi) prekáža, že kvalitatívny výskum nemá jednoznačnú štruktúru (tamtiež). Originalita, ktorú od výskumníka očakávame najmä vo fáze interpretácie výsledkov, sa v kvalitatívnom výskume musí prejaviť už v etape projektovania výskumu a spracúvania získaných údajov. Často sa zdôrazňuje **potreba nezávisle a kriticky uvažovať nielen o výskumných údajoch, ale aj o procese ich získavania** (Bačová, 2000; Silverman, 2005). D. Silverman (tamtiež) napríklad preukazuje vlastnú kritickosť a originalitu, keď spochybňuje „bežné“ validizačné postupy

kvalitatívnych výskumov – tzv. trianguláciu a validizáciu respondentmi – a navrhuje iné.

A. Strauss a J. Corbinová (1999) odvolávajú sa aj na B. Glasera upozorňujú na význam tzv. „teoretickej citlivosti“ kvalitatívneho výskumníka, ktorý musí mať schopnosť rozlišovať jemné detaily vo význame údajov. Zdrojom takejto citlivosti je nielen štúdium literatúry, ale najmä profesijné a osobné skúsenosti, ako aj vlastná analýza, v priebehu ktorej sa teoretická citlivosť výskumníka prehľbuje (tamtiež). Na rozdiel od kvantitatívneho výskumu, ktorého realizácia vyžaduje aby si výskumník osvojil príslušné technológie, **kvalitatívny výskum sa vymedzuje ako získané remeslo, umenie, šikovnosť alebo zručnosť** (Bačová, 2000).

Významný rozdiel medzi kvantitatívnym a kvalitatívnym výskumom spočíva v tom, že zatiaľ čo kvantitatívny výskumný plán vzniká v zásade pred začatím výskumu a v jeho priebehu ho možno iba nevýznamne modifikovať, plán kvalitatívneho výskumu sa z veľkej časti rodí až vo výskume samotnom. Za opodstatnenú sa pokladá práca s malou vzorkou (Disman, 2000), kvalitatívna metodológia však umožňuje jej veľkosť aj v priebehu výskumu flexibilne meniť (Silverman, 2005). Napríklad pri aplikácii metódy ukotvanej teórie sa výskumná vzorka rozširuje v priebehu výskumu dovtedy, kým analyzované údaje prinášajú nové kategórie a vzťahy medzi nimi. Akonáhle výskumník získa pocit, že ďalšie rozširovanie vzorky neprináša nové poznatky k doteraz vytvoreným kategóriám, môže zbieranie údajov ukončiť. Autori (Strauss, Corbinová, 1999) v takom prípade hovoria o teoretickej nasýtenosti kategórií. Reprezentatívnosť nie je vzťahovaná na sledovanú vzorku osôb vzhľadom k jej demografickému zloženiu, ale na vzorku analyzovaných jednotiek vzhľadom ku skúmaným pojmom (tamtiež). Samozrejme, že kvalitatívny výskum nerezignuje ani na možnosť zovšeobecnenia vo vzťahu k populácii. Kvalitatívni výskumníci rozpracovali viaceré postupy umožňujúce takéto zovšeobecnenie. Pri analýze konverzácie pokladá H. Sacks (podľa Silvermana, 2005) za zovšeobecniteľný akýkoľvek údaj; vychádza pritom z presvedčenia, že základné štruktúry jazyka a spoločenských foriem sú „všadeprítomné“. Spôsob zovšeobecnenia poznatkov získaných kvalitatívnym psychologickým výskumom azda najlepšie vystihol A. Peräklyä (tamtiež); pokúsim sa parafrázovať jeho názor: **výsledky kvalitatívneho výskumu nemusia reprezentovať to, ako sa ľudia v niektorej spoločnosti aktuálne správajú (čo robia, myslia si, prežívajú), reprezentujú však reálne možnosti správania (činnosti, myslenia, prežívania) príslušníkov tejto spoločnosti**. Kvalitatívny výskum teda neodhalí, aké percento ľudí sa správa akým spôsobom, odhalí však rôzne spôsoby ľudského správania, ktoré v kvantitatívnom výskume, ak neboli vopred definované, uniknú výskumníkovej pozornosti.

Metodológia a zdravý rozum

Základné poznatky o svete okolo nás získavame pomocou „zdravého rozumu“, ku ktorému patria aj bežné postupy, pomocou ktorých pristupujeme k situáciám každodenného života. H. Garfinkel (podľa Bačovej, 2000) ich nazval „etnometódami“, pretože sú všeobecne používané vždy v rámci jednej kultúry a príslušníkom inej kultúry môžu byť cudzie. Príslušníkom našej kultúry zdravý rozum hovorí, že fajčenie zapríčiňuje rakovinu. Doktor Cronbie však na rovnakom princípe, ktorým operoval zdravý rozum keď prišiel k záveru o škodlivosti fajčenia, postavil inú – evidentne nesprávnu – teóriu. Graham Green (1969)

tak umeleckými prostriedkami ilustroval fakt, že **zdravý rozum na pravdivé poznanie sveta nestačí**.

Azda preto vznikla metodológia vedy – aby pomohla prekonať nedostatky zdravého rozumu; sama sa však nedostatkom nevyhla. Výskumníci akoby vytvorili vlastnú kultúru (naprieč etnikami i naprieč vednými odborními), ktorá pokladá „správnu metódu“ (samozrejme kvantitatívnu) za jediné kritérium pravdivosti poznania. Vo vnútri tejto kultúry sa o metodológii a metódach takmer nediskutuje; ide iba o to vybrať tú správnu metódu a použiť ju. Metóda sa pokladá za hodnotovo neutrálny sled procedúr, ktoré možno aplikovať bez ohľadu na obsah skúmaného (Bačová, 2000).

Som presvedčený, že takáto **metodológia na spoľahlivé poznanie skutočnosti tiež nepostačuje**. Predovšetkým: metodológia nie je „písmo sväté“. Nahliadnime do bibliie, ktorá pre kresťanov svätým písmom je. Časti jej textu zaiste predkladajú použiteľný a užitočný metodologický návod na život; ten návod však treba interpretovať a aplikovať adekvátne vyvíjajúcemu sa svetu. Keby sme stále za jediné kritérium pravdy pokladali to, čo sa píše v biblii, museli by sme po Giordanovi Brunovi upáliť ešte mnoho samostatne mysliacich ľudí a dodnes by sme asi nepoznali nielen počítače, ale ani televíziu či automobily. Aj **metodológiu vedy treba rozvíjať; ona nie je len súhrnom zaručene správnych návodov, ale aj ich prehodnocovaním a hľadaním návodov nových**.

Vo vnútri viacerých vedných disciplín sa zdvihla vlna kritiky prevládajúcej metodológie a vytvorila sťaby novú subkultúru kvalitatívnych výskumníkov. V prvom období (ktoré čiastočne presahuje do dnešných dní) bolo možné kvalitatívne a kvantitatívne metódy pokladať za „etnometódy“ – boli vlastné iba jednej skupine výskumníkov, zatiaľ čo príslušníci druhej skupiny sa s nimi nevedeli stotožniť a preto ich odmietali. Myslím, že nadišiel čas vzájomného spoznávania a obohacovania sa metodologických kultúr či „etník“.

Uzavretosť kvantitatívnej metodológie vedie k jej stagnácii, a tým aj ku stagnácii vedných disciplín, ktoré ju využívajú. Ak požadujeme vývoj poznatkov o svete, musíme pripustiť aj vývoj metodológie, pomocou ktorej tie poznatky získavame. Musíme pripustiť, že sama metodológia môže byť nielen prostriedkom, ale aj predmetom nášho poznávania. Domnievam sa, že ani kvantitatívny výskumník si nevystačí s načítanými vedomosťami, že ani kvantitatívny výskum nemožno robiť dobre bez spôsobilostí a skúseností získaných priamo pri jeho realizácii a že aj pri uplatňovaní kvantitatívnych metód je namieste kritické myslenie a tvorivosť, ktoré zdôrazňujú kvalitatívne uvažujúci vedci. Kritické myslenie nielen o skúmanom predmete, ale aj o metódach, ktorými ho chceme sledovať.

Metodológia má pomôcť zdravému rozumu, nemôže ho však nahradiť. Každú metodológiu treba totiž používať so zdravým rozumom. Metodológia pomáha prekonať jeho nedostatky, zdravý rozum musí výskumníkovi naopak pomôcť prekonať prípadné nedostatky metodológie. Inými slovami: metodológia nesmie byť vo výskume uplatňovaná ako nemenný návod, ktorý si stačí osvojiť a rutinne aplikovať. **Nad používanými metódami treba uvažovať, byť k nim kritický a nebát sa hľadať a skúšať aj metódy nové.** Kritériom toho, že bol výskum postavený a realizovaný správne, nemôže byť iba použitie osvedčených metodických postupov. Metodológov, ktorí kontrolujú „správnosť“ výskumov podľa tohto kritéria, prirovnáva V. Bačová (2000) k inkvizítorom. Aj ja poznám

recenzentov, ktorí „nepustia“ vcelku dobrú prácu, ak jej metodológia nie je „stopercentná“, a to ani vtedy, keď odchýlka od tradičného postupu bola opodstatnená, alebo ide o chybu, ktorá nemohla výsledky výskumu výrazne ovplyvniť. Na druhej strane poznám takých, ktorí „pustia“ hocijakú prácu, ktorá ich zaujala obsahom, a nevšimnú si (nevedia posúdiť), že výsledky boli získané zásadne nesprávnymi postupmi, takže vyvedené závery sú s veľkou pravdepodobnosťou chybné.

Správnosť metodologického postupu nie je daná apriórne, aj formálne správny postup možno použiť neadekvátne, ak výskumník nerozumie jeho podstate. Použitý postup možno pokladať za správny vtedy, keď ho výskumník vie jasne vysvetliť a zmysluplne obhájiť pred rôznymi námietkami. Dobrý výskum teda nestojí na „dobrej metóde“, ale na dobrom, rozhl'adenom, vzdelanom a samostatne mysliacom výskumníkovi. Aby sme takých mali, potrebujeme viac dobrých, rozhl'adených, vzdelaných a samostatne mysliacich učiteľov, oponentov a recenzentov.

Niekoľko poznámok na záver

Výskum nestačí iba dobre naprojektovať, realizovať a spracovať (vyhodnotiť údaje a interpretovať zistenia). O výskume treba podať zrozumiteľnú správu, najčastejšie v písomnej podobe. Preto väčšina príručiek metodológie venuje niekoľko strán aj tejto problematike. Napísanie práce vyžaduje iné spôsobilosti ako samotný výskum; jej koncipovanie je svojím spôsobom umením, a to aj v prípade správy z kvantitatívneho výskumu. Preto žiaden „príručkový“ návod nenahradí špecifickú šikovnosť a zdravý rozum píšuceho. Môže však zdravému rozumu pomôcť podobne ako iné metodologické návody. Žiaľ, zdá sa mi, že autori výskumných prác (ani ich recenzenti) tieto návody príliš nečítajú, resp. ak ich čítajú, nepoužívajú pri tom vlastný zdravý rozum.

Dodnes sa, najmä v kvalifikačných prácach môžeme stretnúť s delením na „teoretickú“ a „výskumnú“ (niekedy dokonca „praktickú“!) časť. Výskumná (empirická) práca začína obvykle prehľadom literatúry súvisiacej s problematikou a vysvetlením vzťahu medzi cieľom výskumu a doterajšími poznatkami zo sledovanej oblasti. **Prehľad literatúry nemožno nazývať „teoretickou časťou“!** Americká psychologická asociácia odporúča štruktúrovať výskumnú štúdiu do štyroch sekcií: Úvod, Metódy, Výsledky a Diskusia (Ritomský, 2002). Úvod zodpovedá približne prehľadu literatúry a postaveniu cieľa, ďalšie tri sekcie tradičnej „výskumnej časti“ práce. Schéma Úvod – Metódy – Výsledky – Diskusia bola vytvorená ako optimálna pre referovanie o experimentálnom, resp. kváziexperimentálnom (Breakwell et al., 2006; Ferjenčík, 2000) výskume. Ani v tomto prípade však nie je nemenná. Poskytuje návod ako text štúdie logicky usporiadať a ktoré údaje by mal obsahovať, aby bolo možné zrekonštruovať výskumný projekt a realizovať repliku výskumu (Ritomský, 2002). **Úvod, Metódy, Výsledky a Diskusia nie sú predpísané názvy kapitol časopiseckej štúdie ani výskumnej správy!** Úvodná časť zvyčajne ani názov nemá, alebo je rozdelená do viacerých kapitol nazvaných podľa problémov, ktoré sa v nich rozoberajú. Vymedzenie cieľa práce, prípadne formulácia hypotéz môžu tvoriť samostatnú kapitolu textu. Takisto časť o metódach môže byť a býva členená – dôležité je, čo má obsahovať: opis výskumnej vzorky, výskumného postupu aj s termínmi realizácie,

použitých metód zberu údajov (prípadne intervenčných metód, ak sa v experimente overujú) a štatistických procedúr.

Je dôležité oddeliť opis výsledkov od ich interpretácie (Ferjenčík, 2000). Uvedený model to uľahčuje tým, že interpretáciu zaraďuje do sekcie Diskusia. Kapitoly však možno štruktúrovať rôzne. J. Ferjenčík (tamtiež) síce polemizuje s názorom, že výsledky „hovoria sami za seba“, napriek tomu dáva diskusiu do zátvorky ako nepovinnú kapitolu. Interpretácia totiž môže byť obsiahnutá aj v kapitole s výsledkami. Podstatné nie je podať interpretáciu v oddelenej kapitole, podstatné je napísať prácu tak, aby bolo jednoznačne jasné, čo sú bezprostredné výskumné výsledky a čo ich interpretácia. Okrem interpretácie by práca mala obsahovať ešte diskusiu so zisteniami iných autorov, diskusiu o obmedzeniach použitých metód a o teoretických i praktických implikáciách nových zistení (to môže tvoriť aj kapitolu s názvom Závery).

Väčšina psychologických výskumov nemá experimentálny charakter. Pri referovaní o výskumoch ex post facto (Kerlinger, 1972), ktoré sa často venujú viacerým výskumným problémom či otázkam súčasne, nemusí odporúčaná publikačná schéma vyhovovať. Autor má možnosť referát o svojom výskume rozkúskovať do parciálnych štúdií, ktoré túto schému približne dodržia, ale v obsiahlejších prácach môže postupovať aj iným spôsobom. Záleží to od autorovho zámeru. Aktuálne je to v monografiách, ale aj v kvalifikačných prácach (najmä dizertačných), ktoré sa pokúšajú sumovať výsledky viacerých štúdií. Recenzent by nemal posudzovať štruktúru práce podľa formálnych, ale podľa obsahových kritérií. Ide o to, že **výskumná správa musí v logickom členení obsahovať všetky údaje potrebné na posúdenie vierohodnosti prezentovaných zistení a na prípadnú rekonštrukciu a replikáciu výskumu**. Ak je tomu tak, je práca v poriadku, aj keď nemala text usporiadaný vo vymenovaných štyroch sekciách.

Oblúbenou pripomienkou recenzentov k mnohým výskumným štúdiám je, že „chýba diskusia“ – žiaľ, nie len tam, kde chýba naozaj, ale predovšetkým tam, kde autor takto nenazval oddelenú kapitolu. Za omnoho dôležitejšie pokladám kontrolovať, či text obsahuje to, čo k diskusii patrí. **Výskumník by mal vždy zaujať kritické stanovisko k použitým metódam, upozorniť na ich prípadné nedostatky** (Ferjenčík, tamtiež); A. Ritomský (2002) to nazýva metodologickou skepsou. Doplním, že **výskumník by mal so zdravou skepsou pristupovať k celej svojej práci**.

To sa prirodzene týka aj odborníka, ktorý použil kvalitatívnu metodológiu. Štruktúra jeho správy z výskumu bude iná, než tá, o ktorej som doteraz hovoril, a to najmä v častiach venovaných opisu použitých metód a získaným výsledkom. Pri posudzovaní štruktúry správy o kvalitatívnom výskume nemožno aplikovať nejaké vopred dané formálne kritériá; text treba skutočne konfrontovať predovšetkým so zdravým rozumom.

Bez ohľadu na to, či autor píše o výskume kvantitatívnom alebo kvalitatívnom, musí písať tak, aby mu rozumel aj čitateľ, ktorý nie je špecialistom v jeho oblasti. Jediná kniha o metodológii, kde som sa stretol s touto požiadavkou, je príručka D. Silvermana (2005), ktorý upozorňuje, že študenti niekedy dostatočne nevysvetlia veci, ktoré sú pre nich samozrejme, no čitateľ ich nemusí poznať. Upozorňujem, že sa to stáva nielen študentom a nielen pri opise kvalitatívneho výskumu. Na podobnú chybu si musí dať pozor každý z nás. Zrozumiteľnosť vyžaduje používať v maximálnej možnej miere domácu

terminológiu; iba v prípade, že referujeme o konštruktoch, ktorých slovenská podoba nie je ustálená, treba uviesť aj ich originálne (zväčša anglické) znenie.

Na záver upozornenie, ktoré sa našťastie týka iba malej skupiny kolegov, preto však nie je menej dôležité: Účelom komunikácie (aj tej odbornej) je vymieňať si informácie, nie prezentovať vlastnú svetovosť. **Vedeckosť práce nespočíva v nahromadení cudzích termínov tam, kde možno použiť domáce, ani v krkolomných vetných konštrukciách,** ktoré autora napokon tak či tak usvedčia z neoriginálnosti, pretože ich anglický (prípadne iný cudzojazyčný) pôvod je badateľný na prvý pohľad.

LITERATÚRA

- BAČOVÁ, V. 2000. Súčasný smery v psychológii. Hľadanie alternatív pozitívizmu. Prešov: FFPU.
- BREAKWELL, G. M., HAMMOND, S., FIFE-SCHAW, Ch., SMITH, J. A. 2006. Research Methods in Psychology. 3rd edition. London; Thousand Oaks; New Delhi : Sage.
- DISMAN, M. 2000. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha : Karolinum.
- FERJENČÍK, J. 2000. Úvod do metodológie psychologického výskumu. Praha : Portál.
- GOULD, S. J. 1998. Jak neměřit člověka. Praha : NLN.
- GREEN, G. 1969. Požičiate nám manžela? a iné príbehy zo sexuálneho života. Bratislava : Epoque.
- GUILFORD, J. P. 1967. The Nature of Human Intelligence. New York : McGraw-Hill.
- HALAMA, P. 2005. Princípy psychologickéj diagnostiky. Trnava : FFTU.
- HENDL, J. 2004. Přehled statistických metod zpracování dat. Praha : Portál.
- KERLINGER, F. N. 1972. Základy výzkumu chování. Pedagogický a psychologický výzkum. Praha : Academia.
- RITOMSKÝ, A. 2002. Metódy psychologického výskumu: kvantitatívna analýza dát. Bratislava : Medzinárodné stredisko pre výskum rodiny.
- RUISEL, I.. 2004. Inteligencia a myslenie. Bratislava : Ikar.
- SARMÁNY SCHULLER, I., KOŠČ, M. (Eds.) 2002. Psychológia na rázcestí. SPS pri SAV. Bratislava : Stimul.

JE ŠTATISTICKÁ SIGNIFIKANCIA SIGNIFIKANTNÁ?¹

ALOJZ RITOMSKÝ

FSEV UK v Bratislave, ritomsky@fses.uniba.sk

Štatistické testovanie nulovej hypotézy. Koľkokrát denne sa na celej zemeguli viac než 50 rokov uskutočňuje táto činnosť a to nielen v oblasti psychológie, ale aj v sociológii, pedagogike, biológii, medicíne a pod.? Ťažko si možno predstaviť armádu výskumníkov, editorov vedeckých časopisov, učiteľov, študentov, autorov učebníc, ktorí vystupujú v tomto príbehu. Otázka v názve príspevku problematizuje aplikáciu štatistických testov nulovej hypotézy vo vedeckom výskume.

Ako je známe, procedúra zisťovania štatistickej signifikancie vznikla ako hybrid Fisherovho (20-te roky minulého storočia) a Neyman-Pearsonovho (30-te roky minulého storočia) prístupu. V psychológii sa etablovala v rokoch 1940 až 1960. Zrodil sa nám dobre známy „rituál“, Gigerenzer (1998) mu dal názov „nulový rituál“, postup, pozostávajúci (1) zo stanovenia štatistickej nulovej hypotézy, (2) zo stanovenia spravidla 5%-nej hladiny významnosti pre odmietnutie nulovej a akceptovanie alternatívnej hypotézy a (3) z výpočtu štatistickej signifikancie na základe empirických dát a zvoleného štatistického kritéria.

Existujú dva hlavné varianty štatistického testovania nulovej hypotézy: V prvom, častejšom, je cieľom *zamietnutie nulovej hypotézy*. Opakom je druhý variant testovania, v ňom ide výskumníkovi o *nezamietnutie nulovej hypotézy*.

Pozrime sa kriticky na jednotlivé prvky tohoto procesu.

Nulová hypotéza (H_0) je tvrdenie, ktoré môže byť zamietnuté neskôr získanou evidenciou. H_0 je obyčajne *jednoduchá* hypotéza. Jednoduchá tým, že špecifikuje parameter populácie jedinou číselnou hodnotou. Existujú dva rozdielne druhy nulovej hypotézy (Cohen, 1994):

- nil

- non-nil

Nil hypothesis hovorí, že hodnota parametra populácie je rovná nule, alebo rozdiel medzi dvomi alebo viac parametrami je nula. Napríklad:

$$H_0: \mu = 0$$

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

$$H_0: \rho = 0$$

Nil hypotéza je obyčajné vyhlásenie o neexistencii či už efektu, rozdielu, alebo súvislosti.

Na rozdiel od tohoto prípadu, *non-nil* hypotéza hovorí, že populačný parameter nie je nula, alebo, že rozdiel medzi dve alebo viac parametrami nie je nula. Pre ňu je typické predpokladať nenulový efekt, rozdiel, alebo súvislosť. Príklady non-nil hypotéz:

$$H_0: \mu = 15,0$$

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 3,5$$

$$H_0: \rho = 0,35$$

---

¹ Prezentované výsledky sú súčasťou projektu FSEV UK v Bratislave „Human Resources Akadémia“, ktorý je spolufinancovaný Európskym sociálnym fondom.

Použitie nulovej hypotézy môžu byť vhodné, ak nie je známe, či efekty alebo súvislosti existujú, v nových oblastiach výskumu, v exploračných štúdiách. Avšak, nulová hypotéza je menej vhodná, ak je a priori známe, že efekt je pravdepodobne nenulový. To je najmä v prípadoch, kedy je výskumná oblasť už značne prebádaná. Napríklad, je známe, že ženy a muži sa líšia v určitej osobnostnej charakteristike. Ak stanovíme nulovú hypotézu, testovaniu rozdielov v týchto charakteristikách nastavíme príliš nízku prekážku, keďže táto nulová hypotéza je pravdepodobne falošná. Takže, zamietnutie tu nie je nejaký pôsobivý vedecký čin. To sú situácie, kde špecifikácia nulovej hypotézy je jasne neudržateľná. Iným príkladom je použitie nulovej hypotézy v testovaní štatistickej významnosti koeficienta reliability.

Nulové hypotézy sú v spoločenských vedách kladené oveľa častejšie než non-nulové hypotézy. Dokonca aj v pomerne preskúmaných oblastiach, vtedy pripomína nulová hypotéza akúsi „nastrčenú figúrku“. H_0 sú často triviálne, neinformatívne, neprijateľné, nedôveryhodné, falošné. Existujú viaceré príčiny tohto záhadného stavu. Mnoho výskumníkov si neuvedomuje, že nulovú hypotézu môže špecifikovať ako non-nulovú hypotézu (štatistický software obyčajne testuje len nulovú hypotézu). Existujú aj netradičné možnosti legitímnej formulácie nulovej hypotézy vo forme *intervalu* (Nickerson, 2000). Všetko môže byť aj inak. Na mnohé výskumné otázky adekvátne odpovieme bez použitia štatistických testov, inými štatistickými metódami.

Druhá štatistická hypotéza - **alternatívna hypotéza** - je komplementárna voči H_0 . Na rozdiel od nulovej hypotézy, alternatívna hypotéza (H_a) je *zložená* hypotéza - určuje rozsah (interval) hodnôt pre populačný parameter. Existujú dva druhy alternatívnych hypotéz: *jednostranná* (jednosmerná) a *dvojstranná* (dvojsmerná) hypotéza. Dvojstranná alternatívna hypotéza predvída každý výsledok komplementárny k H_0 . Jednostranná alternatívna hypotéza vymedzuje rozsah hodnôt na jedinú stranu voči bodu predvídanému nulovou hypotézou.

Voľbu medzi dvojstrannou a jednostrannou hypotézou je *nutné* urobiť predtým, než sú dáta zozbierané. Ak je z predchádzajúcich výskumov dôvod očakávať jednosmerný efekt, môže byť v H_a špecifikovaný. Inak stanovujeme kvôli väčšej zábezpeke dvojstrannú hypotézu.

Voľba medzi jednostrannou a dvojstrannou H_a ovplyvňuje výsledky štatistického testovania nasledovným spôsobom: je ľahšie zamietnuť H_0 , keď H_a je špecifikovaná ako jednostranná a dáta sú v rovnakom smere. Ak H_0 je v skutočnosti nesprávna, štatistická sila v porovnaní s dvojstrannou H_a je väčšia. Ale, ak je H_a špecifikovaná ako jednostranná, avšak dáta indikujú efekt v opačnom smere, nezamietame H_0 , aj keď sú s ňou výsledky veľmi nekonzistentné. Prax sa, však, podľa tejto zásady nie vždy riadi.

Alfa (α) je pravdepodobnosť nastatia **chyby prvého druhu**. Konkrétne, je to podmienená a priori pravdepodobnosť zamietnutia H_0 , v situácii, keď je v skutočnosti správna, čiže:

$$\alpha = p(\text{zamietnutie } H_0 \mid H_0 \text{ správna}).$$

Alpha môže byť tiež chápaná ako pravdepodobnosť toho, že nastane taký výsledok náhodného výberu, ktorý vedie k nesprávnemu rozhodnutiu, k odmietnutiu nulovej hypotézy (hoci je ona správna).

Beta (β) je pravdepodobnosť nastatia **chyby druhého druhu**. Je to tiež podmienená a priori pravdepodobnosť, pravdepodobnosť nezamietnutia H_0 , v situácii keď je v skutočnosti nesprávna, čiže:

$$\beta = p(\text{nezamietnutie } H_0 | H_0 \text{ nesprávna}).$$

Sila testu ($1 - \beta$) je podmienená a priori pravdepodobnosť správneho rozhodnutia, konkrétne zamietnutia H_0 v situácii, keď je nesprávna, alebo

$$1 - \beta = p(\text{zamietnutie } H_0 | H_0 \text{ nesprávna}).$$

Pretože sila testu a β sú komplementárne, čiže

$$\text{sila testu} + \beta = 1.00,$$

zväčšenie sily testu znižuje pravdepodobnosť chyby druhého druhu a obrátene.

Najviac používané **testovacie kritériá** v spoločenských vedách sú pravdepodobne t, F, a chíkvadrát štatistiky. Existujú však aj mnohé iné. Hoci sú rozdiely v ich aplikáciách, predpokladoch a distribúciách, všetky také kritériá v zásade sledujú rovnaký cieľ: výsledok je sumarizovaný do výberovej štatistiky. Rozdiel medzi štatistikou a hodnotou príslušného populačného parametra špecifikovanou v nulovej hypotéze je pomeriavaný odhadom výberovej chyby. Vypočítaná hodnota testovacieho kritéria je prevedená na pravdepodobnosť - **dosiahnutú signifikanciu** (p). Hodnota p je pravdepodobnosť výslednej alebo viac extrémnej vzorky v situácii, keď je nulová hypotéza správna:

$$p = p(\text{dáta} | H_0 \text{ správna}).$$

Obe hodnoty, p i α , sú odvodené z rovnakej výberovej funkcie a sú správne vysvetľované frekvenčnou pravdepodobnosťou. Ich rozdielnosť spočíva v tom, že p nie je a priori pravdepodobnosť nastatia chyby prvého druhu, pretože je vypočítaná pre jednotlivú výslednú vzorku. Ak táto z dát vypočítaná hladina významnosti je menšia než podmienená a priori pravdepodobnosť alfa ($p < \alpha$), potom H_0 je zamietnutá a výsledok je hodnotený ako štatisticky významný na úrovni α . Ak, napríklad, $\alpha = 0,05$ a $p = 0,029$, potom H_0 je zamietnutá, výsledok považujeme za štatisticky významný na 0,05 úrovni, a jeho presná hodnota štatistickej signifikancie je 0,029.

Možno ukázať, že mnoho štatistických kritérií môže byť vyjadrených ako:

$$\text{štatistický test} = f(N) \times \text{ES index},$$

kde $f(N)$ je funkcia rozsahu výberu pre jednotlivý štatistický test a ES index je index veľkosti efektu, ktorý vyjadruje stupeň nezhody (diskrepancie) medzi dátami a H_0 v štandardizovanej metrike (R. Rosenthal, 1994).

Treba si uvedomiť dve implikácie tejto rovnice:

1. nech je veľkosť výberu konštantná, ak veľkosť efektu rastie, absolútna hodnota testovacieho kritéria sa zvýši, a jej zodpovedajúca p -hodnota sa približuje k nule.

2. nech nenulová veľkosť efektu je konštantná, stúpajúci rozsah výberu spôsobí rast hodnoty testovacieho kritéria a zmenšovanie p -hodnoty.

Tieto implikácie vysvetľujú, ako je možné, že banálny *vecný* efekt je vo veľkých vzorkách štatisticky významný. Tiež vysvetľujú, prečo veľké účinky nie sú štatisticky významné v malých vzorkách. Inými slovami, štatistická signifikancia neznamena automaticky, že efekt je veľký, dôležitý, alebo zaujímavý. Podobne, nízka štatistická významnosť neindikuje automaticky malý alebo bezvýznamný efekt.

Hodnoty p v štatistických testoch sú frekvenčné pravdepodobnosti a rozsah výberu ako aj veľkosť efektu spôsobujú očividné ťažkosti v ich korektnej interpretácii. Evidencia, že p -hodnoty sú často nesprávne pochopené, vidno v produkcii výskumníkov, psychológov nevynímajúc. Túto skutočnosť zmapovalo veľké množstvo metodológov, napríklad, Rozeboom (1960), Morrison & Henkel (1970), Carver (1978), Cohen (1994), Gigerenzer (1993, 1998, 2004), Finch, Cumming, Thomason. (2001), Kline (2004) a mnoho ďalších. B. Thompson (2000) vypracoval zoznam vedeckých časopisov, ktoré požadujú v prezentáciách výsledkov štatistického testovania tiež hodnoty „effect sizes“ (medzi ne patria aj Educational and Psychological Measurement, Journal of Applied Psychology, Journal of Consulting and Clinical Psychology). W. Thompson (2001) spracoval 402 citácií prác z rozličných disciplín, ktoré kriticky pojednávajú o používaní štatistických testov.

Pripomeňme si správne chápanie štatistickej signifikancie: štatistická signifikancia - hodnota $p = P(D |_0)$ - je pravdepodobnosť získaných dát alebo dát viac extrémnych, za predpokladu platnosti nulovej hypotézy.

Z množstva chybných interpretácií štatistickej signifikancie uvedme niektoré ďalšie:

Interpretácia „ak, napríklad, $p = 0.02$, potom pravdepodobnosť toho, že H_0 je správna je rovná 0.02“ neplatí. Čiže, rovnosť

$$P(H_0 | D) = p \text{ nie je vo všeobecnosti platná.}$$

Vieme, že $p = P(D |_0)$, avšak rovnosť $P(D |_0) = P(H_0 | D)$ vo všeobecnosti neplatí (p charakterizuje dáta, nie H_0).

Interpretácia „ak $p = 0.02$, potom pravdepodobnosť toho, že H_a je správna je rovná 98%“ tiež vo všeobecnosti neplatí.

$$P(H_a | D) = 1 - p \text{ neplatí,}$$

p charakterizuje dáta, nie hypotézu H_a . Platí, že $1 - p = 1 - P(D |_0)$, avšak rovnosť $P(H_a | D) = 1 - P(D |_0)$ vo všeobecnosti neplatí. Pravdepodobnosť správnosti výskumnej hypotézy nedokážeme odvodiť zo znalosti hodnoty p .

Vieme, že alpha je podmienená pravdepodobnosť. Tvrdenie, že alpha je pravdepodobnosť toho, že urobíme chybu I. druhu, za predpokladu, že sme zamietli H_0 :

$$\alpha = p (H_0 \text{ správna} - H_0 \text{ zamietame}) - \text{to neplatí (je to chybná zámena).}$$

Pripomeňme si, že platí:

$$\alpha = p (\text{zamietnutie } H_0 | H_0 \text{ správna}).$$

Avšak, pravdepodobnosť zamietnutia správnej hypotézy nie je rovná p (H_0 správna - H_0 zamietame).

Ak $p < 0.05$, tvrdenie, že „šanca replikácie presahuje 95%“ je tiež chybné. Pravdepodobnosť replikácie nie je priamo odhadnuteľná pomocou hodnoty $1 - p$. Replikácia závisí od výskumného plánu, výberu a váhy skutočného efektu.

Vidíme, že testovanie H_0 nám často neodpovedá na to, čo chceme naozaj poznať.

Nezistíme ním, napríklad, hodnoty $p(H_0 | D)$, $p(H_a | D)$, $p(\text{replika} | D)$ alebo $p(H_0 | H_0 \text{ zamietame})$. Vypovedá len o $p(D | H_0)$. Možným riešením je uplatnenie Bayesovského prístupu (pozri, napríklad, Christensen, 2005, Kline, 2004).

Ďalšie problémy (skreslenia) vyplývajú aj z toho, že nezamietnutie H_0 sa často nepublikuje, akoby len zamietnutie H_0 potvrdzovalo kvalitu výskumného dizajnu.

V súčasnosti existujú tri kategórie výskumníkov:

1. tí, ktorí pokračujú spôsobom použitia štatistických testov ako v ostatných 50 rokoch,
2. tí, ktorí prestali používať štatistické testy (viacerí z nich bojujú proti štatistickému testovaniu),
3. tí, ktorí len výberovo, zdôvodnene používajú štatistické testy.

Čo robiť?

Odporúčame:

- neupadať do stereotypov, štatistické testovanie nulových hypotéz má oveľa užšie efektívne použitie, ako sa to vo vedeckých publikáciách javí,
- stanoviť len plauzibilnú nulovú hypotézu, používať - ak je to vhodné - non-nil hypotézy,
- pri aplikácii testu uvádzať odhad jeho apriórnej sily,
- interpretáciu štatistického testovania neuzatvárať s použitím štatistickej terminológie (v prezentácii výsledkov testovania hypotéz sa vyhýbať slovu „signifikancia“)
- brať vážne odporúčania American Psychological Association (2001) a Wilkinson, L., & Task Force on Statistical Inference. (1999), kde je to možné, prezentovať a interpretovať:
  - intervalové odhady parametrov populácie
  - niektorý z indikátorov effect size a jeho intervalový odhad (demonštrovať vecnú závažnosť výsledkov, výlučne štatistická signifikancia nie je pre tieto účely vhodná),
- reformovať vzdelávanie štatistiky, písať knihy korešpondujúce s novým štýlom,
- vykonať zmeny v editorskej politike vedeckých časopisov,
- uskutočniť vhodný výber štatistického softwaru.

LITERATÚRA

- American Psychological Association (2001). *Publication Manual of the American Psychological Association* (5th ed.). Washington, D.C.: A.P.A.
- Carver, R. P. (1978). The case against significance testing. *Harvard Educational Review*, 48, 378-399.
- Cohen, J. (1994). The earth is round ($p < .05$). *American Psychologist*, 49, 997-1003.
- Finch, S., Cumming, G., & Thomason, N. (2001). Reporting of statistical inference in the *Journal of Applied Psychology*: Little evidence of reform. *Educational and Psychological Measurement*, 61, 181-210.
- Gigerenzer, G. (1993). The superego, the ego, and the id in statistical reasoning. In G. Keren & C. Lewis (Eds.), *A handbook for data analysis in the behavioral sciences: Vol. 1. Methodological issues* (pp. 311-339). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Gigerenzer, G. (1998). We need statistical thinking, not statistical rituals. *Behavioral and Brain Sciences*, 21, 199-200.
- Gigerenzer, G. (2004) Mindless statistics. *The Journal of Socio-Economics* 33 587–606.
- Glass, G. V. (1976). Primary, secondary, and meta-analysis of research. *Educational Researcher*, 10, 3-8.
- Christensen, R. (2005). Testing Fisher, Neyman, and Bayes. *The American Statistician*, Vol. 59, No. 2.
- Kline, R. B. (2004) Beyond significance testing: Reforming data analysis methods in behavioral research. Washington, DC: American Psychological Association.
- Krueger J. (1998) The bet on Bias: a Foregone Conclusion?. *Psycoloquy*: 9(46). <http://www.cogsci.soton.ac.uk/cgi/psyc/newpsy?9.46>
- Morrison, D. E., & Henkel, R. E. (Eds.). (1970). *The significance test controversy*. Chicago: Aldine.
- Nickerson, R. S. (2000). Null hypothesis significance testing: A review of an old and continuing controversy. *Psychological Methods*, Vol. 5, No. 2.
- Rozeboom, W. W. (1960). The fallacy of the null hypothesis significance test. *Psychological Bulletin*, 57, 416-428.
- Thompson, B. (1996). AERA editorial policies regarding statistical significance testing: three suggested reforms. *Educational Researcher* 25, 26–30.
- Wilkinson, L., & Task Force on Statistical Inference. (1999). Statistical methods in psychology journals: Guidelines and explanations. *American Psychologist*, 54, 594-604.
- Thompson, B. (2000). Various Editorial Policies Regarding Statistical Significance Tests and Effect Sizes. <http://www.coe.tamu.edu/~bthompson/journals.htm>.
- Thompson, W. (2001). 402 Citations Questioning the Indiscriminate Use of Null Hypothesis Significance Tests in Observational Studies. <http://biology.uark.edu/Coop/Courses/thompson5.html>.

METODOLÓGIA A PSYCHOLOGICKÁ PRAX.

TEODOR KOLLÁRIK

FSEV UK v Bratislave

Problematika metodológie psychológie zahŕňa viacero aspektov, jedným z nich je vzťah teórie a praxe. Z hľadiska teórie je to snaha psychológov konštruovať a prijať základné a všeobecne platné teoretické prístupy, podporujúce snahu o vytvorenie všeobecnej psychologickkej teórie. Toto úsilie naráža na určité zásadné problémy, ktoré nezriedka vedú psychológov ku skepse, či už skrývanej alebo prezentovanej. Nie je ani divu, keďže predpovede z polovice minulého storočia o blízkosti vynorenia sa takejto teórie sa nepodarilo a ani nedarí naplniť.

Dokonca ani v jednotlivých psychologických disciplínach, napríklad sociálnej psychológie (čo mi je z odborného hľadiska najbližšie), kde sa konštatuje, že po smrti K. Lewina sa v sociálnej psychológii neobjavila žiadna teória vyššieho rangu. Dokonca skepsa existuje aj v niektorých konkrétnych oblastiach psychológie. Môžem uviesť problém **skupín**, resp. skupinovej dynamiky, o budúcnosti ktorého v rámci psychológie píše **I. Steiner v r. 1974** optimistický článok. O dvanásť rokov neskôr neskrýva svoje sklamanie, pričom ako príčinu toho vidí v spätosti s teóriami a výskumnými metódami, ktoré sú neprajné štúdiu malých skupín. A na dôvažok **J. M. Levine a R. L. Moreland (1990)** konštatovali, že jeho varovanie prichádza príliš neskoro a psychológia, resp. sociálna psychológia na tomto poli stratila svoje dominantné postavenie.

Ak by som to chcel s kategorizovať, môžeme povedať, že je to vnútorný problém psychológie a psychológov. (podrobne analyzovaný v práci D. Kováča : Teória všeobecnej psychológie, 1985, D. Kováč: a kol.:Psychológia pre budúcnosť, 2005 i v rámci jeho vystúpení na odborných podujatiach) . Skutočne netreba skrývať, že existuje veľký rozpor medzi množstvom výskumov, cenných zistením a možnosťou ich zovšeobecnenia a sformovania do zjednotenej teoretickej koncepcie. Možno je to vyvolané aj roztrieštenosťou a diferenciáciou názorov na pojmy, kategórie, princípy i zákony psychológie a pod. Len si uvedomme, koľko je teórií v psychológii a jej jednotlivých disciplínach.

Ani to nemusí byť na škodu v psychológii, ale skôr ide o to do ktorého modelu (modelu objavov, inštrumentálneho, alebo interakčného) ich možno zaradiť.

Podľa **modelu objavov** je cieľom získať poznatky vedy, ktoré sú dôležité na základe kritérií vedeckej validity. Reprezentuje ich najmä súbor teoretických poznatkov, pojmov, kategórií a pod. **Inštrumentálny model** stavia viac – menej na riešení praktických problémov a považuje vedu jednoducho za organizovaný prostriedok na ich riešenie. **Interakčný model** pripisuje vývoj vedy vedcom, teórii i praxi. S tým korešponduje riešenie tých oblastí a problémov, ktoré sú vedecky hodnotné, ale zároveň aj prospešné pre prax.

V tomto zmysle vedu a jej teóriu treba chápať ako konkrétny faktor rozvoja spoločnosti, čo samo osebe určuje jej aplikačný význam a hodnotu pre prax. Samotná prax tu nadobúda kritériálny význam vzhľadom na teóriu a jej opodstatnenosť a stáva sa nielen konzumentom vedy, ale aj priamym kritériom jej úspešnosti. V súlade s tým sú názory, aby kritériom posudzovania kvality a úrovne teórií bola ich kvalita aplikácie v praxi.

Podľa mňa netreba sa brániť tomuto spojeniu, pretože je dosť dôkazov o negatívnych dopadoch preferovania a aplikovania iba jedného modelu. Klasickým príkladom môže byť skúsenosť v USA, kde pragmatická orientácia mala negatívne dopady na rozvoj psychologickéj teórie. **Nemôže dominovať iba „problém a jeho riešenie“ ako problém praxe, ale aj ako problém teórie a vedy.**

A už sme pri faktore, nazvanom **prax**. V akej miere dokáže byť vyrovnaným partnerom vedy, aké postoje k nej zaujíma, ako dokáže jej poznatky využívať a pod. Moje skúsenosti v tomto ma nabádajú k opatrnosti a zdržanlivosti asi v tom smere, že prax (i napriek existujúcim výnimkám) vykazuje deficit v partnerstve s vedou, v našom prípade konkrétne s psychológiou. Dokonca, ak porovnam túto praktickú konfrontáciu s rokmi mojich začiatkov v chemickej praxi od r. 1968, sa mi zdá, že málo sa zmenilo k lepšiemu.

Výstižným tu môže byť nasledovné výroky na adresu psychológa, ktorý zaujal stanovisko a zhodnotil konkrétnu situáciu :

Typický psychológ. Prázdne dristy zaobalené do debilného psychologického terminologického slovníka. Zjavne si kdesi čosi prečítal a robí múdreho.

I keď to nepovažujem za reprezentatívny postoj praxe, ale hlbšie zamyslenie sa nad tým ma vedie k záveru, že za takéto postoje nemôže psychológia, ale **poznatková úroveň praktikov v oblasti psychológie a ich skúseností kontaktácie s konkrétnymi psychológmi.**

A potom sú aktuálne otázky:

Kto, čo a ako predkladá praktikom odborné informácie, resp. ako ich dokáže pretransformovať do konkrétneho života, napr. do pracovného tímu, školskej triedy, rodiny a pod.

Ako sú psychológovia pripravení na prax, aké modely úspešných teoretikov a praktikov majú, resp. ktorých im v tomto smere predkladáme?

Vieme my sformulovať znaky a charakteristiky pozitívneho modelu v psychologickéj praxi?

Ako sú pripravení formulovať problém a riešiť ho z hľadiska jeho existencie a riešenia na báze teoreticko-metodologických poznatkov?

Ako vieme využiť cenné poznatky teórie pre prax?

Nebolo by spravodlivé všetku vinu za tento stav zvaľovať iba na prípravu psychológov. Nemyslím si totiž, že rozvoj psychológov v praxi smeruje k ich vyššej teoreticko – metodologickej pripravenosti/spôsobilosti a nie iba praktikizmu. Hoci systém a spôsob pregraduálnej prípravy tu má svoj podiel. Môžem to dokladovať metodologickou kvalitou realizovaných výskumov v rámci diplomovej a dizertačnej práce. Markantné je to najmä vo formulácii riešeného problému a jednotlivých hypotéz. Spätosť tu zrejme je, že ak nedostatky v tomto smere sa objavujú v diplomových prácach, je veľká pravdepodobnosť, že to bude aj v prácach dizertačných. Je to smutné, ale musím konštatovať, že je dosť uchádzačov o titul doktor filozofie, nedokážu exaktne formulovať **hypotézy**. V žiadnom prípade nemožno za ne považovať napríklad takto formulované hypotézy:

- **Predpokladáme, že budú rozdiely medzi mužmi a ženami, vekovými skupinami a pod.**

- **Očakávame, že jednotlivé súbory sa budú líšiť v úrovni emocionality.**
- **Zistíme rozdiely medzi skupinami v oblasti sociálnej atmosféry.**
- **Úroveň neuroticizmu bude v závislosti od veku, pohlavia a pod.**

Pritom kniha L. Maršálovej „Metodologické základy psychologického výskumu“, 1976 má 30 rokov, v roku 2000 vyšla kniha J. Ferjenčíka „Úvod do metodologie psychologického výskumu“, v roku 2002 kniha A. Rítomského „Metódy psychologického výskumu: kvantitatívna analýza dát“. To len, aby som spomenul knižné publikácie od domácich autorov.

Pritom metodológia sa vyučuje na každej katedre, pripravujúcich psychológov, či už jednodobrovom štúdiu, alebo v kombinácii. Vzhľadom k tomuto stavu sa vynára otázka: Neláka metodológia psychológov? Alebo má pozíciu nezaujímavej pre psychológa?

Treba úprimne povedať, že v praxi je pozícia psychológa pri riešení určitého problému sťažená najmä úrovňou formulovanej požiadavky, resp. formulovanie problému problému.

Rámcove môže ísť o štyri formy:

1. laická požiadavka na riešenie určitého problému,
2. laicky sformulovaná úloha pre psychológa,
3. vyzvanie psychológa, aby sformuloval problém,
4. odborne sformulovaný psychologický problém.

Je zrejmé, že váhu a kvalitu metodológie riešenia týchto požiadaviek determinuje kvalita a poznatky „objednávateľov“, resp. užívateľov – teda praktikov. Tá môže a aj je rozdielna, dúfam ale, že nie je už taká, ako obrazne formuloval takmer pred 100 rokmi významný vtedajší psychotechnik Gilbrecht pôsobenie psychológov nasledovne:

„Obyčajne sa vyrábajú nástroje a náradia (napr. stoličky) tak ako rakvy. Ten, kto rakvu robí, nestojí o ňu. Kto si ju objednáva a platí, nepotrebuje ju pre seba a ten, komu je určená, nemá už do toho čo hovoriť“. Brožek, J. – Hoskovec, J.: K ranému inštitucionálnému vývoji užité psychológie v Československu, Psychologie v ekonomické praxi, 1986, 3, s. 113-126, c. s. 118).

Ďalší príklad problémovej oblasti v aplikovanej psychológii môže byť **psychodiagnostické testy** a kvalita podkladov pre interpretáciu nimi získaných dát. To znamená, kvalitu metódy a následné interpretačné možnosti. Hoci je všeobecne známe, aké psychometrické kritériá musí psychodiagnostická metóda spĺňať, nemôžeme byť v tomto smere spokojní.

KLASIFIKÁCIA A INTERPRETÁCIA VÝSKUMNÝCH DÁT (PROBLÉMPOZNANIA Z VIDENIA A POČUTIA)

EMIL KOMÁRIK

Psychologická veda trpí na následky rozhodnutí urobených v minulosti, ktoré sa čím ďalej tým viac ukazujú ako slepé uličky v poznávaní človeka. Nevieťm zhodnotiť, ako ďaleko možno ešte v nastúpenom úsilí pokračovať, kým sa príde po „dead end“ Ale domnievam sa, že treba aspoň niektoré z týchto rozhodnutí pomenovať a rozmyšľať ako ďalej. A musím upozorniť, že sú situácie v ktorých jediná cesta napred, je vrátiť sa na začiatok.

Asi jedno z najškodlivejších rozhodnutí je rezignácia pred koncepciou rovnocenných a nezávislých prístupov ku skúmaniu človeka, ktorej dôsledkom je, že namiesto jednej psychológie máme psychológií šesť. To by nebola až taká tragédia, k vrcholu Everestu vedie mnoho ciest. Lenže výsledkom tejto logiky nie je šesť ciest ale šesť Everestov. Šesť principiálne odlišných obrazov a explanácií človeka a jeho konania. Ak to trochu pripomína obraz slona z indickej bájky o slepeckej metodológii poznávania, tak asi to nebude celkom náhoda. Lebo každý z týchto prístupov má vlastný okruh problémov, vlastné metódy prístupu, vlastné výsledky skúmania a vlastný explanačný model, a všetky sú navzájom nekompatibilné.

Druhá slepá ulička, po ktorej sa psychologické poznanie uberá, je nejasnosť cieľa skúmania. Domnievam sa, že pokiaľ sa nezhodneme na tom, že psychológia skúma sebariadenie človeka, nemáme možnosť rozhodnúť, ktoré javy majú v sústave psychiky aké miesto a akú dôležitosť. Ignorovanie toho, že riadenie vnútorných pochodov v tele a riadenie obchodnej firmy sú trochu odlišné činnosti, aj keď sú vykonávané tým istým mozgom. Pozitivistická metodológia skúmania nás vedie k tomu, aby sme skúmali veci podľa toho, čo vidíme. Ale realita psychického sveta je taká, že väčšinu psychických javov nikdy vidieť nebudeme, a to nielen preto, že sú ťažko dostupné, ale hlavne preto, že neexistujú v inej podobe, iba ako slová. Nemáme koncepciu sebariadenia slovami. A nie nepodstatný problém psychologickej metodológie vidím v tom, že sa usiluje poznávať a vysvetľovať veci zdola nahor. To je iste dobrý postup na vysvetľovanie v prírodných vedách, ale ak ide o riadenie, tam sa musí ísť zhora nadol. Obrazom teoretickej neujasnenosti v tejto oblasti je koncepcia jednej vševládnej riadiacej sústavy, zloženej z mozgu a predĺženej miechy. Lebo v reále biologické riadenie nemá agregátovú podobu. Ono rozdiel medzi šoférom auta a pohoničom furmanského voza nie je až taký veľký, kým všetko funguje. Skutočný rozdiel sa ukáže vtedy keď zaspia. Auto asi skončí na strome šofér pri perlových bránach nebeských, zatiaľ, čo povoz bez najmenších problémov pokračuje vjazde a skončí na dvore obľúbenej krčmy. Dôvod je, že povoz riadia dve riadiace sústavy, ak vypadne vyššia nižšia pokračuje síce menej kompetentne ale úspešne ďalej. Koncepcia jedného riadiaceho systému, kde celé telo myseľ i správanie predstavujú jeden agregát, ak nechcem povedať zlepenec, má za následok, že psychická realita skúmania sa deformuje a my v skutočnosti neskúmame javy tak ako naozaj fungujú, ale ich priemet na rovinu agregácie. Všetci vieme, že telo tvorené hladkým svalstvom má svoj vlastný autonómny riadiaci systém, ale nevyvodili sme z toho dôsledky. Kým bola teória stresu

obmedzená na oblasť pohybového aparátu, bola jasná a zrozumiteľná, keď sa do nej začali montovať hodnotové premenné ako eustres a distres, značne stratila na zrozumiteľnosti a elegancii. Každému je jasné, že talent a nadanie súvisia s tými istými vnútornými kvalitami, a jediný rozdiel je vzťahový rámec ich použitia, že pri skúmaní nadania ide o rozvoj osobnosti jeho nositeľa, pri skúmaní talentu ide o hľadanie najlepšieho ťažného koňa na vykonanie práce, ktorú chce mať vykonanú niekto iný, spravidla obchodná inštitúcia, nech už ju nazveme akokoľvek vznešene.

Tretím nešťastným rozhodnutím, ktoré pripravilo a pripraví psychológii a psychológom ťažké chvíle je rozhodnutie, že ľudské výtvory sú viac ako človek sám. Determinácia zvonku znie priamo hrôzostrašne. Ale ešte stále veríme, že experimentátor, ktorý uskutočňuje experiment s učením, je vonkajším prostredím učiaceho sa. A stále veríme, že spoločnosť je viac, je hodnotnejšia ako jednotlivci, ktorí ju vytvárajú. Logika myslenia podľa ktorej je výtvor hodnotnejší, zložitejší a významnejší ako jeho tvorca, a navyše že tvorca je sám svojimi dielam podriadený, je v našom psychologickom myslení tak zafixovaný, že si vôbec nevieme predstaviť, že by to mohlo byť inak.

Predstava, že rodina a spoločnosť sú menej ako osobnosť, je skoro nepredstaviteľná, aj keď všetci vieme, že dieťa sa prejaví najprv ako osobnosť a až potom sa učí za člena rodiny nehovoriac o členstve v spoločnosti.

Tri uvedené myšlienkové schémy prinášajú dôsledky, ktoré z psychologických poznatkov robia občas bludisko, v ktorom interpretácia vedeckého zistenia spočíva v tom, že sa v konečnom dôsledku snažíme ukázať, že daný jav nie je celkom to, čo o ňom tvrdíme, že je. Konformita je poddanie sa skupinovému tlaku, ale konformita je aj správanie, keď človek uverí svojej žene viac ako svojim očiam, aj keď neuverí, ale bude to tvrdiť, lebo je to preňho výhodnejšie ako si priznať pravdu, a aj to keď človek úprimne verí, že všetko čo relevantná osoba tvrdí, musí byť pravda. Tak čo je konformita?

Jedným z dôsledkov agregátovej koncepcie sebariadenia je vytváranie konceptuálnych a potom aj štatistických chimér. Chiméra nie je hodnotiaci alebo odsudzujúci výraz, prevzal som ju z terminológie génového inžinierstva, kde označuje organizmus vyvinutý z bunky, do ktorej boli umelo vložené genómy dvoch odlišných organizmov. Ak máme drobný neporiadok v hierarchii nadriadenosti a podriadenosti jednotlivých funkcií, môžu vzniknúť terminologické konštrukcie ktoré spájajú do jedného pojmu funkčne nesúvisiace fenomény. K vytváraniu takýchto chimér môže dochádzať i pri teoretickom skúmaní vecí, ale obrovskú záľahu chimér priniesla štatistika.

Multivariačné techniky analýzy údajov pracujú s údajmi, ktoré vložíme do súborov. A okrem zdravého rozumu nemáme nijaké kritériá, aby sme oddelili to, čo môžeme a čo nemôžeme dávať dohromady. Ak pri predikcii športového výkonu v basketbale vyjde, že výška nehrá úlohu, ale rozhodujúce sú tréňovanosť a vitálna kapacita pľúc, tak je to pri výbere talentov poznatok úplne nanič, pretože nízka významnosť výšky je daná tým, že v skúmanom súbore boli basketbalisti a tí sú všetci vysokí. A tréňovanosť a vitálne kapacita pľúc sú výsledkom učenia, čo je u začínajúcich skôr činiteľ, ktorý výber sťažuje, než aby ho uľahčoval. Všimol som si pri jednom výskumenáboženských postojov, že ich korelácia s osobnosťou meranou nástrojmi odvodenými z koncepcie big five je na úrovni 0.09 až 0.1. Ak je náboženský postoj jav, ktorého vzťah s údajmi o osobnosti je

zanedbateľný, tak je namieste otázka, čo to vlastne zisťujeme. Ved' sotva sa nájde psychický fenomén ktorý by mal byť s osobnosťou viac zviazaný ako náboženstvo. Nie je nakoniec aj big five nejakým typom štatistickej chiméry? Keď som sa naučil čítať, boli obľúbeným mojím čítaním staré učebnice. Vtedy sa ešte učebnice kupovali a k poznatkom v nich obsiahnutých mali potom prístup aj rodičia a mladší súrodenci, čo je dnes prakticky vylúčené. Spomínam to preto, že v učebnici astronómie sa celkom vážne rozprávalo o kanáloch na Marse, ktoré objavil a popísal istý pán, tuším sa volal Schiaparelli, a bola tam aj celkom seriózne vyzerajúca fotografia Marsu, na ktorej boli kanály zachytené. Keď som sa učil astronómiu na strednej škole ja, už po Marsových kanáloch ani pes neštekol.

Domnievam sa, že cesta, ktorou by sme sa pri skúmaní psychickej reality mali ďalej uberať, je cesta dezagregácie psychiky na skutočne existujúce funkčné jednotky, ktoré reálne vykonávajú riadiacu činnosť, na hľadanie vzájomných prepojení v sústave nad a podriadenosti a koncipovanie psychologických pojmov s ohľadom na túto zložitosť. Zobrať vážne skutočnosť, že slová sú mnohodimenzionálne a majú miesto nielen ako informácie ale aj ako riadiace príkazy hlavne v naučených spôsoboch konania a zakomponovať hierarchiu javov do interpretačných vzorcov a do zadaní na štatistické výpočty.

KVALITA DOTAZOVÁNÍ V PSYCHOLOGII A SOCIÁLNÍCH VĚDÁCH – PERSPEKTIVY NABÍZENÉ KOGNITIVNÍMI ASPEKTY DOTAZOVÁNÍ

STANISLAV JE•EK

*Institut pro výzkum dětí, mládeže a rodiny (IVDMR)
Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita Brno
stan@fss.muni.cz*

Ať již v podobě rozhovoru či dotazníku, dotazování je nejpoužívanější metodou tvorby dat v psychologii a sociálních vědách. V současné době běžně aplikovaná pravidla pro kvalitní výzkumné dotazování jsou postavená na několik desítek let starých zkušenostech pocházejících většinou z průzkumů veřejného mínění. Jde o jednoduchá empirická pravidla týkající se formulace otázek a nabízených odpovědí, s jakými se setkáme ve většině metodologických učebnic. V posledních dvou desetiletích nabralo na síle zkoumání procesu dotazování z pozic současné kognitivní psychologie. Poznatky o kognitivních a sociálně kognitivních procesech probíhajících při dotazování respondentů jsou díky své obecnosti aplikovatelné na širokou paletu situací, v nichž tvoříme data prostřednictvím dotazování.

Dotazováním, o němž zde píší, míním všechny formy kladení otázek s cílem dozvědět se respondentovy odpovědi na tyto otázky. Kvalita odpovědi, o níž uvažujeme, je v těchto případech velmi blízká pravdivosti odpovědi. Jde o dotazování se na výskyt, četnost či kvalitu určitých jevů, které respondent pozoroval na sobě, druhých, či okolí. Poněkud jinou formou dotazování je psychodiagnostické dotazování, v němž jsou otázky podněty, které mají vyvolat verbální (ale i neverbální) chování, jehož diagnostická významnost pro konkrétní účely je ověřována různými validizačními postupy. Kvalita odpovědi je pak dána specifickými potřebami konkrétní diagnostiky a v mnoha případech není pravdivost odpovědi nijak významná. Úvahy v tomto textu se týkají především prvního zmíněného typu dotazování, tj. dotazování, v němž nám jde o pravdivost odpovědi.

Takové dotazování je v mnoha oblastech sociálních věd zcela převládající metodou. Například v deseti namátkou vybraných číslech Československé psychologie z ročníků 2004 až 2006 jsem našel 28 empirických studií, z nichž 24 mělo jako primární (a většinou jedinou) metodu některou z forem dotazování. Přitom je třeba si uvědomit, že dotazování jako metoda tvorby výzkumných dat je vlastně zprostředkovaným pozorováním. Využíváme respondenta, aby nám sdělil výsledky svého neformálního pozorování jevů, k nimž sami nemáme přístup, nebo si jejich pozorování nemůžeme z různých důvodů dovolit. Protože respondent je vlastně necvičený pozorovatel, snažíme se mu obvykle jeho situaci co nejvíce zjednodušit, abychom minimalizovali chyby. Volíme proto mezi různými formami dotazování – více či méně strukturovanými rozhovory, dotazníky, focus groups, deníky apod. Volíme i formu a strukturovanost otázek. To vše s cílem usnadnit a tím zpřesnit respondentovo pozorování, resp. výpovědi o pozorování.

Vzhledem ke zmiňované převaze dotazovacích metod bychom si patrně měli přát, aby to dotazování bylo tou nejpracovanější metodou. Je tomu tak? To je těžké posoudit. Máme však několik způsobů, jimiž se snažíme zajistit dobrou kvalitu odpovědí. Těmi tradičními jsou *standardizace otázek* (strukturování), *zmnožení otázek* a *ladění otázek*.

K nim se nyní řadí i relativně integrující interakčně-kognitivní přístup k zajištění kvality procesu dotazování.

Přístup *standardizační* je založen na velmi prosté myšlence, že čím bude otázka explicitnější, přesnější, tím lepší oporou bude respondentovi a zároveň bude stejnou oporou všem respondentům. *Zmnožení otázek* je vlastně klasickou psychometrickou cestou, kdy se snažíme vybídnout respondenta k pozorování jevu více otázkami, přičemž to, co budou v odpovědích na všechny otázky společné, považujeme za spolehlivou výpověď o pozorovaném jevu. Deficity jednotlivých otázek se v tomto pojetí mají vzájemně vyrušit, tj. mají být náhodné, což kontrolujeme statistickými psychometrickými postupy, jako je položková analýza, faktorová analýza, Cronbachovo α , apod (Rust, Golombok, 1989). V méně formalizované podobě na vyšší úrovni nebo v kvalitativním výzkumu o tomto postupu mluvíme jako o triangulaci. Postup *ladění otázek* nejde cestou kvantity opory respondentovi, ale kvality. Jde tedy o dlouhodobé shromažďování empirických zkušeností s jednotlivými formulacemi otázek na konkrétní věci a jednotlivými způsoby kladení těchto otázek. Existuje rozsáhlá empirická literatura o tom, jaké jsou zkušenosti s různými způsoby formulování otázek na rozličná témata v sociálních vědách (přehled např. Bradburn, Sudman, Wansink, 2004) a jaké typy chyb se v odpovědích na tyto otázky vyskytují (Biemer, Lyberg, 2003; Groves, 1991). I zde slouží k organizaci zkušeností s různými formulacemi otázek především statistika a psychometrika.

Jak cesta prostřednictvím zmnožení otázek, tak cesta ladění otázek mají jednu zásadní nevýhodu. Jsou to v zásadě postupy typu pokus-omyl. Vyvinuté statistické a psychometrické postupy umožňují v datech velmi přesně a citlivě odhalit chyby v provedeném dotazování, ovšem poskytují jen rámcová doporučení pro tvorbu nových otázek. Oba přístupy vyprodukovaly velké množství empirických zkušeností, které však nespojuje jednotná (či jednotné) teorie. Aplikace empirických poznatků pak vyžaduje poměrně obtížné posouzení, nakolik je nová oblast, na niž chceme je aplikovat, podobná některé z oblastí, s nimiž již máme empirické zkušenosti. Nehledě na to, že získat a udržovat přehled o takové šíři empirických poznatků z mnoha různých oblastí je velmi obtížné. Právě o ucelenou teorii interakce mezi tazatelem a respondentem, která by vysvětlovala značnou část empiricky zjištěných problémů dotazování, se snaží *kognitivní přístup k metodologii dotazníkových šetření* (CASM, Cognitive Aspects of Survey Methodology; Tourangeau, Rips, Rasinski, 2000).

Současný stav výzkumné praxe v dotazníkových šetřeních v ČR

Penetrace teorií a poznatků CASM přístupu do běžné praxe v dotazníkových šetřeních v ČR je zatím minimální. Díky absenci takové jednotné teorie dotazování je obtížné aplikovat existující zkušenosti na nové oblasti. Nemáme žádné zavedené a všeobecně známé indikátory zastarávání existujících metod. Také při převodu zahraničních metod do češtiny jsme při dodržení běžných pravidel převodu (např. Hambleton, 2005) odkázáni především na ladění překladu metodou pokusů. Z výše uvedeného plyne velká nutnost pilotování dotazníkových metod, zvláště ad hoc výzkumných metod. Například v *Československé psychologii* je však pilotáž zmiňována jen zřídka.

Dalším běžným prvkem dotazníkových šetření je to, že všichni respondenti ve výzkumu jsou považováni za rovnocenné. Za ideál je považován *demograficky* reprezentativní vzorek, který je reprezentativním vzorkem populace lidí, nikoli však nutně populace zkoumaných jevů. Tomuto ideálnímu vzorku chceme ideálně předkládat stejné (standardizované) podněty – dotazníky. Tím očekáváme, že získáme (kvantitativně) srovnatelné reakce – odpovědi. Bohužel – z hlediska prezentovaného ideálu – různí lidé reagují na tentýž podnět různě, a to z důvodů, které nijak nesouvisí se zkoumaným jevem. Ovšem takové respondentovo odchylení od očekávaného (běžného, ve vzorku převažujícího) způsobu odpovídání pak často spadá do kategorie chybných či chybějících odpovědí. S jejich analýzou se v *Československé psychologii* opět příliš nesetkáváme. Mluvíme-li obecně o reprezentativnosti, měla by nás zajímat také reprezentativnost z hlediska respondentské kompetence vzhledem ke konkrétní otázce či okruhu otázek.

Posledním běžným prvkem dotazníkových šetření, který souvisí s kognitivními aspekty dotazování, je implicitní ztotožňování validity škál s unifaktorialitou (popř. očekávanou jednoduchou faktorovou strukturou) a jejich reliability s výší Cronbachova koeficientu α . Unifaktorialita určitého množství položek, resp. vysoké korelace mezi položkami, může být způsobena stejně tak dobře tím, že položky pocházejí z jedné domény (tj. ptají se na totéž), ale i tím, že na ně respondent reaguje stejně „chybně“, např. vyhýbavě, nebo jim stejně nerozumí. Jinými slovy vysoká interní konzistence udává míru, v níž respondenti reagují na všechny položky škály stejným způsobem, bez ohledu na to, jakým stejným způsobem. To, jaký způsob odpovídání respondenti volili, je otázka, jakou si klademe v přístupu CASM.

Stručná historie a poznatky kognitivního přístupu k dotazníkové metodologii

Počátky kognitivního přístupu k dotazníkové metodologii (přístup CASM) lze hledat na přelomu 70. a 80. let 20. století, kdy proběhlo několik mezioborových konferencí na toto téma. Sborníky a zprávy z těchto konferencí (Moss, Goldstein, 1979; Biderman, 1980, Jabine, Straf, Tanur, Tourangeau, 1984) pak daly vzniknout výzkumnému směru, jehož označení *Cognitive Aspects of Survey Methodology* pochází z názvu semináře z roku 1983 organizovaného americkou National Research Council (Tanur, 1992:ix). Poznatky se postupně rozšiřovaly a reprezentativní monografie o chybách v dotazníkových šetřeních mají stále více kognitivní charakter (např. Biemer et al., 1991; Lyberg et al., 1997; Groves et al., 2004). V roce 1996 vyšla první monografie učebnicového charakteru (Sudman, Bradburn, Schwartz, 1996) následovaná dalšími popularizujícími texty (např. Tourangeau, Rips, Rasinski, 2000).

Základní myšlenkou přístupu CASM je aplikace poznatků a metod kognitivní psychologie včetně sociální kognice na situaci výzkumného dotazování. Řeší se zde tedy to, jakým způsobem respondent rozumí otázce, problémy paměti a vybavování relevantních paměťových obsahů, problémy kognitivního zpracování veškerých těchto informací a problémy rozhodování se pro určitou odpověď. To vše jsou oblasti řešené na obecnější úrovni v kognitivní psychologii či kognitivních vědách. Na úrovni metod převzal přístup CASM z kognitivní psychologie především interakční analýzu (Schwartz, Sudman,

1996) a metodu kognitivního rozhovoru (Ericsson, Simon, 1984; Willis, 2005) jako introspektivního zdroje dat o procesu odpovídání na otázku.

Základním integrujícím příspěvkem přístupu CASM jsou kognitivní modely procesu odpovídání na otázky. Ty umožňují třídít různé chyby a problémy, s nimiž se setkáváme v dotazníkových šetřeních, podle toho, v jaké fázi tohoto procesu se vyskytují, a usuzovat na jejich příčiny. Těchto modelů je více, ovšem základní prvky se napříč různými modely shodují. Za takový společný základ lze považovat **4 fáze procesu odpovídání na otázku** – porozumění, vybavení, posouzení a formulování odpovědi (Tourangeau, Rips, Rasinski, 2000).

Ve fázi **porozumění** respondent musí pozorně vnímat otázku (vyslechnout, přečíst) a s ní spojené instrukce, vytvořit si mentální reprezentaci základní struktury otázky, identifikovat ohnisko otázky (požadované informace) a propojit termíny použité v otázce s relevantními pojmy. K porozumění respondent vědomě i nevědomě využívá i širokou paletu kontextuálních nápovědí – kontext dotazování (výzkumu), kontext ostatních otázek i formulaci otázky samotné (např. nabídnuté odpověďové alternativy). Respondent zde také často řeší dilema, zda přiznat, že otázce nerozumí, nebo nepřiznat.

Ve fázi **vybavení** si musí respondent vytvořit strategii vybavování paměťových obsahů relevantních pro předmět otázky, vybavit si specifické a obecné vzpomínky a vyplnit chybějící detaily. Tato fáze je ohrožena všemi druhy paměťových chyb (Schacter, 1999). Vybavování, má-li být kompletní, je pro respondenta poměrně zdlouhavé a namáhavé. Proto je tato fáze odpovídání dosti závislá na raportu či míře motivace respondenta. Pokud respondent ve fázi porozumění rozpoznal, že položka požaduje hodnocení, které již bylo vytvořeno (respondent jej zná), je fáze vybavení a posouzení přeskačována, popř. výrazně redukována na zkusmé vybavení materiálu pro confirmaci vybaveného hodnocení.

Ve fázi **posouzení** musí respondent posoudit úplnost a relevanci vybavených vzpomínek, učinit závěry na základě jejich dostupnosti, integrovat vybavený materiál a udělat odhad založený na částečných vzpomínkách. Postup integrace vybavených paměťových obsahů není téměř nikdy exaktní, obvykle používáme nějakou strategii odhadu – heuristiku. Tato fáze je ohrožena množstvím kognitivních chyb a zkreslení, kterých se dopouštíme při vytváření odhadů díky omezením používaných heuristik (Tversky, Kahneman, 1982). Většina těchto zkreslení má původ v přílišné víře v to, že prvních pár relevantních paměťových obsahů, které se nám vybaví, velmi dobře reprezentuje požadovaný předmět otázky. Díky tomu se opět otvírá velký prostor pro kontextuální proměnné, které ovlivňují vybavování paměťových obsahů. Tato fáze je podobně jako předchozí fáze vybavení podstatně redukována, pokud je položkou požadováno již existující hodnocení.

Ve fázi **formulování odpovědi** musí respondent zformulovat za základě výsledků fáze posouzení odpověď na otázku. To zahrnuje zvážení nabízených odpověďových alternativ a zkorigování odpovědi do té míry, aby ji byl respondent ochoten vyslovit (napsat). V této situaci se vynořují efekty sociální žádoucnosti a podobné efekty.

Autoři různých modelů se pak liší v tom, kam do těchto fází kladou příčiny různých „chybných“ způsobů odpovídání - low-road, satisficing - oproti idealizovanému respondentskému výkonu - high road (Tourangeau, Rips, Rasinski, 2000).

Proces odpovídání na otázku je zatím nejvíce zkoumán v oblasti otázek na postoje, preference, hodnoty (Tourangeau, 1999), četnosti či pravděpodobnosti chování či události (Sedlmeier, Betsch, Renkewitz, 2002), data a trvání události (Tourangeau, Rips, Rasinski, 2000) a na „citlivé“ chování (Groves et al., 2004).

Dalším důležitým výstupem přístupu CASM je poznatek, že respondenti velmi často odpověď na otázku **odhadují**. Důvody jsou různé a zahrnují kognitivní neschopnost či neochotu provést všechny kroky, které je v procesu odpovídání potřeba učinit, ale i sociálně kognitivní, interakční důvody (Schwartz, 1996). Strategie odhadu, které respondenti používají – heuristiky odhadu, jsou poměrně dobře popsány včetně dopadu na přesnost respondentových odpovědí a vycházejí z klasických prací Kahnemana a Tverského (Tversky, Kahneman, 1982). Typickou heuristikou je heuristika snadnosti vybavení (accessibility heuristics), kdy události, jejichž konkrétní instance si snadno vybavujeme, považujeme za častější než ty, jejichž příklad si nemůžeme vybavit tak snadno. Stejně tak nejdříve vybavené instance události považujeme obvykle za nejtypičtější příklady dané události (representativeness heuristics) a i když si uvědomíme, že tomu tak není, naše úpravy odhadu obvykle nejsou dostatečné (anchoring). Často se spokojíme s velmi malým vzorkem vybavených relevantních událostí z nichž pak tvoříme odhad (insensitivity to sample size). Všechny tyto heuristiky jsou ve značné míře zranitelné (tj. ovlivnitelné) kontextem, v němž se dotazování odehrává. Respondenti vědomě i nevědomě využívají **kontextuální nápovědi** jak při snaze porozumět otázkám, tak při vybavování paměťových obsahů a jejich integraci (např. množství času na odpověď), i při formulování a vyslovení (zapsání) odpovědi. Tyto kontextuální nápovědi zahrnují *kontext dotazování* (kdo se ptá, kdy a kde, sdělený účel výzkumu, předchozí výzkumy apod. – sociální kognice), *kontext ostatních otázek a vlastních odpovědí* na ně (konzistence, kontrasty v otázkách a odpovědích) i *formulaci otázky* samotné včetně případných sond a nabídnutých odpověďových možností. Důležité je, že různí respondenti se liší jak ve svých kognitivních schopnostech, tak ve svých sociálně kognitivních interpretacích situace dotazování, takže tyto heuristiky využívají v různé míře a míra ovlivnění odpovědi kontextem se pak také liší. Zajímavou návazností je pak ovlivnění chování respondenta proběhnutším dotazováním (Fitzsimons, Williams, 2000).

Potenciální využití poznatků CASM přístupu v psychologii

Přístupy typu *kvalifikovaný pokus-omyl* k tvorbě nových dotazníků (orálních či self-reportů) jsou velmi náročné jak na finance, tak na velikost vzorku (popř. počet vzorků). Dovolím si tvrdit, že mimo jiné i z toho důvodu je tvorba dotazníkových metod u nás v mnohém zjednodušena oproti žádoucímu postupu. Výsledky CASM přístupu umožňují podstatně zefektivnit fázi návrhu jednotlivých položek, celého dotazníku i postupu dotazování tak, aby bylo potřeba méně pilotování.

Díky kognitivní teorii dotazování můžeme navrhnout způsoby dotazování, které budou adekvátnější možností respondentů. Můžeme lépe uvažovat o tom, co a jací respondenti mohou vědět a na co můžou přijít (a zohledňovat rozdíl mezi „vědět“ a „přijít na“).

Kognitivní teorie dotazování nám také umožní lépe, adekvátněji interpretovat odpovědi respondentů. Odpovědi v dotazníku je potřeba vnímat jako verbální chování v reakci na

sadu podnětů (situaci dotazování - kontext), z nichž pouze jedním je otázka, která si odpověď vyžádala. Můžeme také korigovat známá zkreslení v důsledku identifikovaných heuristik.

Poznatky přístupu CASM rozhodně neřeší všechny problémy s výzkumným dotazováním v psychologii. Lze je však s úspěchem využívat ke zefektivnění procesu tvorby dotazovacích metod a především ke zvýšení **obsahové validity** našich měřítek. Zároveň, budeme-li chování respondenta při výzkumu považovat za chování jako každé jiné - což přístup CASM zdůrazňuje - můžeme se o lidech dozvědět mnohé právě z toho, jak se chovají při výzkumu, jak to udělal již kdysi Milgram.

Potenciál zkoumání kognitivních aspektů dotazování v širším kontextu sociálních věd

Zkoumání kognitivních aspektů dotazování je příležitostí pro zlepšení spolupráce mezi sociálně-vědnou částí psychologie a dalšími sociálními vědami, popřípadě dalšími vědními obory využívajícími dotazování jako metodu tvoření dat. Psychologie může nabízet své, kognitivně zakotvené, poznatky o dotazování a na oplátku by mohla více využívat informace o společenském kontextu, v němž se dotazování odehrává. Poznatky přístupu CASM ukazují, jak podstatný vliv na odpověď může mít to, jak respondent interpretuje cíle výzkumu či záměry výzkumníka. Málokdo by asi pochyboval o tom, že respondent si do situace dotazování přináší nějaké prekoncepce výzkumu či vědy, které využívá k porozumění konkrétních sdělení výzkumníka. Typickým a velmi obecným prvkem těchto respondentských prekonceptů výzkumu je *požadavek objektivity*. Respondenti předpokládají, že se od nich očekávají objektivní soudy, někdy v přímém rozporu s instrukcí k dotazníku (např. učitelé, Ježek, 2006). Proto je potřeba znát sociální reprezentaci vědy a výzkumu ve společnosti a různých jejích podmnožinách a na tom musí psychologie spolupracovat se sociálními vědami.

Z podobného důvodu – tj. zmapování kontextu dotazování – zde díky zkoumání kognitivních aspektů dotazování vzniká prostor pro spolupráci mezi podle mne stále ještě příliš rozdělenými zastánci kvalitativního a kvantitativního přístupu. Kognitivní pohled na dotazování přiznává respondentovi v kvantitativních nomotetických hromadných studiích mnohem aktivnější roli. K tomu, aby nás toto přiznání nepřivedlo pouze ke skepsi, že se na nic nelze spolehlivě doptat, potřebujeme své respondenty lépe poznat. Těmi, kdo se s respondenty již nyní „lépe poznávají“ jsou ti, kdo s nimi dělají méně strukturované, hloubkové rozhovory na různá témata – zastánci kvalitativního přístupu. Věřím, že v existujících archivech kvalitativních dat leží mnoho poznatků, které nám ve spojení s kognitivními poznatky o dotazování umožní se lépe dotazovat strukturovaně a/nebo hromadně. Na druhou stranu, v situaci, kdy dělám rozhovor s drahocenným specifickým informátorem z obtížně dostupné populace a mám pouze jednu šanci, mělo by pro mě být velmi důležité vědět, jak moc mohu v hloubkovém, málo strukturovaném rozhovoru, ovlivnit odpovědi tohoto informátora různými způsoby dotazování či formulacemi otázek. Poznatky přístupu CASM jsou tedy cenné i pro kvalitativní dotazování; pomáhají nám reflektovat možnost vzniku výzkumných artefaktů.

Výše uvedená potřeba lépe poznat to, jak respondenti vnímají sociální vědu a výzkum, je zároveň příležitostí k sociálněvědné sebereflexi. Znalost toho, jak jsou výzkumné aktivity v dané populaci respondentů vnímány, se stává nezbytnou. Ovšem i bez ohledu na snahu zvýšit kvalitu dotazování je taková znalost užitečná jako svého druhu zpětná vazba. Uvažujeme-li o dotazování jako o rozhovoru, pak je dobré se snažit vědět, co komunikujeme například hromadnou administrací dotazníků, nebo samotným uspořádáním výzkumného šetření. V této souvislosti můžeme využít nabyté poznatky i k osvětě v běžné populaci, s cílem zvýšit „obranyschopnost“ občanů vůči mizerným či záměrně zmanipulovaným výzkumům.

Závěrem

Nyní přibližně dvacetileté zkoumání kognitivních aspektů výzkumného dotazování nabízí kromě poznatků o tom, co se odehrává v respondentovi při odpovídání na otázku, také příležitost ke spolupráci. Má potenciál být tématem, na kterém mohou a měly by spolupracovat všechny sociální vědy, protože všechny metodu dotazování využívají. Má potenciál k tomu být tématem, u něhož si mohou lépe porozumět vyhraněně kvalitativní a kvantitativní badatelé, protože integruje přesvědčení obou stran. Poznatky však zároveň ukazují, jak velkým množstvím faktorů může být respondentova odpověď ovlivněna, čímž upozorňují, že i přesto že dotazování je v mnoha oblastech sociálních věd metodou, nejde o metodu tak jednoduchou, jak by se ze způsobu, jímž je používána, mohlo často zdát.

LITERATURA

- Biderman, A. (1980). *Report of a workshop on applying cognitive psychology to recall problems of the national crime survey*. Washington: Bureau of Social Science Survey.
- Biemer, P. B., Groves, R. M., Lyberg, L. E., Mathiowetz, N.A., Sudman S. (Eds.) (1991). *Measurement errors in surveys*. New York: John Wiley & Sons.
- Biemer, P. B., Lyberg, L. E. (2003). *Introduction to survey quality*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Bradburn, N., Sudman, S., Wansink, B. (2004). *Asking questions. The definitive guide to questionnaire design – for market research, political polls, and social and health questionnaires*. Rev. ed. San Francisco: Jossey-Bass.
- Ericsson, K. A., Simon, H. A. (1984). *Protocol analysis: Verbal reports as data*. Cambridge: MIT Press.
- Fitzsimons, G. J., Williams, P. (2000). Asking questions can change choice behavior: Does it so automatically or effortfully? *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 6, 195 – 206.
- Groves, R. M. (1991). Measurement error across disciplines. In Biemer, P. B., Groves, R. M., Lyberg, L. E., Mathiowetz, N.A., Sudman S. (Eds.), *Measurement errors in surveys*, 1 - 28. New York: John Wiley & Sons.
- Groves, R. M., Fowler, F.J., Couper, M. P., Lepowski, J. M., Singer, E., Tourangeau, R. (2004). *Survey methodology*. Hoboken: John Wiley & Sons.

- Hambleton, R. K. (2005). Issues, designs, and technical guidelines for adapting tests into multiple languages and cultures. In R. K. Hambleton, P. F. Merenda, C. D. Spielberger (Eds.), *Adapting educational and psychological tests for cross-cultural assessment*, 3 – 38. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Jabine, T. Straf, M., Tanur, J. M., Tourangeau, R. (Eds.) (1984). *Cognitive aspects of survey methodology: Building a bridge between disciplines*. Report of the Advanced research seminar on cognitive aspects of survey methodology. Washington: National Academy Press.
- Lyberg, L., Biemer, P., Collins, M., de Leeuw, E., Dippo, C., Schwartz, N., Trewin, D. (Eds.) (1997). *Survey measurement and process quality*. New York: John Wiley & Sons.
- Moss, L., Goldstein, H. (Eds.) (1979). *The recall method in social surveys*. London: NFER Publishing.
- Rust, J., Golombok, S. (1989). *Modern psychometrics. The science of psychological assessment*. London: Routledge.
- Schacter, D. L. (1999). The seven sins of memory: Insights from psychology and cognitive neuroscience. *American Psychologist*, 54, 182 – 203.
- Schwarz, N. (1996). *Cognition and communication: Judgmental biases, research methods and the logic of conversation*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Association.
- Schwartz, N, Sudman, S. (Eds) (1996). *Answering questions. Methodology for determining cognitive and communicative processes in survey research*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sedlmeier, P., Betsch, T., Renkewitz, F. (2002). Frequency processing and cognition: introduction and overview. In P. Sedlmeier, T. Betsch (Eds.), *Etc. Frequency processing and cognition*, 1 – 20. Oxford: OUP.
- Sudman, S., Bradburn, N. M., Schwartz, N. (1996). *Thinking about answers. The application of cognitive processes to survey methodology*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Tanur, J. M. (Ed.) (1992). *Questions about questions: Inquiries into cognitive bases of surveys*. New York: Russell Sage Foundation.
- Tourangeau, R. (1999). Context effects on answers to attitude questions. In M. G. Sirken, D. J. Herrmann, S. Schechter, N. Schwartz, J. M. Tanur, R. Tourangeau (Eds.), *Cognition and survey research*, 111 – 132. New York: John Wiley & Sons.
- Tourangeau, R., Rips, L. J., Rasinski, K. (2000). *The psychology of survey response*. Oxford: OUP.
- Tversky, A., Kahneman, D. (1982). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. In D. Kahneman, P. Slovic, A. Tversky (Eds.), *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*, 3 – 22. Cambridge: Cambridge University Press.
- Willis, G. B. (2005). *Cognitive interviewing. A tool for improving questionnaire design*. Thousand Oaks: Sage.

Damián Kováč – Diskutant v seminári SPS o psychologickej metodológii

Kvitujem iniciatívu SPS organizovať akurát teraz metodologický seminár; metodológia psychológie bola, je a zdá sa, že aj bude v princípe nepretržitým problémom psychológie ako modernej vedy.

Dobrorečím Ivanovi, že pristal na to, že nemusím na tomto podujatí osobitne referovať; som totiž plne zaangażovaný v dotváraní mojej „labutej piesne“.

Dobre a teraz k veci: **Vd'aka** Vám všetkým, ktorí ste tu objasňovali rôzne stránky, či problémy psychologickej metodológie; neváham sa priznať, že som sa tu všeličomu podučil. Ibaže **nedokážem náležite splniť funkciu diskutanta** – určeného hodnotiteľa prezentácií, keďže vopred som vedel len o tituloch, nie o obsahu referátov; vystavujem sa tým istému riziku, že to, čo som len počul, ale nevidel (neprečítal), môže byť poznačené viac dojmami ako apercepciou. Jednako jedna výzva sa tu prezentovala jednoznačne. Môj diskutant – docent Ritomský – sa na mňa obrátil s priamou otázkou: „Čo ste mali na mysli, keď ste začiatkom 90. rokov jednu z Vašich štúdií nazvali – Metodológia – Achilova päta psychológie“ (?!).

Nuž, nespomínam si, čo som tým vtedy myslel, ale pokúsim sa teraz re-interpretovať môj zámer o meritum veci.

Ako vieme, Achilova päta je pomenovanie šľachy nachádzajúcej sa v dolných končatinách ľudského organizmu; je neviditeľná, za to však bolestne pociťovaná (uvedomovaná) vtedy, ak je dajako poškodená. Normálne fungovanie tejto šľachy umožňuje človeku – a to tu akcentujem – stáť, t.j. bipedálne zaujať vzpriamený postoj. Čo tento znamenal vo fylogenéze človeka, nemienim tu rozvádzať. Konštatujem len, že vzpriamený postoj umožňuje ľudskému jedincovi chôdzu. Preto môžeme kráčať, pravdaže, raz k vedome zvolenému cieľu, inokedy falošným smerom, niekedy aj do slepej uličky. Ak je to tak, potom metafora o Achilovej päte metodológie v psychologickom poznávaní má svoje opodstatnenie. Neustále sa totiž pýtam: „Povedz mi, ako, resp. čím si to či ono skúmal a u koho, resp. s kým si to skúmal a ja Ti poviem, či si na ceste hľadania psychologickej pravdy.“

Na úvod môjho diskutantského vystúpenia sa mi žiada, aj napriek tu predneseným referátom, zverbalizovať niekoľko postrehov.

Predovšetkým je to široko – ďaleko „prejavovaný“ nezáujem, až neochota najmä mladších psychológov (- ičiek) zaoberať sa metodológiou psychológie. Ďalej zisťujem, že problém psychologickej metodológie sa často zužuje len na postupy matematicko – štatistického spracovávania údajov. Napokon sa rozmohol neduh potierať význam metodológie v odborno – praktickej psychologickej praxi s odôvodnením, že je to záležitosť výskumníkov.

Podobne, aj bez náležitého oboznámenia sa s referátmi tohto podujatia, pokladám za užitočné akcentovať, či vlastne zopakovať aj na tomto vedeckom fóre niektoré princípy psychologickej metodológie; tentoraz len so zameraním na vedecko – výskumnú činnosť.

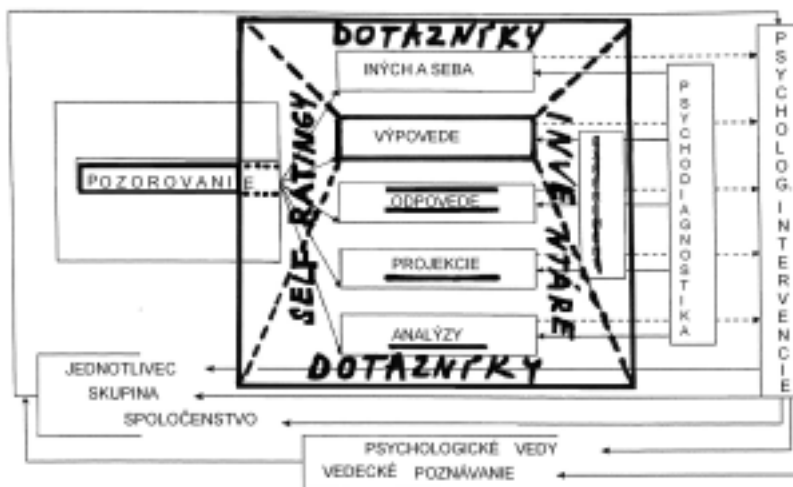
Metodologický problém začína v procese tvorby výskumného projektu, kde platí princíp všeobecnej metodológie vied, že zvolená metóda ako cesta poznávania istého fenoménu bytostne závisí od jeho podstaty, či charakteru. Z tohto princípu sa javí

neslýchaným napr. experimentálne skúmanie orgazmu žien ako komponentu erotickej lásky a priam absurdným úsilím napr. identifikovať najnovšími metodikami centrá nábožnosti v mozgu (nie sú to výmysly, ale reálne aktivity konkrétnych výskumníkov).

Ďalším, nie menej anti-metodologickým činom, tentoraz už psychologickkej podstaty, je veľmi často schizoidnosť výskumnej štúdie ponúkanej na publikovanie. Voľne povedané, výsledný produkt vyzerá prototypovo viac – menej takto: v tzv. teoretickej časti autor paberkuje v rôznych odvolávkach, niekedy priam v protirečiacich si citáciách, samozrejme, z anglosaskej literatúry, no vôbec mu neprekáža použiť vo výskume jeden, či viac dotazníkov odlišnej teoreticko – koncepcnej proveniencie, aby sa napokon zistili čísla, že ten, či onen údaj koreluje pozitívne, či negatívne, viac alebo menej s niektorými inými údajmi. A interpretácia, podľa mňa najdôležitejšia, ale aj najťažšia súčasť štúdie, takmer absentuje. Slovom, medzi teoretickým východiskom doterajšieho poznania skúmaného javu a jeho metodologickým uchopením nie je v značnej časti výstupov z výskumnej činnosti našich psychológov požadovaný súlad; prevláda náhodná ľubovôľa.

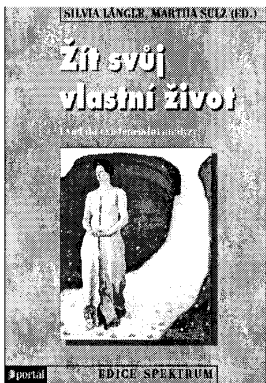
Napokon azda najdôležitejší princíp psychologickkej metodológie spočíva v úsilí o metódovú integráciu. Tá, pravdaže, nespočíva v prostom nakopení metodík jedného druhu, ale v rozumnej integrácii, podľa možnosti viacerých, no najmä výpoved'ových a odpoved'ových prístupov. Opakujem toto moje volanie už desiatky rokov, avšak naďalej sa presvedčam o ignorovaní tejto požiadavky. Z možnej plurality prístupov k odhaľovaniu psychickej reality sa t. č. u nás, ale aj v blízkom zahraničí stala dominantnou tzv. začiarňovacia („Einstreichen“, „pick off“) psychológia, t. j. psychológia dotazníkov a inventárov. Tento stav, ktorý robí z psychológie ako možnej „exaktnej“ vedy „datalógiu“, veľmi pripomínajúcu výskumy málo reprezentatívnej verejnej mienky.

Pokúsil som sa to znázorniť aj obrazne. V pozadí tejto schémy (obr. 1) je už predtým zverejnená štruktúra psychologických metód, kde veľkosť príslušných obdĺžnikov – metód znázorňuje frekvenciu ich možného používania. Hrubou čiarou vyjadrujem skutočný stav v psychologických výskumoch u nás za ostatných cca 15. rokov.

(V ďalšej časti uviedol D.K. niekoľko hodnotiacich postrehov k predneseným referátom. Zakaždým došlo k výmene názorov, teda k naozajstnej, neraz aj ostrej, diskusii v dyádach. Škoda, že sa to nezaregistrovalo. Z odstupu času sa už totiž nedá verne zachytiť to, čo sa tam udialo. Len priami účastníci sympózia si azda vybavajú v pamäti to, či ono).

Novinky z Portálu

S. Längle, M. Sulz (ed.)
Žít svůj vlastní život

Jaká jsou hlavní témata existenciální analýzy? Jaký je v tomto psychotherapeutickém směru přístup ke klientovi? Jaké procesy zde působí na zmírnění či uzdravení utrpení, jaké cesty vedou k vyřešení krizí a konfliktních situací? Na tyto a další otázky odpovídají příspěvky významných logoterapeutů. Právě v oblasti existenciální analýzy je možné porozumět psychotherapeutickému nástroji této školy i bez hlubších teoretických znalostí. Důvodem je skutečnost, že základem existenciálně analytické práce je postoj terapeuta vůči klientovi, v němž je klient přijímán bez zátěže teorie ve své jedinečnosti, a terapeut se empaticky otevírá pro jeho životní situaci.

brož., 184 s., 279 Kč

H. Morschitzky, S. Sator
Když duše mluví řečí těla

Autoři popisují řadu somatoformních a psychosomatických poruch podle různých orgánových oblastí – srdce, krevní tlak, dýchání, žaludek, střeva, kůže, ženské orgány, uši, krk, nos, hlas, oči, zuby, pohybové ústrojí. Součástí kapitol jsou kromě kazuistik také psychosomatické koncepty, dotýkající se jak psychologických faktorů dané oblasti, tak praktických terapeutických postupů.

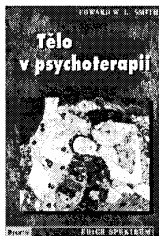
brož., 184 s., 249 Kč

K. Horney
Neurotická osobnost naší doby

Renomovaná autorka se zabývá strukturou neurotických poruch v kontextu jejich kulturní podmíněnosti. Zamýšlí se nad tématy jako je neurotická potřeba zalíbit se, pocity viny a touha po moci, slávě a vlastnění.

brož., 192 s., 299 Kč

E. W. L. Smith
Tělo v psychoterapii

Nejefektivnější aspekty bioenergetiky, gestalt psychotherapie, psychomotorické terapie, reichianské ergonomie a mnoha dalších psychotherapeutických směrů. Popisy jednotlivých přístupů jsou podrobné a ukazují řadu praktických terapeutických technik.

brož., 208 s., 299 Kč

ČR: Portál, s. r. o.
 Klapkova 2, 182 00 Praha 8
 tel. 283 028 203
 e-mail: obchod@portal.cz
 www.portal.cz

SR: Portál Slovakia
 PaedDr. N. Čabiňáková
 Školská 36, 968 19 Nová Baňa
 tel./fax: 045/ 6856 587, 0910 995 655
 e-mail: portalslovakia@stonline.sk

STANOVY A ČLENSTVO V SPS

- Slovenská psychologická spoločnosť pri SAV je dobrovoľné vedecké a profesné združenie psychológov, ktoré pracuje ako občianske združenie. Usiluje sa o podporu a rozširovanie psychológie ako vedy i praktickej disciplíny, o rozvoj a využívanie psychologických poznatkov v spoločnosti.
- Orgánmi SPS, ktoré riadia a zabezpečujú všetky jej činnosti, sú: Valné zhromaždenie, výbor, predseda, predsedníctvo, výbory oblastných skupín a sekcií, revízor.
- SPS má tri kategórie členov: *riadnym* členom SPS sa môže stať iba absolvent vysokoškolského štúdia psychológie, *mimoriadnym* členom sa môže stať odborník z príbuznej či spolupracujúcej vednej disciplíny a študent psychológie počínajúc 3. semestrom štúdia. *Čestné členstvo* sa priznáva významným domácim alebo zahraničným odborníkom, ktorí sa osobitným spôsobom zaslúžili o rozvoj psychológie.
- Podmienkou prijatia za člena je podanie písomnej prihlášky, ktorej súčasťou je odporúčanie dvoch riadnych členov SPS. Každý člen SPS je povinný dodržiavať profesijnú etiku a dbať na hodnotu ľudského bytia.

Adresa:

SLOVENSKÁ PSYCHOLOGICKÁ
SPOLOČNOSŤ pri SAV

Ústav experimentálnej psychológie SAV

Dúbravská cesta 9

813 64 Bratislava

Slovenská republika

Tel: 02/5477 5625

Fax: 02/5477 5584

e-mail: sps@savba.sk

<http://www.psychologia.sav.sk/sps>

PSYCHOFÓRUM

1/2007

Psychofórum je bulletinom Slovenskej psychologickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied. Informuje čitateľov o aktuálnych námetoch a udalostiach z profesného života psychologickej obce. Je zasielané bezplatne dvakrát ročne tým členom SPS, ktorí zaplatili členský príspevok.

*****

Redakcia a administrácia :
Psychofórum vydáva Hlavný výbor SPS pri SAV.
Číslo 1/2007 bolo financované z členských príspevkov SPS.
Redakčná rada: HV SPS
Distribúcia: SPS
Tlač: PELIKÁN, s.r.o.,
StaráGala, Holice

*****

Adresa:
PSYCHOFÓRUM, Slovenská psychologická spoločnosť pri SAV,
ÚEP SAV, Dúbravská cesta 9,
813 64 Bratislava, SR
E-mail: sps@savba.sk, alebo
peter.halama@savba.sk

*****

Príspevky posielajte na diskete (formát word, rtf), písomne vytlačeným textom, alebo elektronickou poštou.

*****

Uzavierka budúceho čísla:

30. september 2007

*****

Príspevky v bulletine nemusia vyjadrovať názory členov redakčnej rady.
Za odbornú a jazykovú stránku zodpovedajú autori príspevkov.

HLAVNÝ VÝBOR SLOVENSKEJ PSYCHOLOGICKEJ SPOLOČNOSTI

<p><i>predseda</i> PhDr. Ivan SARMÁNY- SCHULLER, CSc. Križna 36, 811 07 Bratislava, tel.: 02/5542 3022 Ústav experimentálnej psychológie SAV, Dúbravská cesta 9, 813 64 Bratislava tel.: 02/5477 5625 fax: 02/5477 5584, e-mail: expssarm@savba.sk</p>	<p><i>podpredseda</i> Doc. PhDr. Mária BRATSKÁ, CSc. Studenohorská 73, 841 03 Bratislava, tel.: 02/647 805 39 Katedra psychológie FiF UK, Gondova 2, 81801 Bratislava, tel. 02/59339437</p>	<p><i>výkonný tajomník</i> Doc. PhDr. Eva SZOBIOVÁ, CSc.. Katedra psychológie FiF UK, Gondova 2, 818 01 Bratislava tel.: 02/59 339 165, 02/5296 2129 mobil: 0902 657 727 e-mail: eva.szobiova@fphil.uniba.sk</p>
<p><i>hospodár</i> Doc. PhDr. Matej CZAKO, PhD. Karloveská 23, 841 04 Bratislava, tel.: 02/654 23 898 tel.: 02/59 339 130, mobil: 0903 233 348 e-mail: matej.czako@fphil.uniba.sk</p>	<p>mobil: 0903 207 710 0903 207 710 PhDr. Stefan GRAJČAR Žehrianska 7, 851 07 Bratislava, tel.: 02/6383 4540 Ústredie práce , sociálnych vecí a rodiny Župné nám. 5-6, 812 67 Bratislava 1 tel.: 02/597 538 21, mobil: 0905 542 748 e-mail: stefan.grajcar@upsvar.sk</p>	<p><i>Psychofórum - zodpovedný redaktor</i> Mgr. Peter HALAMA, PhD. Katedra psychológie FH TU Hornopotočná 23, 918 43 Trnava Ústav experimentálnej psychológie SAV, Dúbravská cesta 9, 813 64 Bratislava mobil: 0907 337 134 e-mail: peter.halama@savba.sk</p>
<p>PhDr. Jolana LAZNIBATOVÁ, CSC. Skalická 12, 831 02 Bratislava tel.: 02/4425 3892 Škola pre mimoriadne nadané deti Teplická 7, 831 02 Bratislava tel.: 02/4464 1214 e-mail: laznibatova@centrum.sk smnd@smnd.sk</p>	<p>Doc. PhDr. Stanislav HVOZDÍK, CSc. Katedra psychológie UPJŠ Popradská c. 66, 040 11 Košice</p>	<p>Mgr. Daniela MORVAYOVÁ Vlčková 20, 811 04 Bratislava tel.: 02/524 98 207 Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie Trnavská 112, 821 02 Bratislava e-mail: daniem@centrum.sk molvayova@vudpap.sk</p>
<p>Doc. PhDr. Vladimír SALBOT, CSc. Katedra psychológie, Pedagogická fakulta UMB, Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica tel.: 048/436 4716, e-mail: vsalbot@pdf.umb.sk</p>	<p>PhDr. Pavol ŠMÝKALA Lipová 66/37, 921 01 Piešťany tel.: 033/762 52 59, mobil: 0911 582 009 Ministerstvo obrany Slovenskej republiky Kutuzovova ul. 8, 832 27 Bratislava e-mail: pavol.smykala@mil.sk</p>	<p>PhDr. Blandina ŠRAMOVÁ, PhD. Katedra pedagogickej psychológie Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre e-mail: bsramova@ukf.sk, mobil: 0907 670 324</p>
<p><i>sekretariát</i> Slovenská psychologická spoločnosť pri SAV Ústav experimentálnej psychológie SAV, Dúbravská cesta 9, 813 64 Bratislava tel.: 02/5477 5625 fax : 02/5477 5584, e-mail: sps@savba.sk</p>		